

**DEBRECENI EGYETEM
TERMÉSZETTUDOMÁNYI ÉS TECHNOLÓGIAI KAR**

**A megyei jogú városok súlyának meghatározása és a regionális
centrumok azonosítása Magyarország településhálózatában**

Doktori (PhD) értekezés

**Szerző:
Csomós György**

**Témavezető:
Dr. Süli-Zakar István**

**Debreceni Egyetem
Természettudományi Doktori Tanács
Földtudományok Doktori Iskola**

Debrecen, 2009

Ezen értekezést a Debreceni Egyetem Természettudományi Doktori Tanács Földtudományok Doktori Iskola Társadalomföldrajz-területfejlesztés Doktori Programja keretében készítettem a Debreceni Egyetem természettudományi doktori (PhD) fokozatának elnyerése céljából.

Debrecen, 2009. február 9.

a jelölt aláírása

Tanúsítom, hogy Csomós György doktorjelölt 2004/2005 – 2006/2007 között a fent megnevezett Doktori Iskola Társadalomföldrajzi-területfejlesztési Doktori Programjának keretében irányításommal végezte munkáját. Az értekezésben foglalt eredményekhez a jelölt önálló alkotó tevékenységével meghatározóan hozzájárult. Az értekezés elfogadását javasolom.

Debrecen, 2009. február 9.

a témavezető aláírása

A megyei jogú városok súlyának meghatározása és a regionális centrumok azonosítása Magyarország településhálózatában

Értekezés a doktori (PhD) fokozat megszerzése érdekében
a **Földrajz** tudományágban

Írta: **Csomós György** okleveles geográfus, okleveles földrajz szakos tanár

Készült a Debreceni Egyetem **Földtudományok** Doktori Iskolája
(**Társadalomföldrajz-területfejlesztés** Doktori Programja) keretében

Témavezető: **Dr. Süli-Zakar István**

A doktori szigorlati bizottság:

elnök:	Dr. Lóki József.....	.....
tagok:	Ekéné dr. Zamárdi Ilona	.....
	Dr. Hanusz Árpád	.....

A doktori szigorlat időpontja: 2008. november 19.

Az értekezés bírálói:

.....	.....
.....	.....
.....	.....

A bírálóbizottság:

elnök:	.....	.....
tagok:	.....	.....
	.....	.....
	.....	.....
	.....	.....

Az értekezés védésének időpontja: 2009.

Tartalomjegyzék

1.	Bevezetés.....	1
1.1.	Témaválasztás indoklása.....	1
1.1.1.	Urbanizációs folyamatok.....	1
1.1.2.	A településhálózat struktúrájának átalakulása.....	2
1.1.3.	Regionalizmus és regionalizáció jelensége.....	2
1.2.	Kitűzött célok.....	3
1.3.	A vizsgált földrajzi terület.....	4
1.4.	Terminológiai problémák.....	5
1.4.1.	Regionális centrum.....	5
1.4.2.	Régióközpont.....	6
1.4.3.	Pólusközpont.....	7
1.5.	Alkalmazott módszerek.....	8
1.6.	A dolgozat szerkezeti felépítése.....	9
2.	A nagyvárosok megítélésének változása és rangsorolása a 19. század közepétől a 21. század elejéig.....	10
2.1.	Nagyvárosok a 19. század közepétől a Trianoni határváltozásokig.....	10
2.2.	A városhálózat átalakulása a két világháború között.....	17
2.3.	A településhálózat strukturális változásai az államszocializmus időszakában.....	19
2.4.	A nagyvárosok definiálása Magyarország településhálózatába.....	29
2.4.1.	Megyei jogú városok.....	29
2.4.2.	Regionális centrumok.....	30
2.4.3.	Fejlesztési pólusközpontok.....	32
2.4.4.	Régióközpontok.....	32
2.5.	A nagyvárosok városhálózatban betöltött szerepének összegzése....	36
3.	A regionális centrumok azonosításának nemzetközi példái.....	39
3.1.	A regionális centrumok azonosítása az angol nyelvű szakirodalom szerint.....	39

3.2.	A regionális centrumok azonosításának európai gyakorlata a NUTS rendszerben.....	41
3.3.	A regionális centrumok azonosításának összegzése a nemzetközi példák alapján.....	45
4.	A megyei jogú városok településhálózatban betöltött súlyának statisztikai alapú elemzése.....	47
4.1.	Vizsgált mutatók és mutatócsoportok.....	48
4.2.	Időbeliség kérdése.....	48
4.3.	Az elemzés területi vonatkozása.....	49
4.4.	Módszertani kérdések kifejtése.....	49
4.4.1.	Viszonyítási alap: Magyarország.....	50
4.4.2.	Viszonyítási alap: NUTS 2 tervezési-statisztikai régió.....	50
4.4.3.	Metodika.....	50
4.5.	A statisztikai alapú számítás gyakorlati hasznosíthatósága.....	51
4.6.	Felsőoktatás.....	52
4.6.1.	A felsőoktatási intézmények és a székhelyet biztosító városok kapcsolata.....	52
4.6.2.	Felhasznált mutatók.....	55
4.6.3.	A megyei jogú városok felsőoktatással kapcsolatos mutatóinak összesített értéke az országos értékhez viszonyítva.....	56
4.6.4.	A megyei jogú városok felsőoktatással kapcsolatos mutatóinak összesített értéke a régiójuk értékéhez viszonyítva.....	57
4.6.5.	A felsőoktatással kapcsolatos mutatók összesített értéke az Észak-Alföldi Régió megyei jogú városaiban a régió értékéhez viszonyítva.....	58
4.7.	Közoktatás.....	61
4.7.1.	A közoktatási szektor és a városok kapcsolata.....	61
4.7.2.	Felhasznált mutatók.....	62
4.7.3.	A megyei jogú városok közoktatással kapcsolatos mutatóinak összesített értéke az országos értékhez viszonyítva.....	62
4.7.4.	A megyei jogú városok közoktatással kapcsolatos mutatóinak összesített értéke a régiójuk értékéhez viszonyítva.....	65

4.7.5.	A közoktatással kapcsolatos mutatók összesített értéke az Észak-Alföldi Régió megyei jogú városaiban a régió értékéhez viszonyítva.....	67
4.8.	Egészségügy.....	69
4.8.1.	Az egészségügyi ellátórendszer és nagyvárosok kapcsolata.....	69
4.8.2.	Felhasznált mutatók.....	71
4.8.3.	A megyei jogú városok egészségüggyel kapcsolatos mutatóinak összesített értéke az országos értékhez viszonyítva.....	72
4.8.4.	A megyei jogú városok egészségüggyel kapcsolatos mutatóinak összesített értéke a régiójuk értékéhez viszonyítva.....	74
4.8.5.	Az egészségüggyel kapcsolatos mutatók összesített értéke az Észak-Alföldi Régió megyei jogú városaiban a régió értékéhez viszonyítva.....	75
4.9.	Gazdaság.....	78
4.9.1.	A nagyvárosok gazdasága.....	79
4.9.1.1.	A nagyvárosokban működő gazdasági szervezetek.....	80
4.9.1.2.	Az önkormányzatok gazdálkodása.....	83
4.9.2.	Felhasznált mutatók.....	84
4.9.3.	A megyei jogú városok gazdasággal kapcsolatos mutatóinak összesített értéke az országos értékhez viszonyítva.....	85
4.9.4.	A megyei jogú városok gazdasággal kapcsolatos mutatóinak összesített értéke a régiójuk értékéhez viszonyítva.....	87
4.9.5.	A gazdasággal kapcsolatos mutatók összesített értéke az Észak-Alföldi Régió megyei jogú városaiban a régió értékéhez viszonyítva	88
4.10.	Idegenforgalom.....	90
4.10.1.	Az idegenforgalom és a nagyvárosok kapcsolata.....	91
4.10.2.	Felhasznált mutatók.....	92
4.10.3.	A megyei jogú városok idegenforgalommal kapcsolatos mutatóinak összesített értéke az országos értékhez viszonyítva.....	93
4.10.4.	A megyei jogú városok idegenforgalommal kapcsolatos mutatóinak összesített értéke a régiójuk értékéhez viszonyítva.....	94
4.10.5.	Az idegenforgalommal kapcsolatos mutatók összesített értéke az Észak-Alföldi Régió megyei jogú városaiban a régió értékéhez viszonyítva.....	96

4.11.	Kultúra.....	98
4.11.1.	Nagyvárosok szerepe a kulturális életben.....	98
4.11.2.	Felhasznált mutatók.....	98
4.11.3.	A megyei jogú városok kultúrával kapcsolatos mutatóinak összesített értéke az országos értékhez viszonyítva.....	99
4.11.4.	A megyei jogú városok kultúrával kapcsolatos mutatóinak összesített értéke a régiójuk értékéhez viszonyítva.....	101
4.11.5.	A kultúrával kapcsolatos mutatók összesített értéke az Észak-Alföldi Régió megyei jogú városaiban a régió értékéhez viszonyítva.....	102
4.12.	Lakossági infrastruktúra.....	104
4.12.1.	Felhasznált mutatók.....	104
4.12.2.	A megyei jogú városok lakossági infrastruktúrával kapcsolatos mutatóinak összesített értéke az országos értékhez viszonyítva.....	105
4.12.3.	A megyei jogú városok lakossági infrastruktúrával kapcsolatos mutatóinak összesített értéke a régiójuk értékéhez viszonyítva.....	106
4.12.4.	A lakossági infrastruktúrával kapcsolatos mutatók összesített értéke az Észak-Alföldi Régió megyei jogú városaiban a régió értékéhez viszonyítva.....	107
4.13.	Az elemzés összegzése.....	109
4.13.1.	A megyei jogú városok és Budapest összesített átlagértéke az országos értékhez viszonyítva.....	109
4.13.2.	A megyei jogú városok és Budapest összesített átlagértéke régiójuk értékéhez viszonyítva.....	112
4.13.3.	A megyei jogú városok összesített átlagértéke az Észak-Alföldi Régióban a regionális értékekhez viszonyítva.....	114
4.13.4.	Regionális centrumok meghatározása a centrumképző funkciók alapján.....	116
5.	Összefoglalás és levonható következtetések.....	122
5.1.	A hazai és nemzetközi szakirodalom elemzésének eredménye.....	122
5.1.1.	A rendszerváltozást megelőző időszakra vonatkozó magyarországi szakirodalom elemzésének eredménye.....	122
5.1.2.	Városkategóriák meghatározása a szakirodalom és a fejlesztési dokumentumok alapján.....	123

5.2.	A megyei jogú városok súlyának meghatározása statisztikai mutatók alapján.....	125
5.2.1.	A nagyvárosok súlyának meghatározása, városkategóriák megállapítása.....	126
5.2.2.	A regionális centrumok azonosítása.....	127
5.2.3.	A főváros és a pólusvárosok súlyának összehasonlítása.....	128
6.	Summary.....	130
6.1.	An overview of the literature.....	130
6.1.1.	The analysis of the Hungarian literature prior to the change of the regime.....	130
6.1.2.	Determination of city-categories by literature and development documents.....	131
6.2.	Determination of the weight of the cities of county rank on the basis of statistical data.....	133
6.2.1.	Determination of the weight of large cities and identification of city-categories.....	133
6.2.2.	Identification of the regional centres.....	134
6.2.3.	Comparison of the weight of the Capital and the development poles.....	135
	Felhasznált irodalom.....	136
	Felhasznált statisztikai források és fejlesztési dokumentumok...	147
	Felhasznált törvények, rendeletek, határozatok.....	150
	Az értekezés témakörében megjelent közlemények.....	152
	Az értekezés témakörében elhangzott előadások.....	153
	Egyéb közlemények.....	153
	Mellékletek.....	155

1. Bevezetés

„Magyarország területi harmóniájának érdekében sokközpontú és kooperáló városhálózat, fejlesztési pólusok jönnek létre. A policentrikusság jegyében a főváros dominanciáját az országon belüli térstruktúrában kiegészítik a megerősödött innovációs, gazdasági és igazgatási térszervező és dinamizáló erővel bíró regionális központok (pólusok). E pólusok olyan központok, amelyek a térségükhöz ezer szállal kapcsolódva, a régió- és országhatárokon is átnyúló hatással közvetítik az innovációt, és szervezik, ellátják, dinamizálják tágabb régiójukat.”

Országos Területfejlesztési Konceptió (2005)

„A régió az a törvényes területi testület, amelyet közvetlenül az állami szint alatt hoztak létre, és politikai önkormányzattal ruháztak fel.”

Európai Régiók Gyűlése, Bázel (1996)

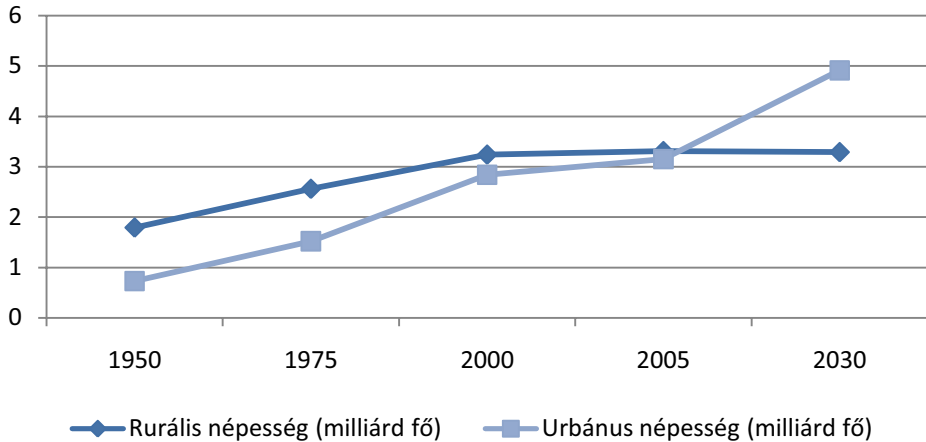
1.1. Témaválasztás indoklása

A **témaválasztást** számos korunkban ható jelenség indokolja, amelyek mindegyike a városok, és különösen a központi szerepkört betöltő **regionális centrumok jelentőségének felértékelődése** felé mutat. Mindezek közül kiemelhetők a 20-21. századi urbanizációs folyamatok, a településhálózat hagyományos struktúrájának átalakulása, valamint sajátos elemként a regionalizmus és regionalizáció magyarországi megjelenési formája.

1.1.1. Urbanizációs folyamatok

A 20. században az **urbanizációs folyamatok** jelentősen felgyorsultak, ennek következtében a népesség területi eloszlása egyértelműen megváltozott. Az 1900-as évek elején a világ népességének mindössze 13%-a élt városokban, 1950-re ez az arány 29%-ra emelkedett, 2006-ban pedig a **rurális térségek és az urbánus területek népessége kiegyenlítődt** (1. ábra). Az ENSZ előrejelzései szerint a 21. században az **urbanizációs folyamat intenzív gyorsulása** várható, amely nemcsak a „fejlett északot” érinti majd, hanem a legnagyobb népességgel rendelkező ázsiai és latin-amerikai területeket is (*United Nations: World Population to 2300, 2004, United Nations: World Urbanization Prospects: The 2005 Revision, 2006*).

Európa népességének területi eloszlásában korábban is meghatározó jelentőséggel bírtak a városok, 2030-ra azonban – az előrejelzések szerint – a városlakók száma megközelíti a teljes népesség 80%-át. **Magyarországon** 2006-ban a népesség 2/3-a élt városokban, 2030-ra pedig várhatóan – az európai urbanizációs trendnek megfelelően – a népesség több mint 3/4-e városlakó lesz.

Forrás: United Nations: World Urbanization Prospects: The 2005 Revision

1. ábra: A rurális és az urbánus területek népességének változása (1950-2030)

1.1.2. A településhálózat struktúrájának átalakulása

A 20. században nemcsak a népesség területi eloszlása változott meg, de átalakult a **városhálózatok hierarchikus rendszere** is. A tradicionálisan merev rendszer felbomlott, és olyan városhálózatok jöttek létre, amelynek csomópontjaiban versenyképes adottságokkal rendelkező, **prosperáló nagyvárosok** helyezkednek el (Lengyel I. 2003, Rechnitzer J. 2004). A kizárólag adminisztratív igazgatási funkciót ellátó városok elveszítették jelentőségüket, a hálózatok központjába pedig innovációt közvetítő, régiójukat vagy akár tágabb környezetüket is dinamizálni képes városok, **regionális centrumok** jelentek meg (például Lyon, Manchester, Stuttgart) (Nagle, G. – Spencer, K. 1999). A regionalizált Európában – akárcsak Magyarországon – nemcsak a régiók versenyeznek egymással, hanem a városok is (Lengyel I. 2007). A legelőnyösebb pozícióba azok a városok, elsősorban regionális centrumok kerülnek, amelyeket gazdasági-társadalmi-technológiai adottságaik nemzetközi viszonylatban **versenyképessé** tesznek, azonban funkcióik megerősödnek a közigazgatás területén is, **központi szerepkör** töltenek be.

1.1.3. Regionalizmus és regionalizáció jelensége

A **regionalizmus és a regionalizáció** egy irányba ható folyamatok, jellegüket tekintve azonban különbözők (Lorenz, D. 1989, Lorenz, D. 1991, Lorenz, D. 1992).

Mindkét esetben **földrajzi integráció** valósul meg, a területi keretektől függetlenül régiók jönnek létre. A regionalizmus folyamatának háttérében gazdasági-társadalmi-kulturális tényezők összefüggő rendszere áll, amelyek szoros kapcsolata vezet integrációhoz. A regionalizmussal szemben a regionalizáció közigazgatási-politikai folyamat, amely alapvetően a közigazgatás intézményi szabályozásában és a politikai irányításban testesül meg. A **regionalizmus** természetes, alulról szervezett „**bottom-up**” folyamat, szemben a „**top-down**”, felülről szervezett **regionalizációval** (Keating, M. 1997). A regionalizmus eredményeként létrejött régiók régióközpontjai döntően a regionális centrumok, azonban a regionalizáció keretében kialakított régiók központjai mesterségesen kijelölt központok, amelyek nem feltétlenül egyeznek meg a regionális centrumokkal.

Magyarországon a NUTS 2 tervezési-statisztikai régiók **top-down regionalizáció** keretében lettek kialakítva, következésképpen a régióknak nincs tradicionális régióközpontjuk. A hazai közigazgatásban korábban nem, vagy csak rövid ideig léteztek külső hatásra létrehozott régiók, a természetes régiószerveződésnek így nincs is gyakorlata. A felülről szervezett tervezési-statisztikai régiókban számítások alapján meghatározhatók a regionális centrumok, a fejlesztési tervekben megnevezésre kerültek Budapest ellenpólusvárosai, miközben a **decentralizált közigazgatási régióközpontok** kijelölése még várat magára (Pálné Kovács I. 2001).

1.2. Kitűzött célok

Kutatásom konkrét céljai három témakör köré csoportosíthatók:

1. a **megyei jogú városok rangsorolása** számított súlyuk alapján, jellemző **városkategóriák meghatározása**
2. a magyarországi NUTS 2 tervezési-statisztikai régiók **regionális centrumainak azonosítása** komplex statisztikai mutatók felhasználásával, matematikai számítások alapján, figyelembe véve a városok lakosságszámát és adminisztratív igazgatási funkcióit
3. a **fejlesztési pólusvárosok** és Budapest súlyának összehasonlítása

A megfogalmazott cél elérése érdekében három részterületet érintek:

A magyar terület- és településhálózat-fejlesztés gyakorlata a nagyvárosokat időben eltérően, különböző elméletektől és az aktuális politikai légkörtől befolyásoltan, de alapvetően hasonlóan ítélte meg. A **nagyvárosok rangsorolása** éppen ezért a legtöbb esetben parallel, azonban a releváns elméleti kifejezések sok esetben – akár szubjektív alapon is – változhattak. A dolgozatban célokom annak bemutatása, hogy a **terület- és településhálózat-fejlesztéssel foglalkozó szakirodalom**, valamint a korszakoknak megfelelő **fejlesztési dokumentumok** a ma regionális centrumnak tekintett városokat mindig is a településhierarchia csúcsán álló városoknak ítélte meg, vagyis az elmúlt 100-150 évben jelentősen nem változott meg a regionális centrumok köre.

Magyarország településhálózatából szigetszerűen emelkedik ki a 23 megyei jogú város és a főváros, azonban a hazai terület- és településhálózat-fejlesztés sajátosságai miatt az említett városok köre a regionális centrumok

meghatározása szempontjából meglehetősen tág csoportot alkot. A 7 NUTS 2 tervezési-statisztikai régió decentralizált közigazgatási régióközpontja 7 város lehet, a pólusvárosok száma elvben ennél szélesebb kört is érinthet, bár a magyar térszerkezetben ennek nincs racionalistása. Véleményem szerint a **regionális centrumok meghatározása** általánosságban – eltekintve az általam szükségesebbnek tartott statisztikai komplexitástól – a **lakosság szám alapján** történik, amit alátámasztanak a franciaországi és a spanyolországi példák is. A magyar területfejlesztésnek mintául szolgáló francia modell esetében növekedési pólusvárosoknak a régiók legnagyobb lakosság számú városai, a regionális centrumok lettek kijelölve, amelyek legtöbb esetben régióközponti szerepet is ellátnak. Az elemzésben az **Egyesült Államokbeli és az európai szakirodalom** alapján vizsgálom meg a különböző aspektus szerint definiált regionális centrumokat, valamint lakosság szám alapján meghatározom a **magyarországi regionális centrumokat**.

A legtöbb városrangsorolás kevésbé támaszkodik egzaktan tekinthető, relatíve objektív számításokra, sokkal inkább egy-egy részterület, vagy hasonló tulajdonságok alapján **közös csoportok alkotására** (például a klaszteranalízisek). A matematikai számításokon alapuló, komplex statisztikai mutatók felhasználásával elvégzett vizsgálatban elsődleges céloom a **megyei jogú városok súlyának meghatározása, a regionális centrumok azonosítása**, különös tekintettel az Észak-Alföldi Régióra és a referencia pontnak tekintett Debrecenre. A városok súlyának meghatározása lehetőséget biztosít a **fejlesztési pólusvárosok és a főváros súlyának összehasonlítására**, azaz megállapítható, hogy a pólusok képesek-e, vagy sem Budapest térszerkezetben betöltött dominanciájának oldására.

1.3. A vizsgált földrajzi terület

A számítások földrajzi bázisa a 7 NUTS 2 tervezési-statisztikai régió 23 megyei jogú városa és Budapest (1. táblázat).

1. táblázat: Magyarország NUTS 2 régiói a 35/1998. (III. 20.) OGY határozat az Országos Területfejlesztési Koncepcióról, és a megyei jogú városok az 1990. évi LXV törvény az 1994. évi LXIII törvény a helyi önkormányzatokról szóló 1990. évi LXV törvény módosításáról alapján (2006)

Régió	Megyei jogú város
Dél-Alföldi Régió	Békéscsaba, Hódmezővásárhely, Kecskemét, Szeged
Dél-Dunántúli Régió	Kaposvár, Pécs, Szekszárd
Észak-Alföldi Régió	Debrecen, Nyíregyháza, Szolnok
Észak-Magyarországi Régió	Eger, Miskolc, Salgótarján
Közép-Dunántúli Régió	Dunaújváros, Székesfehérvár, Tatabánya, Veszprém
Közép-Magyarországi Régió	Érd
Nyugat-Dunántúli Régió	Győr, Nagykanizsa, Sopron, Szombathely, Zalaegerszeg

A **megyei jogú városok** sorába ugyan nem tartozik bele az ország fővárosa, **Budapest**, de a településhálózatban betöltött súlya miatt, illetve éppen azért, mert a fejlesztési pólusközpontoknak a fővárost kell ellensúlyozniuk, a vizsgálatokból kihagyhatatlan.

Az elemzés öncélú lenne, és valótlan eredményt adna, ha a megyei jogú városok és Budapest csak önmagukhoz képest kerülnének bemutatásra, ezért saját régiójukban, illetve az országban betöltött szerepük kerül elemzésre. Az így **lefedett földrajzi terület** gyakorlatilag **Magyarország egésze**.

1.4. Terminológiai problémák

Arányait tekintve sok magyarországi fejlesztési koncepcióban, tervezési dokumentumban, akciótervben, vagy akár terület- és településhálózat-fejlesztéssel kapcsolatos szakirodalomban is összemosódik a **regionális centrum**, **régióközpont**, **pólusváros** meghatározás. Az említések többnyire ugyanazon városokat értik a különböző kifejezések alatt, a fogalmak jelentésének eredeti szándéka azonban más és más.

1.4.1. Regionális centrum

A regionális centrum egy adott **régió legnagyobb városa**, amelyben értelmezés kérdése a legnagyobb kifejezés és meghatározás kérdése a régió fogalma. A nemzetközi gyakorlatban – elsősorban német, francia és spanyol esetekben – egy adott területi szint regionális centrumát a **legnépesebb város** jelenti. Egy viszonylag kevésbé differenciált, gazdasági-társadalmi-kulturális szempontból homogénnek tekinthető területességben nincsenek jelentős fejlettségbeli különbségek a városok között, tehát az adott **területesség szervezőjének** a legnagyobb potenciállal rendelkező város tekinthető, praktikusán a legnépesebb város. Számos regionális gazdaságtannal és közgazdaságtannal foglalkozó kutató – például E. M. Hoover, P. Haggett, P. Dicken, J. Friedmann – kiemelt jelentőséget tulajdonít a **funkcionális régiók** speciális típusának, a **csomóponti régióknak** (Hoover, E. M. – Giarratani, F. 1999, Friedmann, J. 2001, Haggett, P. 2001, Dicken, P. 2003). A csomóponti régióban a régió centruma és a vonzáskörzete között frekvenciált gazdasági interdependencia figyelhető meg, E. M. Hoover éppen ezért a csomóponti régiót a centrum és a környezete közötti **vertikális interakciók hálózataként** értelmezi. H. W. Richardson elméletében a hálózatokat a csomópontok közötti transzport-csatornák összefüggő rendszereként említi, véleménye szerint a perifériák a transzport-csatornák mentén jönnek létre (Richardson, H. W. 1969). A regionális centrumok erőteljes fejlődésének következtében a Hoover által említett interakciók egyirányúvá válnak, a **regionális centrum gravitációs terének** egyre nagyobb területet érintő periféria képes megfelelni. A Regional Science Research Institute 1970-ben, az Egyesült Államokban elvégzett vizsgálatában arra a következtetésre jutott, hogy az USA egy-egy államában átlagosan 4,5 az államhatárokon is túlmutató csomópontok száma (Regional Science Research Institute: Yearly Report, 1970). S. Sassen, M.

Castells, A. J. Scott és P. Hall szerint a csomóponti régió erőteljes koncentráció esetén azonosítható a **városrégióval**, amely egy domináns nagyvárosból és vonzáskörzetéből áll (Castells, M. 2000, Scott, A. J. 2000, Hall, P. 2001, Sassen, S. 2001, Scott, A. J. – Agnew, J. – Soja, E. W. – Storper, M. 2001). A városrégiók a globális verseny legfontosabb területei egységei, amelyeket intenzív tőke-, technológia-, tudás- és információáramlás jellemez. Számos kutató véleménye szerint az Egyesült Államok nemzeti regionális centrumai nem hasonlíthatók össze Európa nemzetközi regionális centrumaival, mivel az európai regionális centrumok (a globális városok értelmezés szerint döntően a fővárosok) messze diverzifikáltabb jellemzőket hordoznak (Fujita, M. – Krugman, P. R. – Venables, A. J. 1990). P. R. Krugman és M. E. Porter térszerkezeti elmélete szerint a csomóponti régiók magterületei az erőforrások koncentrációjának legfontosabb színterei, vagyis az európai területfejlesztési modellekben **növekedési pólusokként** említett regionális centrumok (Krugman, P. R. 1993, Krugman, P. R. 1995, Porter, M. E. 2001). P. J. Taylor szerint Kelet-Európában – és így Magyarországon is – a politikai-gazdasági rendszerváltással a globális értelemben vett regionális centrumok (Taylor értelmezésében csak a fővárosok) elvesztették jelentőségüket, és mint perifériák Nyugat-Európa függésébe kerültek (Taylor, P. J. 2003).

A csomóponti régiók és városrégiók, illetve a regionális centrumok koherens összefüggését vizsgáló kutatók **városrangsorolásai komplex statisztikai mutatókon alapulnak** és többnyire a globális városokat elemzik, mint a globális gazdaság motorjait. A statisztikai adatok döntően a **centrum és a periféria között ható interakciók** számszerűsítéséből, valamint a regionális centrumok hálózatformáló képességének alapvető jellemzőiből származnak.

A magyarországi regionális centrumok azonosítása a korábbiakban említettektől messze eltérő területi kereteket igényel, a jellemzően angolszász felfogás szerint ugyanis az egyetlen hazai regionális centrum Budapest. Az azonban világosan látható, hogy a regionális centrumok azonosítása szempontjából döntő fontosságú a **városok lakosság száma, adminisztratív igazgatási funkciója**, valamint **hálózatformáló csomóponti szerepe**. A **regionális centrum** ebben vonatkozásban **statisztikai meghatározás**.

1.4.2. Régióközpont

A regionális centrum és a **közigazgatási régióközpont** nem feltétlenül ugyan az a város. Az **angolszász államokban** – elsősorban Nagy-Britanniában, Ausztráliában és az Egyesült Államokban – a történelmi fejlődés eredményeként a legnagyobb város – vagyis a régió gazdasági-társadalmi-kulturális szervezője – és az adott területi egység közigazgatási központja sok esetben elkülönül. Az Egyesült Államokban Illinois állam legnagyobb városa a 9,5 milliós Chicago, az állam fővárosa és közigazgatási központja viszont az alig 200.000 lakosú Springfield (Süli-Zakar I. 1996). Nagy-Britanniában a városok önkormányzata a meghatározó közigazgatási kategória, ezért sem a történelmi régióknak, sem a NUTS régióknak nincs tényleges önkormányzatuk (United Kingdom: National Statistics, 2007). Az említett példákkal ellentétben a kontinentális Európa számos **EU tagországában** a

régiók központja, tehát az önkormányzat székhelye és a regionális centrum egyazon város. Spanyolországban a 17 NUTS 2 régióból mindössze 3 esetben különül el a két központ, Franciaország 26 NUTS 2 régiójából szintén csak 3 esetben nem a régió legnépesebb városa a közigazgatási régióközpont. Példákkal szemléltetve: a franciaországi Provence-Alpes-Côte d'Azur NUTS 2 régió fővárosa, adminisztratív központja, legnagyobb lakosságú városa és regionális centruma Marseille, hasonlóan a spanyolországi Cataluña NUTS 2 régióhoz, amelyben Barcelona a főváros, az adminisztratív központ, a legnagyobb lakosságú város, tehát a regionális centrum.

Magyarországon a **NUTS 2 tervezési-statisztikai régióknak nincs önkormányzatuk**, vagyis – ellentétben a magyarországi megyékkel, vagy a spanyolországi és franciaországi NUTS 2 régiókkal – nincs központjuk sem (*Pálné Kovács I. 2001*). A **dekoncentrált államigazgatási szervezetek** sokaságából viszont – szubjektív alapon – nem választható ki egyik vagy másik csak azért, hogy annak megléte régióközponttá minősítsen egy befogadó várost (különösen nem annak ismeretében, hogy a fontosabb dekoncentrált államigazgatási szervezetek elosztása esetében a régió megyei jogú városai között az „igazságosságra” törekedtek). Véleményem szerint a régióközpontot a régió önkormányzata determinálja, azonban politikai önkormányzat hiányában, jelen körülmények között régióközpontnak a legtöbb dekoncentrált államigazgatási szervezetnek székhelyet biztosító város tekinthető. Létrehozásának jellegét tekintve a **régióközpont** alapvetően **politikai-közigazgatási kategória**.

1.4.3. Pólusközpont

A **növekedési pólusközpontok** létrehozása az aktív állami területfejlesztési politika meghatározó és gyakorlatban – elsősorban Franciaországban – alkalmazott eszköze. A regionális multiplikátorhatáson keresztül a növekedési (fejlesztési) pólusközpontok képesek régiók dinamikálására (*Perroux, F. 1955, Pottier, P. 1963, Paelinck, J. 1965, Boudeville, J. R. 1966, Lasuén, J. R. 1967, Lasuén, J. R. 1969, Lasuén, J. R. 1971*). Az 1950-es években a francia területfejlesztésben **F. Perroux gazdasági ágazatokra** kidolgozott növekedési pólusközpont elmélete vált elfogadottá, melynek **területi dimenzióját J. R. Boudeville** fogalmazta meg (*Perroux, F. 1955, Boudeville, J. R. 1964, Moss, L. S. ed. 2001*). A növekedési pólusközpontok létrehozásának gondolata egyfajta válasz a nemzetközi gazdasági kihívásokra, valamint a **J.-F. Gravier** által megfogalmazott „**francia sivatag**” felszámolásának lehetséges alternatívája (*Gravier, J.-F. 1972, Forman B. 2000*). A francia modell célja **Párizs túlsúlyának megszüntetése** a francia térszerkezetben, olyan növekedési pólusok (például Lille, Lyon, Marseille, Nantes) kijelölésével és állami fejlesztésével, amelyek összességében képesek ellensúlyozni a főváros dominanciáját. A térszerkezeti problémák tekintetében a „**magyar sivatag**” felszámolásának egyértelmű mintája a francia modell, bár J. R. Lasuén szerint a fejlődő országokban létrehozott növekedési pólusok elszakadhatnak környezetüktől, így hosszútávon, regionális szinten válhat aránytalanná a térszerkezet (*Lasuén J. R. 1973*). A **pólusközpontok** kijelölése ugyanakkor nem

lehet független a több száz éves urbanizációs fejlődés során kialakult **regionális centrumoktól**, vagyis ebben a vonatkozásban bizonyos fokú tehetetlenség figyelhető meg. A regionális centrumok és a növekedési pólusok közötti koherens összefüggés P. R. Krugman és M. E. Porter térszerkezeti elméleteiben is feltűnik (*Krugman, P. R. 1993, Krugman, P. R. 1995, Porter, M. E. 2001*). A **pólusközpont** irányultságának megfelelően **területfejlesztési** kategória.

1.5. Alkalmazott módszerek

A dolgozat **első elméleti fejezetében** az adott korszakoknak megfelelő magyarországi **terület- és településhálózat-fejlesztéssel kapcsolatos dokumentumok, törvények, rendeletek** és a **szakirodalom** került feldolgozásra. A **második elméleti fejezetben** a nemzetközi – elsősorban Egyesült Államokbeli – szakirodalmat elemzem, valamint részben a szakirodalom, részben statisztikai források alapján megvizsgálom a franciaországi, spanyolországi és magyarországi **NUTS 2 régiók és regionális centrumaik lakosság száma között fennálló összefüggést**.

A dolgozat **objektív mutatókon alapuló számításainak** a célja a megyei jogú városok és a főváros településhálózatban betöltött súlyának megállapítása, a regionális centrumok meghatározása. A **városok súlyát** számos mutató segítségével lehet körül írni, de minél több adat kerül felhasználásra, a kapott eredmény annál valószínűbb képet mutat. Másrészt csak olyan mutatók alkalmazásának van realitása, amelyek nemcsak egy adott városra jellemzőek, hanem elérhetőek valamennyi városban, regionális és országos szinten is. Az alkalmazott mutatók a vizsgálat sajátossága miatt nem lehetnek fajlagos mutatók, kizárólag abszolút értékek. A számításoknak nem elsődleges célja egy város fejlettségének, a lakosság jólétének bemutatása, sokkal inkább annak kifejezésre juttatása, hogy az adott város a településhálózatban valóban rendelkezik-e regionális centrumnak megfelelő súllyal. Ezzel párhuzamosan megállapítható, hogy a **fejlesztési pólusoknak** kijelölt városok képesek-e súlyuk alapján a **főváros ellensúlyozására**.

A **statisztika adatok elsődleges forrása** a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) MRSTAR és TSTAR adatbázisa, azonban a felhasznált mutatók több esetben is kiegészítésre kerültek. A megyei jogú városok és Budapest városhálózatban betöltött súlyának vizsgálatához **felhasznált mutatók forrásai**:

- Adó- és Pénzügy Ellenőrzési Hivatal (APEH)
- Egészségügyi Minisztérium (EÜM)
- Központi Statisztikai Hivatal (KSH)
- Magyar Akkreditációs Bizottság (MAB)
- Magyar Államkincstár (MÁK)
- Magyar Közigazgatási Intézet (MKI)
- Magyar Tudományos Akadémia (MTA)
- Magyar Turizmus ZRt (MATUR)
- Nemzeti Fejlesztési és Gazdasági Minisztérium (NFGM)

- Nemzeti Fejlesztési Ügynökség (NFÜ)
- Nemzeti Kutatási és Technológiai Hivatal (NKTH)
- Oktatási és Kulturális Minisztérium (OKM)
- Oktatási Hivatal Felsőoktatási Regisztrációs Központ (OH)
- Országos Felsőoktatási Információs Központ (OFIK)
- Országos Foglalkoztatási Alapítvány (OFA)
- Országos Egészségbiztosítási Pénztár (OEP)
- Önkormányzati Minisztérium (ÖM)
- Pénzügyminisztérium (PM)
- VÁTI Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer – Meta adatbázis (VÁTI TeIR – Meta)

Az adatok feldolgozása Microsoft Excel program felhasználásával történt.

1.6. A dolgozat szerkezeti felépítése

A dolgozat **öt fő részből** áll.

Az **első fejezet** a témaválasztás indokoltságát, a kitűzött célokat, a vizsgált földrajzi terület bemutatását, a terminológiai problémák megoldását, valamint az alkalmazott módszereket tartalmazza.

A **második fejezetben** a nagyvárosok kategorizálását és rangsorolását mutatom be a **szakirodalom és terület- és településhálózat-fejlesztési dokumentumok** alapján. Az elemzés elsősorban a szerzők véleményét tükrözi, illetve az aktuális politikai légkörnek megfelelő területfejlesztési dokumentumok, koncepciók városrangsorolását mutatja be. A két világháború közötti időszakig a mai értelemben vett területfejlesztés ugyan nem létezett, azonban a regionális centrumok kialakulásának történelmi előzményei a szabad királyi városokig és a törvényhatósági jogú városokig vezethetők vissza. A fejezet időbeli intervalluma a 19. század közepétől a 21. század elejéig tart.

A **harmadik fejezetben** a **nemzetközi szakirodalom** alapján vizsgálom meg a regionális centrumok jellemzőit. Elemzem továbbá a franciaországi, spanyolországi és magyarországi NUTS 2 régiók és a regionális centrumok **népességszamarányát, népességszám változását**. A fejezetben kitérek az **angolszász források** által regionális centrumnak tekintett városok jellemzésére.

A **negyedik fejezetben matematikai módszerrel**, statisztikai adatok felhasználásával mutatócsoportonként elemzem a **megyei jogú városok és a főváros településhálózatban betöltött súlyát** az ország és a régiók értékéhez viszonyítva.

A kutatás **összegzését és a levonható következtetéseket** az **ötödik fejezet** tartalmazza.

A matematikai számítások elvégzéséhez, a megyei jogú városok és Budapest súlyának meghatározásához felhasznált táblázatokat, valamint az elméleti fejezetek részletes táblázatait a **Mellékletek** tartalmazzák.

2. A nagyvárosok megítélésének változása és rangsorolása a 19. század közepétől a 21. század elejéig

A 19. század közepétől **Magyarország nagyvárosainak** közigazgatási besorolása, politikai megítélése és ezzel párhuzamosan a városok **rangsorolása** számtalanszor változott, ok-okozat kérdéseként merült fel a nagyváros meghatározás is. A változásokat befolyásolták a városok „lobbi” tevékenységei, az aktuális politikai légkör, a kijelölt fejlesztési irányok, a tudományos paradigmák és sajátos magyar elemként az ország területi változásai.

2.1. Nagyvárosok a 19. század közepétől a Trianoni határváltozásokig

Az 1848. márciusi-áprilisi törvényekig a területi adózás alapegységeit, és az általános közigazgatás hatóságait a **nemesi vármegyrendszer** testesítette meg (*Hajdú Z. 1996*). A nemesi vármegye (comitatus) önkormányzata önmagában alapvetően demokratikus intézményként funkcionált, azonban sem az ország, sem a vármegye városai felé nem érvényesült a demokratikus jelleg. Mint önkormányzati szerv a nemesi vármegye belügyként kezelte a közigazgatást, a bíraskodást és az ítélkezést, az adóztatást és a rendfenntartást, a megyék utasításait végrehajtó követeik révén pedig befolyásolták az országgyűlést (*Hajdú Z. 2005/a*).

A nemesi vármegyék irányítása és befolyása nem terjedt ki a **szabad királyi városokra** (*libera regiae civitas*), amelyek a városi kiváltságok legfontosabb formáját jelentették. A szabad királyi városok közvetlenül a királyhoz tartoztak, mentesültek a feudális bíraskodás és az adózás alól, polgárai csak a királynak és a városnak fizettek adót. A szabad királyi város státusz kivívása a király, a megye nemessége és papsága, valamint a városok polgársága közötti harc eredménye volt, egyúttal a város fejlődésének záloga. Az 1867-es kiegyezésig a szabad királyi városok száma 81-re emelkedett (*1. melléklet*), a mai Magyarország területén azonban csak 12 város nyerte el a rangot: Buda, Debrecen, Győr, Pest, Pécs, Szeged, Székesfehérvár, valamint Esztergom, Komárom, Kőszeg, Sopron és Vasvár (*Beluszky P. 2005*).

A 19. századra vonatkozó városrangsorolások számos szempontot vettek figyelembe, meglehetősen ellentétes eredményekkel, amelynek okai elsősorban a megközelítésben keresendők (*2. táblázat*). Az 1825-ös állapotok szerint Magyarország legnagyobb lakosságú városa Debrecen volt több mint 45.000 lakosával, az egyesítés előtti Pest és Buda önmagukban kisebbnek számítottak (*3. melléklet*). **Gyimesi Sándor** népességszámra, ipari és kereskedelmi szerepkör fejlettségére, igazgatási és oktatási intézmények meglétére alapozott **városiassági értéke** szerint Pest, Debrecen, Buda, Győr és Szeged állt a városi szerepkör volumenének hierarchikus rangsora élén (*Beluszky P. 2003/a*). **Bácskai Vera és Nagy Lajos** a **piacközponti szerepkört** tekintette a rangsor meghatározó elemének, számításaik során a kereskedelmi vonzáskörzet minősült meghatározónak (*Bácskai V. – Nagy L. 1984*). Ennek eredménye, hogy a várostalan területek nagyvárosai, elsősorban az alföldi nagyvárosok a rangsor végére kerültek. Debrecen, Szeged és Kecskemét környező városok hiányában többnyire önmaguk

lakosságát látták el, kereskedelmi vonzáskörzetük jelentőségtöbblete alacsony volt. Bácskai Vera szerint a regionális központok és a megyeszékhelyek külön kategóriát képeztek, és bár Debrecen regionális szintű intézményekkel is rendelkezett, mégsem volt megyeszékhely (*Bácskai V. 2006*).

2. táblázat: Hierarchikus rangsor a 19. századi Magyarország egyes városai alapján Gyimesi Sándor, Bácskai Vera és Nagy Lajos szerint

Város	Lakosság 1825-ben (fő)	Városi érték Gyimesi S. szerint	Rangsor Bácskai V. – Nagy L. szerint
1. Pest	22 198	15,4	1
3. Debrecen	45 375	14,2	22
4. Buda	30 001	13,3	1
5. Győr	14 472	10,4	8
7. Szeged	32 209	9,9	9
9. Eger	17 487	9,2	27
10. Pécs	11 322	8,6	2
12. Miskolc	22 910	8,1	5
14. Székesfehérvár	20 069	7,9	11
15. Sopron	12 501	7,9	3
19. Veszprém	9 079	7,3	6
27. Kecskemét	34 080	6,5	42
41. Hódmezővásárhely	26 166	3,6	-

Forrás: Bácskai V. – Nagy L. 1984, Gyimesi S. alapján Beluszky P. 2003/a

Az 1848. évi XXIII. törvénycikk, valamint az 1848. évi XVI. törvénycikk alapjaiban változtatta meg a közigazgatás évszázados gyakorlatát. Az Országgyűlés népképviselői alapon szerveződésével a nemesi vármegye elvesztette jogát a követküldésre, a megye kikerült a törvényhozás szereplőinek köréből. A **szabad királyi városok** a törvényben foglaltak szerint **önálló köztörvényhatóságokká váltak**, minden tekintetben függetlenekké a megyéktől. A törvény kategorizálta a városokat, elsőként került említésre a jogalkotásban a nagyváros meghatározás: „4. §: *Olly városok, mellyekben 12,000 lakosnál kevesebb vagyon, kis városoknak, - mellyekben 12,000 lakosnál több, de 30,000 lakosnál kevesebb vagyon, közép városoknak, - és mellyekben 30,000 lakosnál több vagyon, nagy városoknak nevezetnek.*” A törvény értelmében a mai Magyarország területéről nagyvárosnak minősült Pest-Buda, Debrecen, Szeged és Kecskemét.

Az 1848/49-es szabadságharc leverését követően, 1854-ben az **Alexander Bach** miniszter nevével fémjelzett abszolutizmus területi reformja a Magyar Királyságot **5 nagyobb területi egységre** osztotta: Magyarország, Szerb Vajdaság és Temesi Bánság, Horvát-Szlavónország, Katonai Határőrvidék (*Süli-Zakar I. 2000*). Magyarországon további 5 kormánykerület kialakítására került sor Kassa, Nagyvárad, Pest-Buda, Pozsony és Sopron központokkal (*Hajdú Z. 1996*).

Az 1867-es kiegyezést követően átalakult az államstruktúra, az **Osztrák-Magyar Monarchia** létrejöttével az abszolutizmus merev közigazgatási rendszere felbomlott. Az 1870. évi XLII. törvénycikk rendelkezéseinek értelmében elválasztották a közigazgatást a bíraskodástól, értelmezték a törvényhatóságok helyzetét és jogállását, meghatározták feladatait és intézményrendszerét. A köztörvényhatóságok gyakorolták az önkormányzati jogokat, közvetítették az állami közigazgatást, közérdekűségük révén országos ügyekkel is foglalkozhattak, valamint megfogalmazott véleményüket a kormány, az országgyűlés és más törvényhatóság elé terjeszthették. Az 1876. évi XX. törvénycikk, az 1876. évi XXXIII. törvénycikk, valamint az 1877. évi I. törvénycikk **megszüntette a feudális eredetű önkormányzatokat és rögzítette a megyebeosztást**. A törvények értelmében a korábbi 81 szabad királyi városból mindössze **25 maradt törvényhatósági jogú város** (Budapest és Fiume sajátos helyzete mellett), és a szabad királyi város rang a feudális korszak örökségeként élhetett tovább tartalom nélkül (2. melléklet). A törvényhatósági joggal már nem rendelkező városokat a megyék alá sorolták, az új közigazgatási rendszerben Debrecen, Nyíregyháza és Szolnok is megyeszékhelyi rangot kapott. Az 1886. évi XXI. törvénycikk és az 1892. évi XXVI. törvénycikk pontosan rögzíti a törvényhatósági joggal felruházott városok sorát. Ennek értelmében a 25 törvényhatósági jogú városból 10 maradt a mai Magyarország területén: Baja, Debrecen, Győr, Hódmezővásárhely, Kecskemét, Komárom, Pécs, Sopron, Szeged és Székesfehérvár. A törvényhatósági jogú városok közül Baja, Hódmezővásárhely és Kecskemét kivételével valamennyi város egyben szabad királyi város is volt, az 1872. évi XXXVI. törvénycikk által egyesített Budapest, pedig mint az ország fővárosa külön státuszt képviselt (Kovács E. – Katus L. (Szerk.) 1987).

A korszak legjelentősebb városrangsorolása **Keleti Károly városfejlettségi mérése** (4. melléklet), amelyet – az 1869. évi népszámlálás alapján – a népszám, a lakosság foglalkozása, a míveltség foka, az értelmiségi kereset, a cselédszám és a lakviszonyok felhasználásával készített el 1870-ben (3. táblázat). Beluszky Pál szerint a felhasznált mutatók általában a polgársággal kapcsolatos mérőszámok, vagyis a Keleti Károly által megfogalmazott rangsor nem hierarchikus városrangsor, mivel nem veszi számításba a városi szerepkörök súlyát (Beluszky P. 2003/a).

Magyarország közigazgatási rendszerében és a városok közigazgatási besorolásában lényeges változás nem történt egészen 1920-ig, a törvényhatósági joggal rendelkező városok száma az 1907. évi LI. törvénycikk értelmében csak Miskolc várossal növekedett. A trianoni határmódosításokig valamennyi mai regionális központnak tekintett város törvényhatósági joggal rendelkezett, Debrecen, Győr Miskolc, Pécs, Szeged és Székesfehérvár közigazgatási értelemben a városhierarchia élére került (2. ábra) (Hajdú Z. 2005/b).

3. táblázat: Magyarország egyes városainak városfejlettségi rangsora 1870-ben Keleti Károly szerint

Szám	Város	Szám	Város
3.	Pest	54.	Óbuda
5.	Győr	55.	Szekszárd
6.	Székesfehérvár	61.	Komárom
7.	Buda	63.	Kecskemét
8.	Sopron	64.	Makó
12.	Veszprém	65.	Szarvas
14.	Kőszeg	72.	Nagykőrös
15.	Miskolc	73.	Mohács
16.	Nagykanizsa	78.	Békés
21.	Pápa	79.	Békéscsaba
23.	Debrecen	80.	Hódmezővásárhely
25.	Pécs	85.	Kalocsa
37.	Vác	88.	Szeged
38.	Esztergom	97.	Szolnok
39.	Eger	108.	Nyíregyháza
42.	Baja	121.	Kiskunfélegyháza
53.	Gyöngyös		

Forrás: Keleti K. alapján Beluszky P. 2003/a

Forrás: Hajdú Z. 2005/b

2. ábra: Magyarország törvényhatóságai 1910-ben

Beluszky Pál 1990-es vizsgálatában a **századfordulón kialakult városhierarchiát** a városi alapfunkciók mennyisége és sokfélesége alapján állapította meg (*Beluszky P. 1990/a*). Véleménye szerint a települések hierarchikus rangja a városi alapfunkciók differenciáltságát, az ellátott feladatok szintjét, az ellátott szerepkör gyakoriságát fejezi ki (*Beluszky P. 2003/a*). Az így kialakított rangsor **6 hierarchia szintet** tartalmaz (*4. táblázat*).

A városhierarchia élén az 1873-ban Óbuda, Buda és Pest egyesítésével létrejött **Budapest** állt, amely az 1867-es kiegyezés után a közel 20 millió lakosú Magyarország fővárosa lett, és az Osztrák-Magyar Monarchián belül Bécs ellenpólusává vált (*Győrffy Gy. 1997, Csapó T. 2005*). Budapest tudatos és erőltetett fejlesztése az ország ilyen irányú felhasználható forrásainak legnagyobb részét felemésztette, mellette csak Szegednek az 1879-es árvíz utáni újjáépítésére kerülhetett sor (*Illés I. 2003/a*). A századfordulóra Budapest lakossága már tizenkétszer volt nagyobb, mint a hierarchiában utána következő Zágráb lakossága, és nyolcszor haladta meg a második legnépesebb város, Szeged lakosságszámát (*5. táblázat*). Budapest súlya Magyarországon térszerkezetében a 21. század elején is aránytalanul nagy (a fejlesztések egyik célja éppen ennek mérséklése), azonban az okok nem kizárólag a trianoni határváltozásokra vezethetők vissza. Beluszky Pál számításai szerint a főváros városhálózatban betöltött súlya a 19-20. század fordulóján már sokkal jelentősebb volt, mint a regionális centrumoké (*Beluszky P. 2003/b*).

4. táblázat: A funkcionális városkategóriák hierarchikus tagolódása 1900-ban Beluszky Pál szerint

Szám	Szint	Települések száma	
		Teljes értékű	Részleges
1.	Főváros	1	-
2.	Regionális központ	5	5
3.	Fejlett megyeszékhely	8	8
4.	Megyeszékhely szintű város	24	13
5.	Középváros	53	35
6.	Kisváros	93	
Összesen		245	

Forrás: Beluszky P. 2003/a

A regionális központok hierarchia szintjeit Beluszky Pál véleménye szerint két szempont szerint lehet megközelíteni, egyrészt a **városi szerepkörök differenciáltsága** (jogállás, funkció, hierarchia, városi társadalmi viszonyok) alapján, másrészt a városi funkciók mennyiségi értékei alapján (*Beluszky P. 1990/b, Beluszky P. 2003/a*). Mindkét esetben ugyanaz a **10 város alkotja a regionális centrumok körét**: Zágráb, Pozsony, Kolozsvár, Szeged, Kassa, Debrecen, Pécs, Temesvár, Nagyvárad és Arad (*6. táblázat*). Regionális szerepkört változó mértékben más városok is elláttak, – például Miskolc, Győr, vagy Székesfehérvár – de összességében nem az említett regionális centrumok szintjén.

5. táblázat: A magyarországi városok hierarchiája 1900-ban és 1910-ben Beluszky Pál szerint

Szám	Város	Hierarchia szint		Lakosságszám 1900-ban (fő)
		1900	1910	
1.	Budapest	Főváros	Főváros	716 476
2.	Zágráb	Teljes értékű regionális centrum	Teljes értékű regionális centrum	57 690
3.	Kolozsvár	Teljes értékű regionális centrum	Teljes értékű regionális centrum	46 670
4.	Pozsony	Teljes értékű regionális centrum	Teljes értékű regionális centrum	61 537
5.	Szeged	Teljes értékű regionális centrum	Részleges regionális centrum	90 270
6.	Kassa	Teljes értékű regionális centrum	Teljes értékű regionális centrum	35 586
7.	Debrecen	Részleges regionális centrum	Teljes értékű regionális centrum	72 351
8.	Pécs	Részleges regionális centrum	Részleges regionális centrum	42 252
9.	Temesvár	Részleges regionális centrum	Teljes értékű regionális centrum	49 624
10.	Nagyvárad	Részleges regionális centrum	Részleges regionális centrum	47 018
11.	Arad	Részleges regionális centrum	Részleges regionális centrum	53 694
12.	Miskolc	Teljes értékű fejlett megyeszékhely	Teljes értékű fejlett megyeszékhely	40 833
13.	Székesfehérvár	Teljes értékű fejlett megyeszékhely	Teljes értékű fejlett megyeszékhely	30 451
16.	Győr	Teljes értékű fejlett megyeszékhely	Részleges regionális centrum	27 758
41.	Nyíregyháza	Teljes értékű megyeszékhely szintű város	Teljes értékű megyeszékhely szintű város	31 875
52.	Szolnok	Részleges megyeszékhely szintű város	Részleges megyeszékhely szintű város	25 042

Forrás: Beluszky P. 2003/a

A teljes értékű regionális központok közül Zágráb (Horvát-Szlavónország), Kolozsvár (Erdély), Pozsony és Kassa (Felvidék) valójában országgrészközpontok voltak, ellentétben Szegeddel, melynek megítélése bizonytalan. A város fejlődése szempontjából meghatározó Temesvár és Arad közelsége, tekintettel arra, hogy a Bánát és Dél-Erdély központjai a 20. század elejére már nagyobb gazdasági háttérrel rendelkeztek, mint Szeged. 1910-re a regionális központok sora módosult, Zágráb, Kolozsvár, Pozsony és Kassa továbbra is teljes értékű regionális központok maradtak, de közéjük lépett Debrecen és Temesvár (5. táblázat). Szeged a részleges regionális központok csoportjába került Nagyvárad, Pécs, Arad, a

felzárkózó Győr és Brassó mellé (Beluszky P. 2003/a). Budapest változatlanul a legerősebb város volt, 1910-re közel 900.000 lakosával jelentősen elmaradva a 2 milliós Bécstől, de messze kiemelkedve a regionális központok csoportjából (Hajdú Z. 2005/b).

A városok kategóriába sorolásának másik módja Beluszky Pál szerint **komplex várostípusok** meghatározása alapvetően a hierarchikus szint, a funkcionális szerkezet és a helyi társadalom jellemzői alapján (Beluszky P. 2003/a). Akárcsak a hierarchikus rangsorban, a komplex várostípusok esetében is Budapest áll az élen. A regionális központok két nagy csoportból kerülnek ki, a tradicionális nagyvárosok (II. A-1.) és mezővárosi múltú nagyvárosok (II. B) köréből (6. táblázat).

6. táblázat: A városok komplex típusai 1900-ban Beluszky Pál szerint (különös tekintettel a nagy- és középvárosokra)

A városok komplex típusai 1900-ban			
I. Főváros			
Budapest			
II. A) Városi társadalmú, jelentős tradíciókkal rendelkező, urbánus megjelenésű nagyvárosok (1), nagyközép városok (2), középvárosok (3)			
Zágráb (1)	Nagyvárad (1)	Pozsony (1)	Kolozsvár (1)
Arad (1)	Temesvár (1)	Kassa (2)	Pécs (2)
Sopron (2)	Brassó (2)	Győr (3)	Eger (3)
Miskolc (3)	Székesfehérvár (3)	Szombathely (3)	Nagykanizsa (3)
Komárom (3)	Kaposvár (3)		
II. B) Városi társadalmú, mezővárosi múltú, urbánus megjelenésű nagyvárosok és középvárosok			
Szeged	Debrecen	Zombor	Nagybecskerek
Baja	Szabadka	Kecskemét	Pancsova
Nyíregyháza			
III. Hiányos városi társadalmú, központi szerepkörű közép- és kisvárosok			
IV. Tradicionális kisvárosok			
V. Városi jogú, de városi szerepkört nem vagy alig betöltő települések			
VI. Szerényen polgárosodott, de jelentős igazgatási-adminisztratív szerepkört betöltő városok			
VII. Új igazgatási-piaci kis központok			
VIII. Mezővárosok			
IX. Gyáripari városok			
X. Mindenféle speciális város			
Forrás: Beluszky P. 2003/a			

A hierarchikus rangsor és a komplex várostípusokba sorolás is hasonló eredményre vezet, és ugyanazon városokat nevezi meg regionális centrumokként. Tóth József szerint a századfordulón Budapestet **magas hierarchia szintű centrumok gyűrűs szerkezetben** vették körül, a gyűrűk csomópontjaiban pedig a Beluszky Pál vizsgálataiban regionális centrumokként említett városok szerepeltek (Tóth J. 1996).

A trianoni határváltozásokat megelőző években a mai Magyarország területén a regionális központoknak tekintett városok mindegyike rendelkezett a legfontosabb közigazgatási besorolással, azaz a törvényhatósági joggal, mellette Debrecen, Győr, Pécs, Szeged és Székesfehérvár egyúttal szabad királyi városok is voltak. A városok hierarchikus rangsorában 1910-ben csak **Debrecen töltötte be teljes értékűen a regionális központ szerepkört**, Győr, Pécs és Szeged részlegesen ugyan, de megfelelt a regionális központ státusznak, azonban Miskolc és Székesfehérvár teljes értékű fejlett megyeszékhelyek maradtak.

2.2. A városhálózat átalakulása a két világháború között

Az I. világháborút lezáró békeszerződések részeként 1920. június 4-én Versailles-ban aláírásra került a „**Trianoni békeszerződés**”, amelynek következményeként az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlott, a Magyar Királyság pedig elveszítette (Horvátországgal együtt) 324.411 km²-es összterületének közel háromnegyedét (71,34%), lakosságának pedig majd kétharmadát (63,6%) (Palotás Z. 1990). A trianoni határváltozások után **Magyarország területe 92.963 km²-re módosult**, lakossága pedig alig haladta meg a 7,6 millió főt (3. ábra).

Forrás: Perczel Gy. ed. 2003

3. ábra: A Trianoni békeszerződés határmódosításai Magyarországon 1920-ban

A területi változások következtében az 1910-ben a teljes értékű és részleges regionális központok közül Zágráb (Horvátország), Kolozsvár, Temesvár, Nagyvárad, Arad és Brassó (Románia), illetve Pozsony és Kassa (Szlovákia) elcsatolásra került. A Magyarországon maradt Debrecen elveszítette

vonzáskörzetének jelentős részét, Győr, Pécs, valamint Szeged pedig korábban sem tartozott a teljes értékű regionális központok közé (*Beluszky P. 2003/b*). A városhálózat új struktúrájában **Budapest súlya aránytalanul dominánssá vált**, a megmaradt regionális központok pedig a különböző állami fejlesztések ellenére sem tudták ellensúlyozni a főváros szerepét (*Hajdú Z. 2005/a*).

A **két világháború közötti időszak** revíziós politikája a közigazgatásra is hatást gyakorolt, a területi változásokat és az államhatárok radikális módosítását átmenetinek kezelték, következésképpen jelentős közigazgatási reformot nem is hajtottak végre. A politikai gondolkodással ellentétben a **területfejlesztési elképzelések** minden tekintetben igazodtak a megváltozott körülményekhez. **Prinz Gyula** alapvetően közlekedéscsopordrajzi, kisebb részt településföldrajzi megfontolásokon alapuló közigazgatási struktúrája **7 regionális közigazgatási központtal** számolt, melyek Budapest, Debrecen, Győr, Miskolc, Pécs, Szeged és Székesfehérvár voltak. **Magyary Zoltán** az 1930-as években a közigazgatás racionalizálásáról alkotott elképzeléseiben bázisként **14 megyét** határozott meg, Baja, Békéscsaba, Budapest, Debrecen, Győr, Hatvan, Kaposvár, Miskolc, Nyíregyháza, Pécs, Szeged, Székesfehérvár, Szolnok és Szombathely központokkal. Prinz Gyula és Magyary Zoltán megállapításait és elképzeléseit figyelembe véve **Hantos Gyula** a köz- és szakigazgatási rendszerek területi struktúrájának alapján **7 régiót** határozott meg Budapest, Debrecen, Győr, Miskolc, Pécs, Szeged és Szombathely központokkal (*Hajdú Z. 2005/a*). Frisnyák Sándor szerint az 1930-as években Budapest ellenpólus városai – Beluszky Pál vizsgálataira alapozva – a regionális centrumoknak tartott Debrecen, Győr, Pécs és Szeged voltak, de ipari termelésük alapján Miskolc és Székesfehérvár is közéjük került (*Frisnyák S. 1995*). A korábbiaktól eltérő elvek mentén, de lényegében hasonlóan fogalmazta meg **Kaffka Péter** a Fővárosi Közmunkák Tanácsának mérnöke műszaki-gazdasági alapokon nyugvó országrendezését (*Kaffka P. 1932, Kaffka P. 1933*). Elmélete szerint a megyebeosztás alapjának „az értelmes műszaki felosztást” kell tekinteni. Ennek értelmében közlekedéscsopordrajzi alapon **8 nagymegyét** (gyakorlatilag régiót) kell kijelölni, amelyben a Budapestet övező központi megyét „legyezőszerűen” 7 nagymegye kíséri (*Rechnitzer J. 1998, Hajdú Z. 2005/a*).

Az **I. bécsi döntés** (1938. november 2.) és a **II. bécsi döntés** (1940. augusztus 20.) 55.419 km²-t jutott vissza az elcsatolt területekből Magyarországnak. A közigazgatás tekintetében az Imrédy Béla vezette kormányzat a jogfolytonosságra helyezte a hangsúlyt, így a visszacsatolások utáni megyék és járáások a **trianoni határváltozások előtti struktúráját** vették fel. A városok száma a visszacsatolások és területnyereségek miatt folyamatosan emelkedett, és 1944-re elérte a 81-et. **Erdei Ferenc** politológus-szociológus szerint az országrendezési elvek lényege, hogy a városi vonzáskörzeteknek megfelelő közigazgatási egységek jöjjenek létre. A közigazgatási struktúra megtartása érdekében szükségessé lenne **tartományi szerepkörű városok** kijelölése, melyek Budapest irányítása mellett Debrecen, Győr, Kassa, Miskolc, Pécs, Szeged és Szombathely lennének (*Erdei F. 1939*).

A két világháború közötti időszak területfejlesztési elképzelési megmaradtak elméleti szinten, gyakorlati változások az időkorlátok miatt nem történhettek, vagyis a közigazgatási struktúra változatlan maradt. A II. világháborút lezáró **1947-es párizsi békeszerződések** kisebb eltérésekkel **visszaállították a trianoni határokat**, ezzel mintegy véglegesnek tekintve Magyarország területét (Rónai A. 1989).

2.3. A településhálózat strukturális változásai az államszocializmus időszakában

A **szocializmus időszaka** a területi kérdésekre adott válaszok szempontjából nem tekinthető egységesnek. Az aktuális három- és öt éves tervek, a gazdasági elvárások és kényszerek, továbbá a politikai elit racionális vagy irracionális gondolkodásmódja éppúgy hatást gyakorolt rá, mint a társadalomban jelentkező feszültségek.

A közigazgatás struktúrájában bekövetkezett változások eredményeként a korábbi **25 megyét 19 megyére csökkentették**, és megszüntették a községi jogállású megyeszékhelyeket, így a továbbiakban **megyeszékhely csak városi jogú település** maradhatott (Kolozsváry V. – Szamel L. 1950). Az **1950. évi I. tanács törvény** 24 nagyobb várost a megyei tanácsok, 29 kisebb várost pedig a járási tanácsok alá rendelt, megteremtve ezzel a **megye–város**, és a **megye–járásváros hierarchiát**, de függetlenül attól Budapestet. A fővárost körülvevő agglomerációs terület 7 városából és 16 községéből létrehozták **Nagy-Budapestet**, amelynek dominanciája a korábbi évekhez képest így még fokozottabban érvényesült (Dövényi Z. 2003).

A közigazgatási változások mellett az 1950-es években a településhálózat formálódására leghatározottabban **gazdasági szempontok** gyakoroltak hatást. Az **I. Ötéves Terv** keretében a beruházási javak szűkössége miatt a már korábban is **nehézipari központnak számító települések fejlesztése** történt meg, elsősorban a Borsodi Iparvidéken (Kazincbarcika, Miskolc, Ózd), valamint a Bakonyban (Várpalota, Ajka). A feldolgozó ipar központja továbbra is Budapest maradt (Beluszky P. 2003/a). A Dunántúli-középhegységtől Budapesten keresztül az Északi-középhegységig húzódó ipari tengely településeinek fejlesztése (erőltetett iparosítása) a szocialista várostípus kialakulásához vezetett (Dövényi Z. 2003).

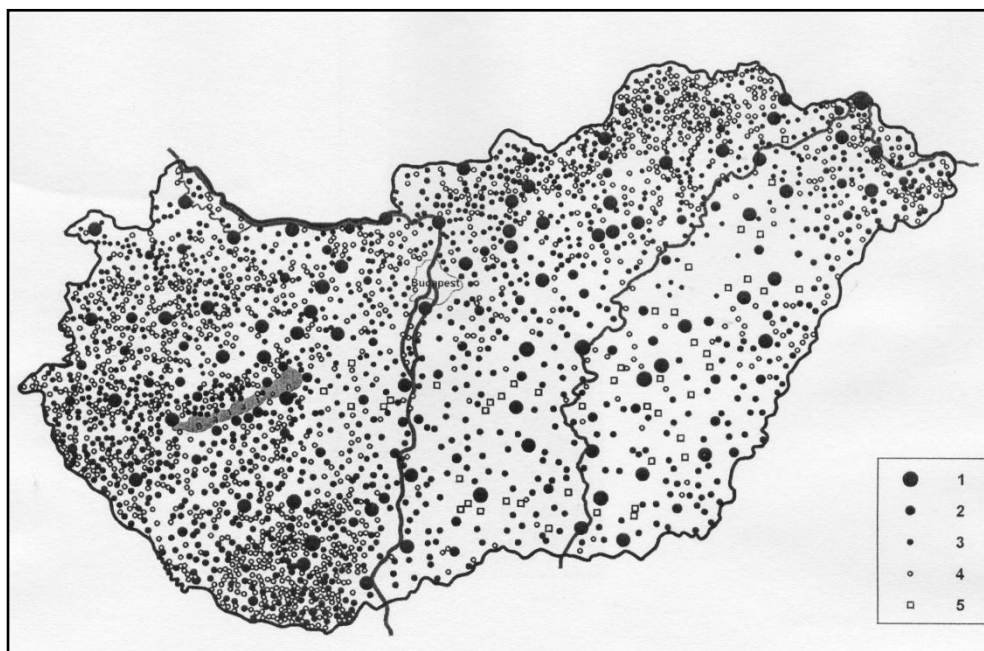
A településhálózatra vonatkozó tervezési irányokat a **Népgazdasági Tanács** határozta meg, amelynek legfontosabb eleme a **települések kategorizálása** volt (Hajdú Z. 1989). A tervezés eredményeként 3 településhálózat-fejlesztési alapkategóriát határoztak meg, a különböző alapkategóriákba tartozó településekhez pedig differenciált fejlesztési irányokat rendeltek. A hierarchia csúcán, mint osztályon felüli település állt Budapest és a stratégiai szempontból kiemelt nehézipari központ minősített Miskolc (7. táblázat). Az I. osztályú települések körébe kerültek a megyeszékhelyek, a korábbi megyeszékhelyek, a fejlettebbnek ítélt városok, és a nagyipari fejlesztésre kijelölt települések (4. ábra). A III. kategóriába kerülő 3.067 település három alcsoportba került: fejleszthető

települések (III./A), részlegesen fejleszthető települések (III./B) és nem fejleszthető települések (III./C).

7. táblázat: A községek és városok osztályba sorolása 1951-ben

Osztály	A besorolt települések száma	Az összes település százalékában
Osztályon felüli	2	0,06
I. osztályú	73	2,27
II. osztályú		
II./A osztályú	52	1,61
II./B osztályú	29	0,90
III. osztályú		
III./A osztályú	1 254	38,91
III./B osztályú	283	8,78
III./C osztályú	1 530	47,47
Összes település	3 223	100

Forrás: Hajdú Z. 1992

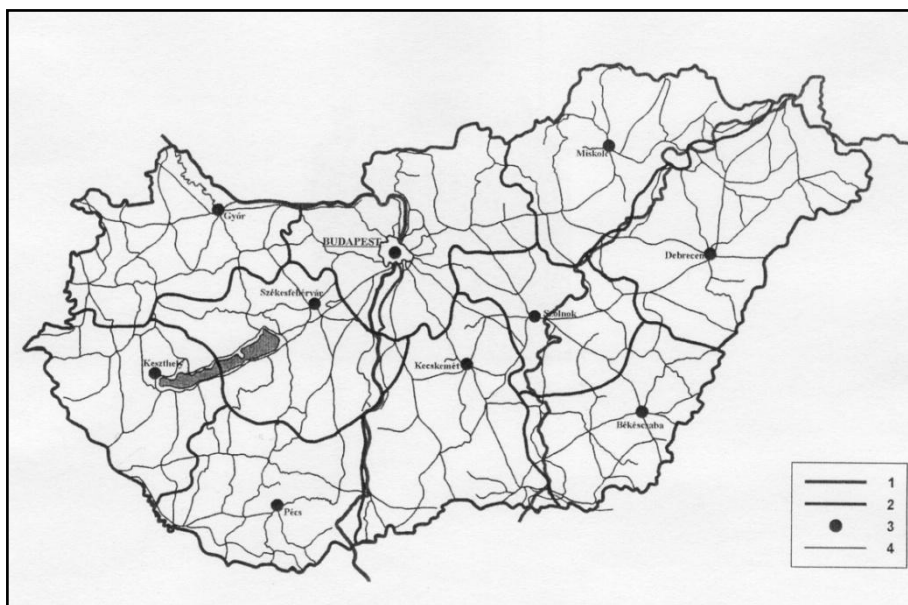

Forrás: Hajdú Z. 1992

4. ábra: A községek és városok osztályba sorolása 1951-ben (1 – I. osztályú települések, 2 – II. osztályú települések, 3,4,5 – III. osztályú települések)

Az 1950-es években a település- és településhálózat-fejlesztési elképzelések mellett a korábbiaknál radikálisabb közigazgatási reformtervezet is készült (Hajdú Z.

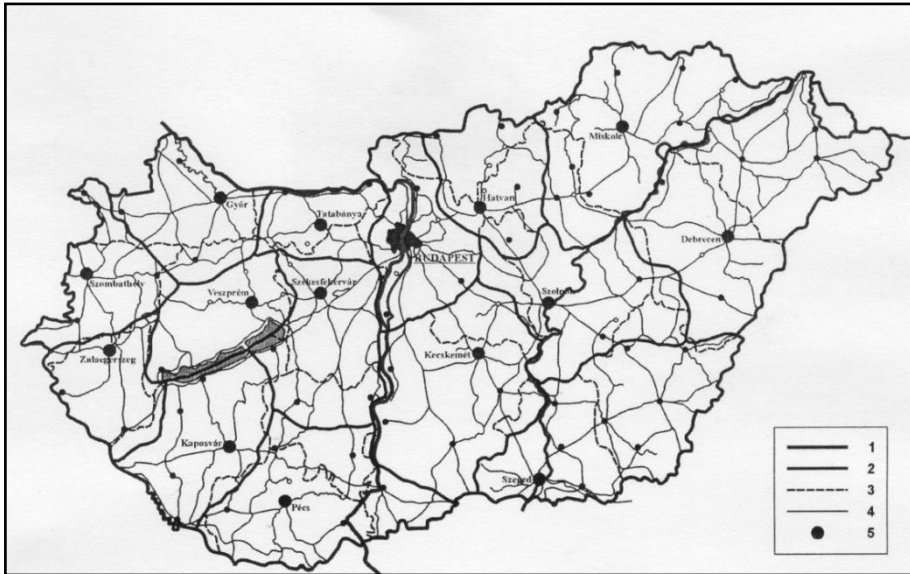
2005/a). 1953-ban a Magyar Dolgozók Pártja Politikai Bizottsága megvitatta a **10 megyés közigazgatási beosztás** lehetőségét, amely – bár nem tudatosan – egyfajta centralizációs törekvést hordozott magában (5. ábra). A reformterv alapvetően közlekedési és a hadászati elvek mentén alakította ki a megyebeosztást. A tervezett megyéket olyan területi-gazdasági-igazgatási alapegységként kellett fejleszteni, amelyek nagyobb méretűek a korábbiaknál, a megyeszékhelyek pedig távolabb fekszenek a veszélyesnek ítélt határszakaszoktól (Hajdú Z. 1993). A 10 megyés elképzelés szerint Debrecen egy közel 1.000.000 fő lakosságú megye székhelyévé vált volna.

Forrás: Hajdú Z. 1993

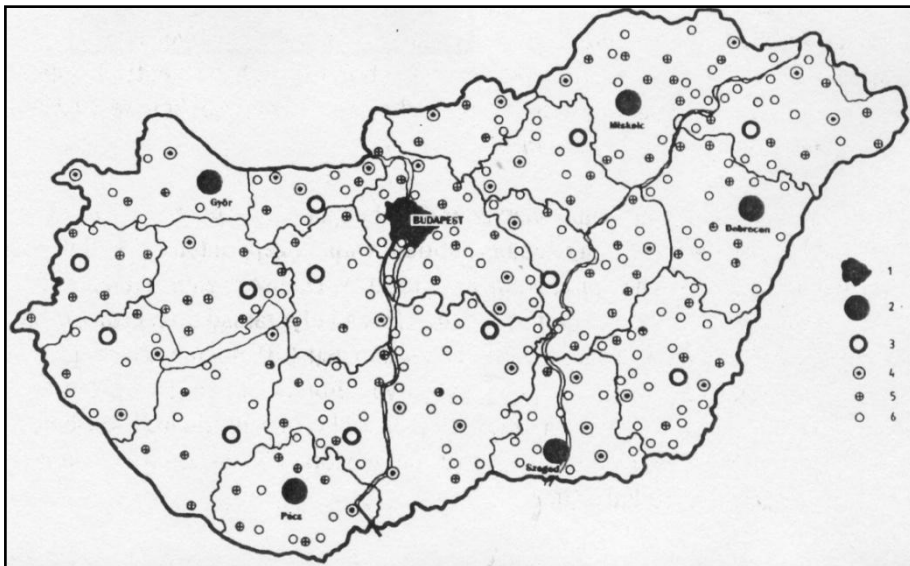
5. ábra: Az 1953-as megyei reformterv (1 – országhatár, 2 – tervezett megyehatár, 3 – tervezett megyeszékhely, 4 – közlekedési hálózat)

Az 1953-as közigazgatási reformterv megmaradt terv szintjén, ugyanakkor 1955-ben a Területszervezési Kormánybizottság egy **12 megyés elképzelést** dolgozott ki hasonló elgondolások alapján. A megyerendezés irányelveinek alapja továbbra is biztonságpolitika volt, azonban a közlekedésföldrajzi izokrón térképek bizonyították, hogy a megyeszékhelyek sorából nem hagyható ki sem Szeged, sem Szombathely (Hajdú Z. 1989). A 12 megyés beosztás tervezetét számos vita követte, amelyben meghatározó elem volt politikai részről a megyék és megyeszékhelyek számának csökkentése, valamint szakmai részről a közigazgatás racionális szerkezetének megtartása. A viták eredményeként született meg, mintegy kompromisszumos megoldásként a **14 megyés közigazgatási beosztás** tervezete (6. ábra).

Forrás: Hajdú Z. 2005/b

6. ábra: A Területszervezési Kormánybizottság 14 megyés tervezete (1-országhatár, 2 – tervezett megyehatár, 3 – megyehatár, 4 – közlekedési hálózat, 5 – tervezett megyeszékhely)

Forrás: Beluszky P. 2003/a

7. ábra: A magyar városok hierarchikus rendje az 1960-as években (1 – főváros, 2 – regionális központok, 3 – megyeszékhely szintű városok, 4 – középvárosok, 5 – járási székhely szintű települések, 6 – elemi központok)

Az egy évtizeden át tervezett közigazgatási reformok a gyakorlati életbe nem kerültek át, az 1960-as évek elején – a törekvések ellenére is – a magyar viszonylatban nagyvárosnak számító **megyeszékhelyek álltak a városhierarchia élén**. Beluszky Pál számításai szerint a **regionális központok** körébe Debrecen, Győr, Pécs és Szeged mellé a tudatosan fejlesztett nehézipari központ, Miskolc is felzárkózott (7. ábra) (Beluszky P. 2003/a).

Az 1960-as években a közigazgatási változások alapját a gazdasági körzetesítés jelentette. 1963-ban elkészült **Magyarország Településhálózat-fejlesztési Tanulmányterve**, amelyben az igazgatási egységek és a gazdasági körzetek összehangolásával érvényesült a közigazgatási tér komplex tervezése és megjelenítése (Hajdú Z. 2005/a). A Tanulmánytervben ugyan megfogalmazták a településhálózat örökölt aránytalanságainak megszüntetését és Budapest túlsúlyának csökkentését, azonban az 1950-es évek elképzeléseihez képest **lényeges változások nem jelentek meg benne** (8. ábra).

Forrás: Hajdú Z. 1992

8. ábra: Gazdasági körzetek az 1963-as Településhálózat-fejlesztési Tanulmánytervben (1 – országhatár, 2 – tervezési-gazdasági körzetek határa, 3 – megyehatár és megyei jogú város határa, 4 – járáshatár és járási jogú város határa)

A régióközpontok száma **9-re emelkedett**, a gazdasági körzetek központi városa Debrecen, Győr, Miskolc, Pécs és Szeged maradt, de mellettük Nagykanizsa, Szolnok és Székesfehérvár is regionális központ besorolást kapott (Beluszky P. 2003/a).

A Településhálózat-fejlesztési Tanulmányterv az állami irányítás központi intézményeinek, az Országos Tervhivatalnak és az Építésügyi és Városfejlesztési Minisztériumnak a kompromisszum képtelensége miatt nem valósult meg, ugyanakkor megfelelő alapot szolgáltatott a következő évek területfejlesztési irányaihoz.

A korábbi időszak fejlesztési elképzeléseire, de elsősorban a Településhálózat-fejlesztési Tanulmánytervre alapozva 1969-ben készült el az **Országos Településhálózat-fejlesztési Keretterv**, amely ismét **kategóriákba sorolta a településeket** (8. táblázat).

8. táblázat: A települések regionális szerepköre az 1969-es Országos Településhálózat-fejlesztési Keretterv szerint

Regionális szerepkör	A besorolt települések száma	Az összes település százalékában
Országos központ	1	0,03
Felsőfokú központ	7	0,22
Részleges felsőfokú központ	11	0,35
Középfokú központ	66	2,08
Részleges középfokú központ	39	1,23
Kiemelt alsó fokú központ	123	3,87
Alsó fokú központ	524	16,49
Részleges alsó fokú központ	270	8,49
Falu	2 137	67,24
Összes település	3 178	100

Forrás: Hajdú Z. 1992

A Kerettervben felsorolt települések regionális kategóriákhoz igazítása elméleti jelentőséggel bírt ugyan, de a terveket megyei szinten is értékelni kellett, ami az **országos szint alatti területi tervezést** jelentette (Rechnitzer J. 1998).

Az 1970-es évek jelentős változásokat hoztak mind a közigazgatás struktúrájának formálódásában, mind településhálózat fejlesztésének tervezési irányában. Az **1971. évi III. tanács törvény** megszüntette a járások tanácsi szintjét és a megyék irányítása alá sorolta őket, hasonlóan a városokhoz. A megyei jogú város kategória helyett **megyei városok** jöttek létre, amelyek Debrecen, Győr, Miskolc, Pécs és Szeged voltak (Hajdú Z. 2005/a).

1971-ben a Minisztertanács jóváhagyta az **Országos Településhálózat-fejlesztési Koncepciót (OTK)**, amely az elkövetkező évtizedek településfejlesztési irányát is meghatározta, bár érvényessége elméletileg 2000-ig szólt (1007/1971. (III. 6.) Korm. sz. határozat). Az OTK a korábban alkalmazott gyakorlathoz hasonlóan kategorizálta a településeket, de a kategóriák száma több lett, mint a korábbi tervezetek esetében (9. táblázat).

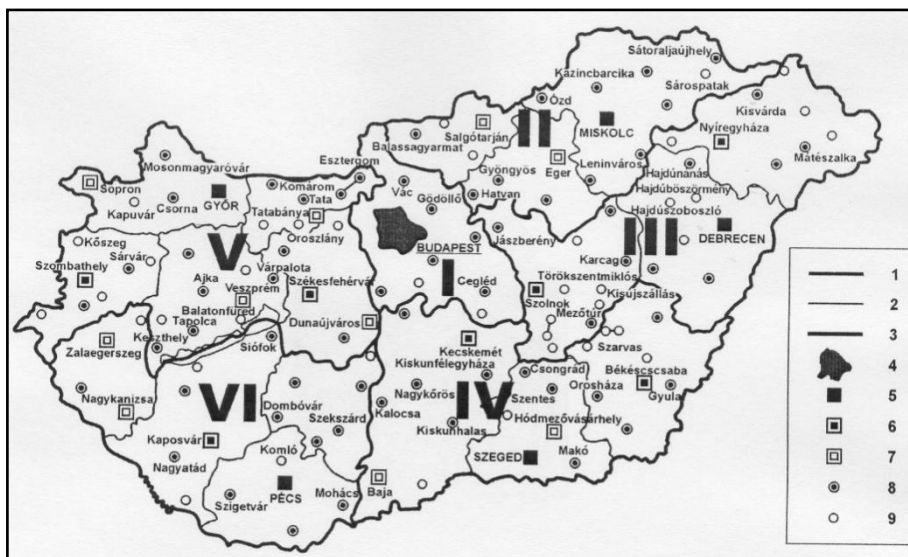
9. táblázat: A települések besorolása központi szerepkörük szerint az 1971-es Országos Településhálózat-fejlesztési Konceptió alapján

Központi szerepkör	A besorolt települések száma	Az összes település százalékában
Országos központ	1	0,03
Kiemelt felsőfokú központ	5	0,15
Felsőfokú központ	7	0,22
Részleges felsőfokú központ	11	0,34
Középfokú központ	65	2,02
Részleges középfokú központ	41	1,28
Kiemelt alsó fokú központ	142	4,43
Alsó fokú központ	530	16,52
Részleges alsó fokú központ	292	9,10
Budapesti agglomerációba tartozó települések	44	1,37
Egyéb település	2 071	64,54
Összes település	3 209	100

Forrás: Hajdú Z. 1992

A koncepciónak területfejlesztés szempontjából egyik legfontosabb eleme a **területi kiegyenlítésre törekvés** volt, amellyel Budapest közel egy évszázados városhálózatban betöltött dominanciáját kívánták megszüntetni (*Rechnitzer J. 1998*). Az Országos Településhálózat-fejlesztési Konceptió a főközlekedési hálózat meghatározó csomópontjaiban a **tradicionális regionális központokat** (Debrecen, Győr, Miskolc, Pécs és Szeged) **ellenpólus városokként** jelölte meg. A Településhálózat-fejlesztési Tanulmánytervben szereplő 9 gazdasági körzettel szemben **5 tervezési-gazdasági körzettel** számolt, amelyekben fokozatosan érvényesül az ellenpont városok központi szerepköre¹ (elsősorban gazdasági téren és nem területfejlesztési vonatkozásban) (9. ábra).

¹A magyar kormány 2006-ban fogadta el az Új Magyarország Fejlesztési Tervet (ÚMFT), amely az Európai Unió 2007. és 2013. közötti 7 éves programozási időszakának hazai stratégiai referenciakerete. Az ÚMFT területfejlesztési vonatkozása – a 2005-ben elfogadott Országos Területfejlesztési Konceptió alapján – kiemelt prioritásként kezeli a regionális centrumok pólus városá fejlődését elsősorban azzal a céllal, hogy oldják Magyarország túlzott Budapest centrikusságát. Az ellenpontot jelentő pólusvárosok az ÚMFT szerint Debrecen, Győr, Miskolc, Pécs és Szeged, társközpontokként Székesfehérvár és Veszprém, vagyis az OTK 1971-es irányelveihez képest több mint 30 év alatt a területfejlesztés vonatkozásában jelentős eredményt nem sikerült elérni. Az önkormányzatok hierarchiájának megszüntetésétől eltekintve a közigazgatás szerkezetében sem történtek lényegi változások, a NUTS rendszer bevezetése nem eredményezte regionális önkormányzatok létrejöttét.

Forrás: Hajdú Z. 1992

9. ábra: Az 1971-es Országos Településhálózat-fejlesztési Koncepció központrendszerre és a tervezési-gazdasági körzetek (1 – országhatár, 2 – megyehatár, 3 – tervezési-gazdasági körzet határa, 4 – országos központ, 5, 6, 7 – felsőfokú központok, 8, 9 – középfokú központok, I – Központi Körzet, II – Észak-magyarországi Körzet, III – Észak-alföldi Körzet, IV – Dél-alföldi Körzet, V – Észak-dunántúli Körzet, VI – Dél-dunántúli Körzet)

A nagyvárosok szempontjából előnyösnek tekinthető OTK meglehetősen **hátrányosan érintette a települések jelentős többségét**. A tervezet szerint a települések 2/3-a elveszíti korábbi szerepkörét, annak hiányában viszont semmilyen fejlesztési forráshoz nem jutnak. Az OTK irányaitól alapvetően eltértek a lokális és különösen a megyei érdekek is. A **megyei tanácsok érdekérvényesítő képessége** messze meghaladta a koncepciót a gyakorlatba átültetni hivatott szervezetek erejét, így **az OTK megmaradt terv szintjén**. Nem valósulhatott meg Budapest koncentrációjának mérséklése, nem jöttek létre gazdasági körzetek, sem a körzeteket szervező regionális központok (Rechnitzer J. 1998, Dövényi Z. 2003, Hajdú Z. 2005/a). Dövényi Zoltán összegző megállapítása szerint az OTK nem településhálózat-fejlesztési koncepció volt, hanem alapvetően **városfejlesztési koncepció** (Dövényi Z. 2003).

Az OTK első **szakmai kritikája** már 1975-ben megfogalmazódott. **Bibó István** közigazgatási térszervezési elmélete szerint újra kell értelmezni a közigazgatás egységeket és optimalizálni kell a székhelyeket (10. ábra) (Bibó I. 1975). Számos elv megfogalmazása mellett (székhelyek optimális megközelíthetőségének elve, közigazgatási egységek arányosságának elve, igazgatási területrendezés egységének elve, súlypontok váltakozásának elve) Bibó István szerint a területi egységek között olyan hierarchiát kell kialakítani, amelynek során **az alsóbb és a felsőbb szintű területi egységek egészben illeszkednek a**

következő szintű területi egységbe². A területi egységek központjának olyan települést célszerű választani, amelyben a közszolgáltatások mindenki számára elérhetőek.

Forrás: Bibó I. alapján Hajdú Z. 2005/a

10. ábra: Bibó István városjárásokra alapozott kerületi közigazgatási reformterve 1975-ben (1 – városjárásokon alapuló országos kerületek határa, 2 – városjárások határa, 3 – alegységek határa, 4 – kerületi székhely, 5 – városjárás székhelye, 6 – Budapestvidéki járás székhelye, 7 – alegységek székhelye, 8 – esetleges további alegységek székhelye)

Bibó István elmélete szerint a **6 kerületi székhely** (Budapest, Debrecen, Győr, Miskolc, Pécs és Szeged) több városjárást átfogó területi egység közigazgatási központja lenne.

Az elméletben megszületett tervektől eltekintve, és alapvetően a nagyvárosok szintjére vonatkoztatva, **az 1970-es években nem történtek jelentős változások, az OTK továbbra is meghatározó irányt jelentett**. Természetesen a nem preferált városokat és a települések nagyobbik részét az OTK gyakorlati alkalmazása meglehetősen hátrányosan érintett (körzetesítések, intézmény összevonások), így nyilvánvalóvá vált, hogy a reformok nem kerülhetők el.

²A Bibó István által a területi egységekkel kapcsolatban megfogalmazott gondolatok párhuzamba állíthatók a NUTS rendszer területi egységeinek kialakításával, amelyet a 35/1998. (III. 20.) OGY határozat az Országos Területfejlesztési Koncepcióról rögzít.

Az 1980-as években az egyetlen jelentős közigazgatási változás a **járások megszüntetése és a városkörnyéki beosztás elkészítése** volt (Beluszky P. 1987). A tervezet számos konfliktushoz vezetett a megyék részéről, mivel a városkörnyéki területi egységek nem vették volna figyelembe a történelmi megyehatárokat. A megyék ellenállása végül is a korábban kialakult területi struktúrának megfelelő városkörnyéki beosztást eredményezett (11. ábra).

Forrás: Hajdú Z. 2005/a

11. ábra: A városkörnyéki beosztás területi és központrendszer 1984-ben (1 – főváros, 2 – megyeszékhelyek, 3 – megyei irányításban közreműködő városok, 4 – városkörnyékekkel nem rendelkező városok, 5 – megyei irányítású nagyközségek, 6 – országhatár, 7 – megyehatár, 8 – városkörnyék határa)

1985-ben sor került az OTK módosítására (12/1980-85. OGY határozat), amelynek okai elsősorban gazdasági megfontolásokon alapultak, területfejlesztési vonatkozása kevésbé érvényesült (Pálné Kovács I. 2001). A módosítás megállapításai szerint az **öt regionális funkciót betöltő város** (Debrecen, Győr, Miskolc, Pécs és Szeged) extenzív fejlődését meg kell állítani, a mennyiségi fejlesztés helyett a **felsőfokú szerepköreik bővítésére kell helyezni a hangsúlyt** (Rechnitzer J. 1998). Budapest csak a felsőfokú ellátásban legyen az ország kiemelkedően legjelentősebb városa, szerepkörét inkább a nemzetközi városhálózatban kell erősíteni.

Az OTK módosításának közigazgatási – és településfejlesztési – szempontból egyik legfontosabb pontja megszüntette a települések kategorizálását, előre vetítve ezzel a hierarchikus besorolástól független önkormányzatiság megteremtését.

A rendszerváltozást megelőző utolsó módosítás a nagyvárosok státuszában 1989-ben történt, **megyei város besorolást kapott valamennyi 100.000 főnél népesebb város**, így Kecskemét, Nyíregyháza és Székesfehérvár is.

2.4. A nagyvárosok definiálása Magyarország településhálózatában

A **rendszerváltozást követő időszakban** újra értelmezésre került Magyarország közigazgatási struktúrája, annak vonatkozásában pedig a települések, városok és a megyék helyzete. Az 1990. évi LXV. törvény és az 1994. évi LXIII. törvény egyfajta **igazságszolgáltatás a települések részére** a megyékkel szemben, ugyanakkor a rendszerváltozás előtti időszak területfejlesztésének – különösen az 1971-es Országos Településhálózat-fejlesztési Koncepciónak – határozott kritikája (Beluszky P. 2003/b). A különböző terület- és településfejlesztést érintő törvényekben, rendeletekben (1990. évi LXV. törvény, 1994. évi LXIII. törvény, 1996. évi XXI. törvény, 1999. évi XLI. törvény, 1999. évi XCII. törvény, 297/2006. (XII. 23.) kormányrendelet), a területfejlesztési koncepciókban (35/1998. (III. 20.) OGY határozat, 97/2005. (XII. 25.) OGY határozat) és a 2007-2013 közötti programozási időszakra vonatkozó Új Magyarország Fejlesztési Tervben új elemként jelennek meg a különböző formális és informális **városkategóriák: megyei jogú város, regionális (központ) centrum, fejlesztési (növekedési) pólusközpont, régióközpont**.

2.4.1. Megyei jogú városok

A rendszerváltozást követő közigazgatási reformok egyik leglényegesebb elemeként végleg **megszűnt a közigazgatás hierarchikus rendszere**, valamennyi – megyei és települési – önkormányzat egymással horizontális viszonyban álló önálló entitássá vált (Csefkó F. 1997, Hajdú Z. 2005/a). A középszintű igazgatásban a **megyei jogú városok** a megyékhez hasonló jogokkal lettek felruházva, hasonló feladatokat látnak el, különbség mindössze a területiségben érvényesül (Zongor G. 1999). A független önkormányzatú településekkel és a megyei közgyűlésekbe küldötteket sem küldő megyei jogú városok nélkül a **megyék „súlytalanná” váltak** (Pálné Kovács I. 1999).

Az **1990. évi LXV. törvényben** és **1994. évi LXIII. törvényben** – a korábbiakhoz képest ugyan „demokratikus formában” és nem a fejlesztési irányok determinálása céljából – ismét megtörtént a **városok kategorizálása** (Szigeti E. 2002). Az első önkormányzati törvény valamennyi **50.000 főnél népesebb várost megyei jogú városnak** minősített (igaz nem automatikusan, hanem a város kérésére), és a megyei önkormányzatok korábbi feladatai helyett saját hatáskörben végrehajtandó feladatokat állapított meg. Az önkormányzati törvény módosítása értelmében az **50.000 főnél nem népesebb megyeszékhely városok is megyei jogú város** státuszt kaptak. A kategória önmagában nem jelent pozitív diszkriminációt, a törvények értelmében nincs párhuzam a megyei jogú város státusz és a besorolásból származó előnyök között. A népesség kategória megszabása alapvetően demokratikusnak tekinthető és nem egyedi; a városnak

teljesítenie kell egy kritériumot, azaz el kell érnie a – magyar viszonylatok között – kritikus tömegnek számító népességeküszöböt (Tóth J. 1993, Kovács Z. 2007).

Kevésbé nevezhető demokratikusnak a megyeszékhely rang alapján megítélt megyei jogú város státusz, tekintettel arra, hogy megyeszékhely városoknál népesebb nem megyeszékhely városok akkor sem kaphatnak megyei jogú város besorolást, ha azt külön kérvényezik. A megyei jogúságról az országgyűlés dönt, a törvényi szabályozások mellett azonban sokkal inkább szakmai (például infrastruktúrális ellátottság, igazgatási funkciók minősége) szempontokat figyelembe véve, mint alkalmazva a tényleges és kizárólagos jogszabályi feltételrendszert (1999. évi XLI. törvény).

Szekszárd, mint Tolna megye székhelye az 1994. évi önkormányzati törvény módosításának értelmében alanyi jogon számít megyei jogú városnak, miközben lakossága 2006-ban nem érte el a 35.000 főt. Bács-Kiskun megyében **Baja** több mint 37.000 lakosával – törvényhatósági jogú város múlttal – nem nyerheti el ugyanazon státuszt. Ennek alapvető oka – a törvényeket önmagában értelmezve – kizárólag a városok lakosságszámában és a megyeszékhely rangban keresendő. Amennyiben egy város lakossága nem éri el az 50.000 főt, és nem megyeszékhely, nem lehet megyei jogú város. **Hódmezővásárhely** lakossága 1996-ban 50.000 fő alá csökkent (2006-ban 47.485 fő), és mivel nem megyeszékhely a törvény értelmében nem lehetne megyei jogú város. Ellentétes folyamat történt **Érden**, ahol 1995-ben haladta meg a város lakossága az 50.000 főt (2006-ban 62.408 fő), azonban az Országgyűlés sorozatosan elutasította megyei jogú város kérelmét, egészen 2006-ig.

A **megyei jogú városok** száma 2006-ban mindössze 23 volt, vagyis a helyi önkormányzatok alig 7%-a, miközben lakosságszámuk megközelítette Magyarország lakosságának 20%-át. Budapest, mint az ország fővárosa nem megyei jogú város.

2.4.2. Regionális centrumok

A terület- és településhálózat-fejlesztési tervek, illetve a szakirodalom értelmezése szerint a regionális centrumok köre a trianoni határváltozások után jellemzően nem módosult. Kisebb eltérésektől eltekintve (terület visszacsatolások, Magyarország Településhálózat-fejlesztési Tanulmányterve) **a regionális centrumokat** alapvetően **6 város jelenti, Budapest, Debrecen, Győr, Miskolc, Pécs és Szeged**. A regionális centrumok minden tekintetben kiemelkednek régiójukból, és a meghatározó szempont szerint **régiójuk legnagyobb lakosságszámmal rendelkező városai**. A NUTS rendszer magyarországi alkalmazásának sajátos térszerkezeti vonzata, hogy a tényleges regionális centrumok számánál eggyel több NUTS 2 tervezési-statisztikai régió került kijelölésre. A Közép-Dunántúli Régió megyei jogú városai közül legnagyobb lakosságszáma miatt **Székesfehérvár** tekinthető **regionális centrumnak**, még akkor is, ha meghatározó jellemzőinek tekintetében messze elmarad a történelmi regionális centrumoktól.

Beluszky Pál 1996-ra vonatkoztatva vizsgálta a **városok komplex típusait** (10. táblázat). Véleménye szerint a **városi funkciók súlya és a hierarchikus rang**

alapján csak Debrecen, Pécs és Szeged nevezhető **teljes értékű regionális centrumnak**, Miskolc és Győr **hiányos szerepkörű regionális centrumok**. Székesfehérvár ebben a vonatkozásban sorrendileg ugyan a hatodik város, azonban súlya nem éri el sem a tényleges, sem a hiányos szerepkörű regionális centrumok súlyát (Beluszky P. 2003/a).

10. táblázat: *Komplex várostípusok hierarchikus rangsora a városi funkciók súlya alapján 1996-ban Beluszky Pál szerint*

Sorrend	Város	Hierarchiaszint
1.	Debrecen	regionális központ
2.	Szeged	regionális központ
3.	Pécs	regionális központ
4.	Miskolc	hiányos szerepkörű regionális központ
5.	Győr	hiányos szerepkörű regionális központ
6.	Székesfehérvár	megyeközpont
7.	Nyíregyháza	megyeközpont
8.	Kecskemét	megyeközpont
10.	Szolnok	megyeközpont
14.	Veszprém	megyeközpont

Forrás: Beluszky P. 2003/a

Beluszky Pál és Győri Róbert szerint – Beluszky Pál 1996-ban elvégzett vizsgálatára támaszkodva – **2000-ben 5 vidéki város volt regionális centrumnak** tekinthető hasonló hierarchikus sorrendben, mint azt a korábbi vizsgálatok megállapították: **Debrecen, Pécs és Szeged, valamint Győr és Miskolc** (Beluszky P. – Győri R. 2006). A mennyiségi funkciók alapján képzett hierarchikus sorrend tekintetében Beluszky Pálhoz hasonló véleményt fogalmaz meg a legtöbb területfejlesztéssel foglalkozó szakember is (Süli-Zakar I. 1990, Berényi I. – Dövényi Z. 1996, Tóth J. 1996, Kőszegfalvi Gy. – Tóth J. 1998, Csapó T. 2001, Dövényi Z. 2003, Szigeti E. 2007).

Nemzetközi viszonylatban a regionális centrumok meghatározása általában **komplex statisztikai mutatók** felhasználásával történik, amelyek elsősorban a centrum és a környezete közötti transzport-csatornákban zajló vertikális interakciókat veszik figyelembe (Hoover, E. M. – Giarratani, F. 1999). Magyarországon a regionális centrumok definiálásának nincs egységesen elfogadott szempontrendszere, ezért – véleményem szerint – **meghatározó jellemzőnek a városok lakosságát, adminisztratív igazgatási szerepüket, valamint a településhálózatban betöltött súlyukat** kell tekinteni (Süli-Zakar I. 1996, Szigeti E. 2007, Csomós Gy. 2008). S. D. Brunn, J. F. Williams és D. J. Zeigler véleménye szerint Magyarországon lakosságát alapján regionális centrumnak tekinthető sorrendben Debrecen, Miskolc, Szeged és Pécs, azonban más mutatók figyelembe vétele változtathat az említett sorrenden (Brunn, S. D. – Williams, J. F. – Zeigler, D. J. 2003).

Regionális centrumnak a 7 NUTS 2 tervezési-statisztikai régió 7 legnagyobb városa tekinthető: **Budapest, Debrecen, Győr, Miskolc, Pécs, Szeged és Székesfehérvár**. Lakosságuk összességében az ország lakosságának közel 25%-a, Budapest nélkül viszont nem éri el a 9%-ot.

2.4.3. Fejlesztési pólusközpontok

A nemzetközi – elsősorban a francia decentralizációs törekvésekre alapozott – területfejlesztési gyakorlat szerint akkor lehet versenyképes, erős régiókat szervezni, ha azok központjában a **régió egészét dinamizálni képes nagyvárosok** állnak (Perroux, F. 1955, Pottier, P. 1963, Paelinck, J. 1965, Boudeville, J. R. 1966, Lasuén, J. R. 1967, Lasuén, J. R. 1969, Lasuén, J. R. 1971, Pálné Kovács I. 1992, Bernek Á. – Süli-Zakar I. 1997). A **növekedési pólusközpontok** létrehozásának metodikája alapvetően a francia területfejlesztési modellt követi, alkalmazkodva Magyarország térszerkezeti sajátosságaihoz.

Az 1998-ban elfogadott **Országos Területfejlesztési Koncepció (OTK)** (35/1998. (III. 20.) OGY határozat) rögzíti a NUTS régiók kialakításának területi és intézményi kereteit, és **meghatározza a NUTS 2 tervezési-statisztikai régiókat**. Ennek értelmében a tervezési-statisztikai régiókat a megyék bázisán kell létrehozni. A 2005-ben átdolgozott és aktualizált formában elfogadott Országos Területfejlesztési Koncepcióban (97/2005. (XII. 25.) OGY határozat) meghatározásra kerülnek a **fejlesztési pólusok: Debrecen, Győr, Miskolc, Pécs és Szeged önállóan, Székesfehérvár társközpontként Veszprémmel**.

A fejlesztési koncepció szerint **növekedési pólusoknak egyértelműen a regionális centrumok tekinthetők**. Székesfehérvár bizonytalan helyzetét jelzi, hogy önállóan nem képes ellátni a pólusközpontok funkcióit, csak szerves együttműködésben Veszprémmel. A pólusközpontok száma ugyanakkor nem egyezik meg a regionális centrumok számával. A pólusok alapvető feladata a főváros ellensúlyozása Magyarország térszerkezetében, vagyis **Budapest nem pólusváros**.

Fejlesztési pólusközpontnak összesen 7 város tekintett, önállóan 5 regionális centrum, Debrecen, Győr, Miskolc, Pécs és Szeged, társközpontokként Székesfehérvár és Veszprém. A pólusközpontok lakosságszáma 9,24%-a az ország lakosságának.

2.4.4. Régióközpontok

A régióközpontok kijelölése alapvetően a **politikai akarat függvénye**, így annak hiányában a szakirodalom eltérő szempontok szerint különböző városokat tekint régióközpontoknak.

A régióközpont kijelölése a **közigazgatás szempontjából meghatározó** jelentőségű, mivel a regionális dekoncentrált funkciók telepítése egyértelműen a központokba történik. **Pálné Kovács Iлона** szerint, a régióközpont kijelölésének hiányában a régió városai, elsősorban a **regionális centrumok között verseny alakul ki a regionális funkciók megszerzéséért**, és a regionális szervezetrendszer

nem szilárdulhat meg. A megyei jogú városok között az „igazságosság” jegyében elosztott dekoncentrált szervezetek, a rotációs rendszerben működő titkárságok, továbbá a regionális intézmények időszakonkénti költöztetése, hosszabb távon még azoknak a városoknak sem kedvez, amelyek így **átmeneti előnyökhöz** jutnak (Pálné Kovács I. 2001).

Bartke István véleménye szerint a régiók **közigazgatási központjainak a növekedési pólusokat kell kijelölni**. Gazdasági-társadalmi szempontból Budapest ellenpólusainak mindössze öt város minősíthető, Debrecen és Szeged önállóan, Győr, Miskolc és Pécs pedig az agglomerációs területükkel együtt. Elgondolása szerint más százazres városok is pólusvárosként definiálhatók (Kecskemét, Nyíregyháza, Székesfehérvár), de a fejlesztésre rendelkezésre álló források megosztása veszélyeztetné a hatékonyságot (Bartke I. 2007). A 2005-ben elfogadott Országos Területfejlesztési Koncepció szerint az említett városok mellett növekedési pólus Székesfehérvár és Veszprém is, mint növekedési társközpontok. Ebben a speciális esetben az intézményrendszer megosztása versenyt eredményezhet a két város között, ugyanakkor valamelyik város régióközpontnak minősítése torzíthatja a fejlesztési tervek által determinált társközponti viszonyt.

Szigeti Ernő szerint a **regionális szervezeteket** a dekoncentrált államigazgatási szervezetrendszer egyes típusai esetében a **régióhoz tartozó egyik megyei szervezet bázisán** – de nem feltétlenül a majdani regionális önkormányzat, vagy a regionális közigazgatási hivatal székhelyén – érdemes létrehozni (Szigeti E. 2003). Az elgondolás előrevetíti a **regionális önkormányzat** létrehozásának szükségességét, vagyis a NUTS régióba tartozó megyék egyikének megyeszékhelyéből a regionális igazgatást végző régióközpont létrehozását, azonban a régióközpont meghatározását meglehetősen tág keretek közé helyezi.

Az említett szakember által 2007-ben elvégzett, a **dekoncentrált államigazgatási szervezetek** átalakítása utáni helyzetre vonatkozó vizsgálatában, a végrehajtó hatalmi ágazat közigazgatási és hatósági feladatokat ellátó szervezeteinek földrajzi kereteit és illetékességi területét elemezte (Szigeti E. 2007). A kutatás során feltérképezte az államigazgatás dekoncentrált szervezeteinek (5. melléklet), a kormányzati irányítás alatt álló szervezeteinek és a köztisztviselőknek (6. melléklet) regionális szintre helyezett központjait, optimális lehetőséget biztosítva ezzel a régióközpont kijelöléséhez (11. táblázat).

A **regionális centrumnak tekintett városok** 173 dekoncentrált közigazgatási szervezetnek biztosítanak székhelyet, vagyis az összes dekoncentrált közigazgatási szervezet 68%-nak. Budapesten 35 központ található, a vidéki városok esetében a legtöbbel, 28 központtal pedig Pécs rendelkezik.

Regionális szinten a legtöbb dekoncentrált szervezetnek az **Észak-Alföldi Régió megyei jogú városai** biztosítanak székhelyet, összesen 44 esetben, a legkevesebb szervezetnek pedig a **Közép-Dunántúli Régió megyei jogú városai**, összesen 31 esetben. A dekoncentrált szervezetek tehát nem egyenletesen oszlanak meg a régiók között (12. táblázat). Ennek oka, hogy a különböző államigazgatási szervezetek **regionális területi beosztása** nem minden esetben követi a NUTS regionális rendszer területi beosztását. Jellemző példaként említhető az Országos

Környezetvédelmi, Természetvédelmi és Vízügyi Felügyelőség területi szervezetének rendszere, amely 10 régiót vesz alapul, vagy a Magyar Bányászati Hivatal bányakapitányságainak struktúrája, amelynek területi szervezetei 5 régióban működnek.

11. táblázat: Az államigazgatás regionális szintre helyezett dekoncentrált szervezeteinek központjai a megyei jogú városokban (2006-2007)

Sorszám	Város	Központok száma	Sorszám	Város	Központok száma
1.	Budapest	35	13.	Kecskemét	9
2.	Pécs	28	14.	Kaposvár	5
3.	Győr	24	15.	Zalaegerszeg	4
4.	Debrecen	23	16.	Tatbánya	3
5.	Miskolc	23	17.	Szekszárd	3
6.	Szeged	21	18.	Sopron	3
7.	Székesfehérvár	19	19.	Békéscsaba	3
8.	Szolnok	12	20.	Salgótarján	2
9.	Eger	10	21.	Nagykanizsa	1
10.	Veszprém	9	22.	Hódmezővásárhely	0
11.	Szombathely	9	23.	Érd	0
12.	Nyíregyháza	9	24.	Dunaújváros	0

Forrás: Szigeti E. 2007

12. táblázat: Az államigazgatás regionális szintre helyezett dekoncentrált szervezeteinek központjai a régiókban (2006-2007)

Sorszám	Régió	Központ
1.	Észak-Alföldi Régió	44
2.	Nyugat-Dunántúli Régió	41
3.	Dél-Dunántúli Régió	36
4.	Észak-Magyarországi Régió	35
5.	Közép-Magyarországi Régió	35
6.	Dél-Alföldi Régió	33
7.	Közép-Dunántúli Régió	31

Forrás: Szigeti E. 2007

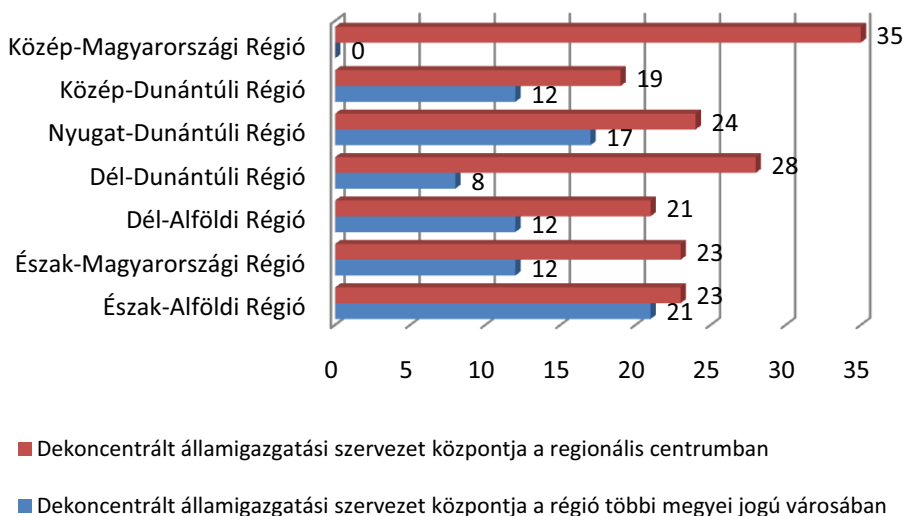
Az állam dekoncentrált közigazgatási szervezeteinek elhelyezkedéséhez hasonlóan a **kormányzati irányítás alatt álló szervezeteknek és a köztisztviselőknek** is legtöbb esetben a regionális centrumok biztosítanak székhelyet, összesen 127 esetben, ami 69%-a az összes releváns szervezet központjának (13. táblázat). Ebben az esetben Budapest áll az első helyen 26 központtal, majd a vidéki városok közül Debrecen követi 23 központtal.

13. táblázat: A kormányzati irányítás alatt álló szervezeteknek és a köztestületeknek a központjai a megyei jogú városokban (2006-2007)

Sorszám	Város	Központok száma	Sorszám	Város	Központok száma
1.	Budapest	26	13.	Kecskemét	5
2.	Debrecen	23	14.	Eger	5
3.	Pécs	22	15.	Békéscsaba	5
4.	Szeged	20	16.	Nyíregyháza	4
5.	Miskolc	15	17.	Salgótarján	3
6.	Győr	12	18.	Zalaegerszeg	2
7.	Székesfehérvár	9	19.	Szekszárd	1
8.	Veszprém	8	20.	Hódmezővásárhely	1
9.	Szombathely	7	21.	Tatabánya	0
10.	Kaposvár	6	22.	Nagykanizsa	0
11.	Szolnok	5	23.	Érd	0
12.	Sopron	5	24.	Dunaújváros	0

Forrás: Szigeti E. 2007

Véleményem szerint régióközpontnak tekinthetők a NUTS 2 régiók legtöbb dekoncentrált államigazgatási szervezetének székhelyet biztosító városok. Ebben az esetben **a regionális centrumok töltik be a régióközpontok szerepét (12. ábra)**. A kutatás szerint, saját régiójában Debrecen szerepe a legkevésbé hangsúlyos Nyíregyháza és Szolnok mellett.

Forrás: Szigeti E. 2007 alapján saját szerkesztés

12. ábra: A dekoncentrált államigazgatási szervezetek központjai a regionális centrumokban és a régió többi megyei jogú városában (2006-2007)

Közigazgatás szempontjából régióközpontnak minősíthető a **regionális közigazgatási hivatalnak székhelyet biztosító város**. A 297/2006. (XII. 23.) Kormányrendelet által kijelölt regionális közigazgatási hivataloknak a központja nem minden esetben egyezik meg a legtöbb dekoncentrált szervezetnek székhelyet biztosító várossal, vagyis a regionális centrummal (14. táblázat). Az eltérés két régiót érint: a Dél-Dunántúli Régióban a regionális centrum, Pécs helyett Kaposvár, míg az Észak-Magyarországi Régióban a regionális centrum, Miskolc helyett Eger a közigazgatási értelemben vett régióközpont. A regionális közigazgatási hivatalok léte azonban meglehetősen **sok bizonytalanságot takar**, működésüket az Alkotmány Bíróság nem erősítette meg.

14. táblázat: A regionális közigazgatási hivatalok központjai és a regionális centrumok (2006-2007)

Régió	Regionális közigazgatási hivatal központja	Regionális centrum
Észak-Alföldi Régió	Debrecen	Debrecen
Nyugat-Dunántúli Régió	Győr	Győr
Dél-Dunántúli Régió	Kaposvár	Pécs
Észak-Magyarországi Régió	Eger	Miskolc
Közép-Magyarországi Régió	Budapest	Budapest
Dél-Alföldi Régió	Szeged	Szeged
Közép-Dunántúli Régió	Székesfehérvár	Székesfehérvár

Forrás: 297/2006. (XII. 23.) Kormányrendelet

A **régióközpont helyzete tehát tisztázatlan**, és több aspektus szerint értelmezhető. A nemzetközi gyakorlatban (például a decentralizált Franciaországban, Portugáliában vagy a regionalizált Spanyolországban, Olaszországban) régióközpontnak tekintett a regionális önkormányzatnak székhelyet biztosító város. Véleményem szerint regionális önkormányzat hiányában, valamint abban az esetben, ha a regionális közigazgatási hivatal nem minősül kiemelt jelentőséggel bíró dekoncentrált államigazgatási szervezetnek, **a regionális szintre helyezett dekoncentrált államigazgatási szervezetek összességének adott városban koncentrálódása tekinthető meghatározónak**. Ez utóbbi esetben – így Magyarországon is – a régió központja a regionális centrumként definiált város.

2.5. A nagyvárosok városhálózatban betöltött szerepének összegzése

A 19. század Magyarországnak legfontosabb városai a **szabad királyi városok** voltak. Az 1876. és 1886. közötti közigazgatási reformokat követve a szabad királyi városok **törvényhatósági jogú várossá** alakultak, számuk azonban jelentősen lecsökkent: az 1867-ben szabad királyi város státusszal rendelkező 81 városból mindössze 25 maradt törvényhatósági jogú város. A trianoni határváltozások után, 1920-ban, 10 város alkotta a törvényhatósági jogú városok körét, majd a II. világháború legnagyobb területet érintő visszacsatolásai idején

már ismét 22 város. Az I. Tanácstörvény gyakorlatilag megszüntette a törvényhatósági jogú város státuszt, a nagyvárosok számára csak 1954-ben fogalmaztak meg külön közigazgatási kategóriát, a **megyei jogú városokat**. A megyei tanácsok erősödésével a megyei jogú városok elveszítették önállóságukat, 1971-től a megyék irányítása alá kerültek, különleges helyzetüket csak a **megyei város** elnevezés és a korábbiakhoz képest néhány kevésbé jelentős kiváltság jelezte. A rendszerváltozást követően 1990-ben és 1994-ben, a települési önkormányzatok függetlenségének deklarálása után a megyeszékhelyek és az 50.000 főnél népesebb városok **megyei jogú várossá** alakultak, azonban kiváltságok helyett sokkal inkább kötelezően végrehajtandó feladatokkal felruházva.

A jelenlegi **regionális centrumok** közül **Debrecen, Pécs és Szeged** valamennyi korszakban meghatározó szerepet töltött be Magyarország településhálózatában. Súlyuk alapján – a szakirodalom és a fejlesztési dokumentumok szerint – teljes értékű regionális központnak számítanak. **Győr** és Székesfehérvár történelmi múltjuk alapján meghatározó városnak minősül, azonban fejlődésük eltérő pályán történt (*Frisnyák S. 1995, Beluszky P. 2005*). Győr több tekintetben nem éri el a teljes értékű regionális centrumok szintjét, azonban régiójának egyértelműen meghatározó városa annak ellenére is, hogy Sopron és Szombathely közelsége hátráltatja fejlődését. **Székesfehérvár** helyzetét meghatározta Budapest közelsége, a pólusváros szerepkört is csak Veszprémmel közösen, társközpontként képes ellátni. Székesfehérvár regionális centrumként definiálása minden más esetenél bizonytalanabb, azonban a NUTS 2 szintnek megfelelő Közép-Dunántúli Régió legnagyobbb lakosságszámmal rendelkező városa, egyben a legtöbb dekoncentrált államigazgatási szervezettel rendelkező megyeszékhely. A regionális centrumok közül a legnagyobb fejlődésen (fejlesztésen) **Miskolc** ment keresztül: a 20. század elején kapott törvényhatósági jogot, szerepe az államszocializmusban vált dominánssá, de a teljes értékű regionális központok szintjét sohasem ért el.

15. táblázat: A NUTS 2 tervezési-statisztikai régiók regionális centrumai, pólusvárosai és a régióközpontok (2006)

Régió	Regionális centrum	Pólusváros	Régióközpont
Észak-Alföldi	Debrecen	Debrecen	Debrecen
Nyugat-Dunántúli	Győr	Győr	Győr
Dél-Dunántúli	Pécs	Pécs	Pécs
Észak-Magyarországi	Miskolc	Miskolc	Miskolc
Közép-Magyarországi	Budapest	-	Budapest
Dél-Alföldi	Szeged	Szeged	Szeged
Közép-Dunántúli	Székesfehérvár	Székesfehérvár és Veszprém	Székesfehérvár
Meghatározás alapja	lakosságszám (OTK, ÜMFT)	2005-ben elfogadott OTK	dekoncentrált államigazgatási szervezetek száma

A terület- és településhálózat-fejlesztéssel kapcsolatos szakirodalom, a történelmi korszakok városrangsorolása, valamint a különböző fejlesztési dokumentumok, koncepciók szerint a **regionális centrumok** szerepkörét – esetenként eltérő megnevezéssel – ugyanazon városok töltik be: **Debrecen, Győr, Miskolc, Pécs, Szeged és Székesfehérvár** (15. táblázat).

3. A regionális centrumok azonosításának nemzetközi példái

A korábban bemutatott terminológiai elemzés nyilvánvalóvá teszi, hogy a **regionális centrumok azonosítása** összetett és korántsem egyértelmű folyamat, amelyre nem létezik egzakt és egységes metodika. A meghatározás már csak azért sem lehet egyértelmű, – a különböző városkategóriák alapvető értelmezésének eltérésein túl – mert az Európában és az Egyesült Államokban született szakirodalom **eltérő regionális struktúrát** vesz alapul, és a regionális centrumokként definiálható városokat messze eltérő területi keretek közé helyezi (*Hoover, E. M. – Giarratani, F. 1999*). Tovább nehezíti a regionális centrumok azonosítását, maga a regionális centrum fogalom is, mivel a meghatározás gyakorlatilag csak a hazai szakirodalomban létezik.

3.1. A regionális centrumok azonosítása az angolszász szakirodalom szerint

Az Egyesült Államokbeli szakirodalom mindössze **néhány európai várost definiál regionális centrumként**, elsősorban a *global-city* (globális város) és a *world-city* (világváros) értelmezésnek megfelelően (*Geddes, P. 1971, Sassen, S. 1992, Beaverstock, J. V. et al. 1999, Bernek Á. 2000*). A globális jelentőségű városok azonosítása **diverzifikált szempontrendszer alapján** történik, azonban az eltérő társadalmi, gazdasági, kulturális közeg miatt az egyetlen általánosságban értelmezhető jellemző a **lakosságszám** (*Fuchs, R.J. ed. 1994, Beaverstock, J. V. et al. 1999*). **S. Sassen** szerint Európában mindössze **London** értelmezhető globális jelentőségű városként, az Egyesült Államokban **New York**, Japánban pedig **Tokió** (*Sassen, S. 1992*). A **Foreign Policy** 2008-ban – többek között S. Sassen és P. J. Taylor tanácsai alapján – az általuk kidolgozott Global City Index felhasználásával vizsgálta meg a globális értelemben vett regionális centrumokat, amely szerint Európából mindössze **London és Párizs** tekinthető global city-nek (*Foreign Policy: The 2008 Global Cities Index, 2008*). A funkcionális vizsgálatok alapján hasonló eredményre jutott a **City of London Corporation** is, amely az általuk kidolgozott Global Financial Centres Index felhasználásával azonosította a világgazdaság pénzügyi csomópontjait (*The City of London Corporation: The Global Financial Centres Index, 2007*). A felmérés szerint **London, Zürich, Frankfurt, Genf és Párizs** tekinthető európai pénzügyi központnak, amelyet alátámaszt a **PriceWaterHouseCoopers** 2007-ben elvégzett hasonló jellegű vizsgálata is (*PriceWaterHouseCoopers: UK Economic Outlook, 2007*).

A **Loughborough University Globalization and World Cities Study Group and Network (GaWC)** 2004-ben elvégzett vizsgálta 4 főszerpontot (gazdaság, kultúra, politika, társadalom) és a lakosságszámot figyelembe véve állapított meg város csoportokat. Az elemzés értelmében Európából mindössze **London** tekinthető nagy jelentőségű globális városnak, Párizs pedig csak részben (*16. táblázat*). A **formálódó globális városok** csoportjában már olyan városok is megjelennek, amelyek lakosságszámuk alapján nem tartoznak a legnagyobb városok közé (pl. Amszterdam, Milánó), azonban minden más jellemzőjük alapján Európa meghatározó városainak számítanak. Az angolszász, elsősorban az

Egyesült Államokban alkalmazott városkategorizálás sajátossága, hogy **kontinentális, kisebb részt nemzeti szinten értelmezi a regionális centrumokat**. Ebben a megközelítésben Európa gyakorlatilag egyetlen régió, amelyben regionális centrumként csak globális jelentőségű városok definiálhatók (pl. London, Párizs vagy Frankfurt). **S. Sassen és P. J. Taylor** értelmezése eltérő metodika alapján jelöli meg az európai regionális centrumokat, véleményük azonban abban megegyezik, hogy **London és Párizs** (vagyis Európa legnagyobb lakosságszámú városai) mellett kontinentális szinten nincs igazi regionális centrum (*Sassen, S. 1992, Taylor, P. J. 2003*).

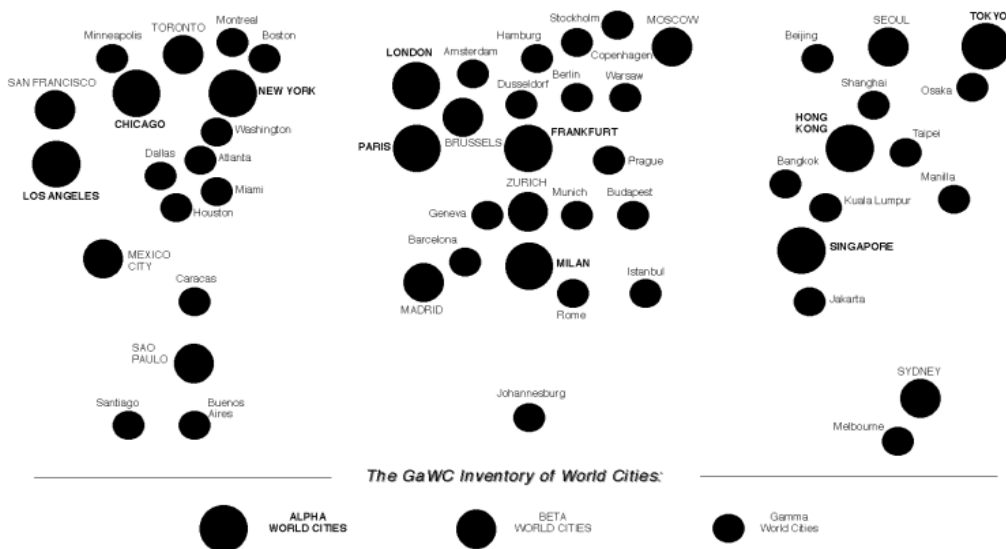
16. táblázat: *A Loughborough University Globalization and World Cities Study Group and Network (GaWC) által kidolgozott városkategorizálás (2004)*

Global cities (Globális városok)	
Well rounded global cities (<i>jól körülhatárolható globális városok</i>)	
Very large contribution (<i>nagy jelentőségű globális városok</i>)	London, New York
Smaller contribution (<i>kisebb jelentőségű globális városok</i>)	Los Angeles, Párizs, San Francisco
Incipient global cities (<i>formálódó globális városok</i>)	Amszterdam, Boston, Chicago, Madrid, Milánó, Moszkva, Torontó
Global niche cities (<i>speciális jelentőségű globális városok</i>)	
Economic (<i>gazdasági jelentőségű globális városok</i>)	Hong Kong, Szingapúr, Tokió
Political and social (<i>politikai és társadalmi jelentőségű globális városok</i>)	Brüsszel, Genf, Washington
World cities (Világvárosok)	
Subnet articulator cities (<i>alshálózat csomóponti városai</i>)	
Cultural (<i>kulturális csomópont</i>)	Berlin, Koppenhága, Melbourne, München, Oslo, Róma, Stockholm
Political (<i>politikai csomópont</i>)	Bangkok, Bécs, Peking
Social (<i>társadalmi csomópont</i>)	Manila, Nairobi, Ottawa
Worldwide leading cities (<i>világviszonylatban vezető szereppel rendelkező városok</i>)	
Primarily economic global contributions (<i>elsődlegesen gazdasági jelentőségű globális városok</i>)	Frankfurt, Miami, München, Oszaka, Szingapúr, Sydney, Zürich
Primarily non-economic global contributions (<i>elsődlegesen nem gazdasági jelentőségű globális városok</i>)	Abidjan, Addis Abeba, Atlanta, Bázél, Barcelona, Kairó, Denver, Harare, Lyon, Manila, Mexico City, Mumbai, Új Delhi, Shanghai

Forrás: www.lboro.ac.uk/gawc

J.V. Beaverstock, R.G. Smith és P.J. Taylor 1999-ben 5 jellemző mutató alapján (pénzügyi élet koncentrátsága, vállalati központok száma, stb.) elemezték a globális városokat és állítottak fel sorrendet (*Beaverstock, J.V. et al.*). Az általuk

meghatározott **alfa, béta és gamma világvárosok** esetében először jelennek meg – igaz, mint gamma világvárosok – a kelet-közép-európai országok fővárosai, így Budapest, Prága és Varsó (13. ábra). Figyelembe véve a nemzetközi szakirodalom elemzéseit, megállapítható, hogy **globális léptékben Magyarország egyetlen regionális centruma Budapest**. Természetesen ebben a vonatkozásban a regionális centrum meghatározás sokkal inkább a kelet-közép-európai térségre vonatkozik, mintsem Magyarországra.

Forrás: Beaverstock, J.V. et al. (GaWC) 1999

13. ábra: Az Alpha, Beta és Gamma World City-k meghatározása a GaWC kutatásaiban J.V. Beaverstock, R.G. Smith és P.J. Taylor szerint (1999)

3.2. A regionális centrumok azonosításának európai gyakorlata a NUTS rendszerben

A korábban bemutatott elemzések egyértelműen igazolják, hogy nemzetközi viszonylatban, elsősorban **az angolszász szemléletben az európaiaktól messze eltérő regionális léptéket alkalmaznak**. Az európai regionális struktúra egységes alapját a NUTS (Nomenclature des Unités Territoriales Statistiques) rendszer jelenti, amelyben a regionális politika meghatározó területi egysége a **NUTS 2 programozási szint** (Forman B. 2003). A NUTS rendszerbe illeszthető régiók kialakításának területi kereteit az Európai Parlament és a Tanács 1059/2003/EK rendelete szabályozza, amelyet csak 2003-ban rögzítettek hivatalosan, bár gyakorlatilag az 1970-es évektől funkcionál. A rendelet értelmében a NUTS rendszerbe illeszthető régióknak **a politikai szándékot kifejező normatív régiók** bázisára kell támaszkodniuk. A normatív régiók határait a helyi hatóságok hatásköre alapján, illetve a feladataik ellátásához szükséges erőforrások

gazdaságilag optimális felhasználásához megfelelőnek vélt regionális népességnagyság szerint rögzítik. A normatív régiók előnye, hogy a tagállamok törvényi szabályozása következtében határaik stabilak, az államhatalmi funkciók ellátásának elsődleges szinterei, illetve a nemzeti statisztikai rendszerek adatgyűjtésének, feldolgozásának és értékelésének bázisegységei (KSH, 2004: *Európai Regionális Statisztikai Felhasználói Kézikönyv*). A NUTS rendszerben kialakított **régiók népességkeretei** meglehetősen **széles intervallumban mozognak**, amelynek elsődleges oka, hogy a nemzetállamokban már korábban létrejött normatív régiók roppantul eltérő méretűek (17. táblázat).

17. táblázat: A NUTS régiók átlagos mérete az Európai Parlament és a Tanács 1059/2003/EK rendelete értelmében (2003)

Szint	Népesség alsó határa (fő)	Népesség felső határa (fő)
NUTS 1	3.000.000	7.000.000
NUTS 2	800.000	3.000.000
NUTS 3	150.000	800.000

Forrás: KSH, 2004: ERSFK

Mindez azt is eredményezi, hogy még a közösségi területfejlesztési politika bázisegységének tekintett – és sokszor mesterségesen kialakított – **NUTS 2 programozási régiók sem egységes méretűek**, következésképpen a régiók regionális centrumai is nehezen kategorizálhatók (Illés I. 2001). Tovább nehezíti a regionális centrumok kategorizálását, és ezzel párhuzamosan az azonosítását az **egységes definíció hiánya**. Mint az már korábban említésre került, P. R. Krugman és M. E. Porter szerint az európai területfejlesztési modellekben növekedési pólusokként említett városokat regionális centrumokként lehet azonosítani (Krugman, P. R. 1993, Krugman, P. R. 1995, Porter, M. E. 2001). A pólusközpontok létrehozása azonban alapvetően a franciaországi állami területfejlesztés meghatározó eszköze és korántsem általános az Európai Unióban. T. Herrschel és P. Newman szerint a **fejlesztési pólusközpontok** kijelölése – nyilvánvalóan a franciaországi modell alapján – nem egyedi, azonban elsősorban a **legnagyobb lakosságszámú városokat** érinti, amelyek a térszerkezeti egyenlőtlenségek megszüntetésének reális célterületei (Herrschel, T. – Newman, P. 2002). C.G. Gore több szerző véleményére támaszkodva számos szempontot figyelembe véve vizsgálta a növekedési pólusokat és a regionális viszonylatban meghatározó városokat (Gore, C.G. 1984). Elmélete szerint földrajzi értelemben **regionális centrumnak minősíthetők a városhierarchiában legmagasabban jegyzett városok**, és ez elsősorban a centrális fekvésben, a regionális intézményrendszer fejlettségében és az ipar központosultságában mérhető le. J. Friedmann vizsgálataira támaszkodva megállapította, hogy az adott ország térszerkezetében **a nemzeti metropoliszokat a regionális centrumok követik**. Ez egyben arra is utal, hogy a regionális centrumok mérete független a nemzetközi viszonylatoktól és meghatározásuk elsősorban nemzeti relációban történhet. Arra

azonban C.G. Gore is felhívja a figyelmet, hogy a **regionális centrum és a növekedési pólus** meghatározás között a legtöbb esetben **nincs érdemi különbség**. Az előzőekben említettek alapján megállapítható, hogy a **regionális centrum** európai viszonylatban alapvetően **kettős értelmű definíció**: utal egyrészt a területfejlesztési politika által meghatározott **növekedési pólusokra**, valamint a különböző régiók **centrális helyzetű nagyvárosaira**. Ezt az elméletet támasztja alá **J. Simmie** is, aki elsősorban az **innovatív jellemzőket hordozó nagyvárosokat** vizsgálta. Véleménye szerint az agglomerációs területek nagyvárosai az innovációs jellemzők magas fokú adaptációja mellett **lakosság számuk** tekintetében emelkednek ki környezetükből (*Simmie, J. 2001*). **J.W. House** a franciaországi növekedési pólusokat elemezve arra a megállapításra jutott, hogy a pólusvárosok kiválasztása esetében – természetesen figyelembe véve sok egyéb más jellemzőt is – alapvető szempontnak tekinthető a **városok lakosság száma**, illetve annak növekedési üteme (*House, J.W. 1978*). A franciaországi területfejlesztési szervezet a DATAR (Délégation à l'aménagement du territoire et à l'action régionale) utódszervezete, a **DIACT** (Délégation interministérielle à l'aménagement et à la compétitivité des territoires) leírása alapján **NUTS 2 régióként egy város minősül pólusvárosnak**, amelyek többnyire a régiók legnagyobb népességszámú városai, egyben közigazgatási régióközpontjai (www.diact.gouv.fr).

Mindezek alapján a **franciaországi növekedési pólusok regionális centrumoknak tekinthetők**, csakúgy, mint a spanyolországi régiók központjai, amely esetekben döntő fontosságú kritérium a városok lakosság száma (*Lasuén, J. R. 1973, Herrschel, T. – Newman, P. 2002*). Természetesen mindkét esetben a NUTS regionális rendszer **NUTS 2 régiói** jelentik a kiindulási alapot. Franciaország, Spanyolország és Magyarország NUTS 2 régióinak, valamint **regionális centrumainak népesség arányát** elemezve megállapítható, hogy a regionális centrumok népessége átlagosan 20%-át sem éri el a régiók népességének, a legnagyobb lakosság számú fővárosok nélkül (*18. táblázat, 19. táblázat, 20. táblázat*). A magyarországi régiók és **regionális centrumok népesség átlaga** a legkisebb a vizsgált országok közül, hasonlóan azok népesség arányához (12,84%). Az elemzés azt is nyilvánvalóvá teszi, hogy kisebb lakosság számú városok regionális centrumnak minősítése tovább csökkenti a kialakult arányokat, mindamelllett, hogy Magyarország esetében a NUTS 2 tervezési-statisztikai régiók legnépesebb városai kerültek összehasonlításra. **Beluszky Pál** véleménye szerint a regionális centrumok meghatározásakor figyelembe kell venni, hogy a **városok lakosság száma és a településhálózatban betöltött hierarchikus rangja** között koherens összefüggés áll fenn (*Beluszky P. 2003/a*). Regionális centrumnak – a városok tényleges regionális funkciói mellett – csak a **legnépesebb városok** tekinthetők, vagyis Magyarország NUTS 2 tervezési-statisztikai régióinak esetében **Debrecen, Győr, Miskolc, Pécs, Szeged, Székesfehérvár** és természetesen **Budapest**.

18. táblázat: A franciaországi NUTS 2 régiók és a regionális centrumok népességaránya Île-de-France régió és Párizs regionális centrum nélkül (Départements d'outre-mer nélkül) (2006)

NUTS 2 régiók népességátlag (fő)	Regionális centrumok népességátlag (fő)	Regionális centrumok átlagos népessége a régió népességének százalékában (%)
2 368 635	418 679	17,68

Forrás: EUROSTAT

19. táblázat: A spanyolországi NUTS 2 régiók és a regionális centrumok népességaránya Madrid régió és Madrid regionális centrum nélkül (2006)

NUTS 2 régiók népességátlag (fő)	Regionális centrumok népességátlag (fő)	Regionális centrumok átlagos népessége a régió népességének százalékában (%)
2 259 917	380 071	16,82

Forrás: EUROSTAT

20. táblázat: A magyarországi NUTS 2 régiók és a regionális centrumok népességaránya a Közép-Magyarországi Régió és Budapest regionális centrum nélkül (2006)

NUTS 2 régiók népességátlag (fő)	Regionális centrumok népességátlag (fő)	Regionális centrumok* átlagos népessége a régió népességének százalékában (%)
1 203 485	154 575	12,84

*Regionális centrumok: Debrecen, Győr, Miskolc, Pécs, Szeged, Székesfehérvár

Forrás: KSH

Magyarországon a regionális centrumok – ahogyan az már említésre került – **regionális viszonylatban a legnagyobb lakosságszámú városok**, azonban országos viszonylatban már jelentkeznek eltérések. Debrecen, Győr, Miskolc, Pécs és Szeged az 1970-es évektől a Budapestet követő legnagyobb lakosságszámú városok, azonban Székesfehérvárt ebben a vonatkozásban mindig is megelőzte Nyíregyháza és Kecskemét. Székesfehérvár a Közép-Dunántúli Régió legnépesebb városa, tehát regionális centrumnak tekinthető, Nyíregyházát az Észak-Alföldi Régióban Debrecen, Kecskemétet a Dél-Alföldi Régióban Szeged előzi meg. Magyarország és Budapest népessége gyakorlatilag az 1980-as évek elejétől

csökken, azonban **a regionális centrumok népessége az 1990-es évekig növekedett** (21. táblázat). Mindez azt eredményezte, hogy a regionális centrumok összességében egyre nagyobb hányadát biztosították az ország népességének és csökkent a különbség Budapest népességéhez képest. Az **1990-es évektől azonban a regionális centrumok is csökkenő tendenciát mutatnak**, különösen Miskolc és Pécs. A 2007-es adatok szerint Budapest népességaránya minimálisan növekedett ugyan a regionális centrumokhoz képest, azonban összességében a városok lakosságszámának csökkenése a jellemző tendencia.

21. táblázat: *A regionális centrumok népességének változása 1970. és 2007. között, valamint népességarányuk változása Budapest és Magyarország népességéhez képest*

Területegység	1970	1980	1990	2001	2007
Állandó népesség (fő)					
Debrecen	167 860	198 195	212 235	211 034	205 084
Győr	102 600	124 130	129 331	129 412	128 808
Miskolc	181 398	208 103	196 442	184 125	171 096
Pécs	150 779	169 134	170 039	162 498	156 664
Szeged	145 312	164 437	169 930	168 273	167 039
Székesfehérvár	79 064	103 571	108 958	106 346	101 755
Összesen	827 013	967 570	986 935	961 688	930 446
Budapest	2 001 083	2 059 226	2 016 681	1 739 569	1 702 297
Regionális centrumok* – Budapest aránya	1:2,42	1:2,13	1:2,04	1:1,81	1:1,83
Magyarország	10 322 099	10 709 643	10 374 823	10 174 853	10 045 401
Regionális centrumok* – ország aránya	1:12,48	1:11,07	1:10,51	1:10,58	1:10,80

*Budapest nélkül
Forrás: KSH, TeIR-Meta

Az ENSZ előrejelzés szerint Magyarország népessége rohamosan csökken az elkövetkező évtizedekben, párhuzamosan a városok népességével (*United Nations: World Urbanization Prospects: The 2007 Revision, 2008*). Az urbanizáció kiteljesedés azonban azt eredményezi, hogy **a belső migrációs hatások** elsősorban a városoknak kedveznek, tehát **a hazai regionális centrumok népességaránya az országon belül növekedhet** (annak ellenére is, hogy összességében népességszámuk csökkenő tendenciát mutat).

3.3. A regionális centrumok azonosításának összegzése a nemzetközi példák alapján

Az angolszász szakirodalomban használt global-city és a world-city értelmezésnek megfelelő regionális centrumok azonosítása elsősorban a városok

világgazdaságban betöltött csomóponti szerepe alapján történik, figyelembe véve a lakosságszámot. Természetesen **a regionális centrumok azonosításának nincs egységes definíciója**, így a szempontrendszer is meglehetősen képlékeny. A témakörrel foglalkozó szakemberek véleménye szerint alapvető kritériumok: a városok pénzügyi életben betöltött vezető szerepe, a bankok és tőzsdék koncentrálttsága, illetve a tőzsdén jegyzett vállalati központok száma, kisebb részt a politikai és a kulturális aktivitás frekvenciája. Abban azonban a szerzők többsége egyetért, hogy a **globális jelentőségű városoknak** rendelkezniük kell egy **világviszonylatban meghatározó népességszöbbséggel** (Clark, D. 2003). Ennek a szemléletnek mindössze egy magyarországi város felel meg: a főváros, Budapest. Az **európai gyakorlat** a regionális centrumokat a NUTS regionális rendszer egyes területi szintjeinek központjaiként értelmezi, amely egyben azt is jelenti, hogy a globális városokhoz képest **jóval kisebb lakosságszámú városok** is centrumoknak minősíthetők. A franciaországi fejlesztési politika alapján a **növekedési pólusok** tekinthetők regionális centrumoknak, amely részben hasonló a spanyolországi megközelítéshez. Mindkét esetben igazolható azonban, hogy a növekedési pólusoknak tekintett városok a NUTS 2 programozási régiók **legnagyobb lakosságszámú városai**, egyben a **régiók közigazgatási régióközpontjai** is. Magyarországon a regionális centrumnak tekintett városok régióik legnagyobb népességszámú városai, amelyek súlya népességszámuk tekintetében – az ENSZ előrejelzése szerint – folyamatosan emelkedhet az elkövetkező évtizedekben, annak ellenére is, hogy mind Magyarország, mind a városok népességszáma csökkenő tendenciát mutat.

4. A megyei jogú városok településhálózatban betöltött súlyának statisztikai alapú elemzése

A területi statisztikai adatok feldolgozása a nagyvárosok rangsorolásának egyik lehetséges alternatívája (Clarke, M – Wilson, A. 2001). A matematikai megközelítés nyilvánvalóan **egzaktnak tekinthető**, az eredményeket azonban befolyásolja az alkalmazott módszer, a felhasznált statisztikai adatok köre, mennyisége, típusa (például fajlagos vagy abszolút értékek), és a megszerezni kívánt eredmény (Beluszky, P. – Sikos T. T. 1984). Következésképpen bármennyire is objektívnek tekinthetők a statisztikai adatok, ha a módszerek az elérni kívánt eredmények érdekében szubjektívek. Egyetlen matematikai alapú kategorizálás, analízis **sem lehet kizárólagosnak** minősíthető.

A hazai területi statisztikai adatokból dolgozó matematikai elemzések közül legelterjedtebbek a különböző **faktor- és klaszteranalízisek** (Nemes Nagy J. 1996, Csatári B. 2002, Rechnitzer J. 2002, Dőry T. – Ponácz Gy. M. 2003, Rechnitzer J. – Grosz A. – Csizmadia Z. 2003, Csizmadia Z. – Rechnitzer J. 2005, Nárai M. 2005, Vizdák K. 2005, Beluszky P. – Győri R. 2006, Lukovics M. 2006, Nagy Z. 2007), valamint empirikusan igazolt függvények alapján **a korrelációs indexek, a több dimenziós skálák és a komplex mutatók** (Lengyel I. 1999, Süli-Zakar I. – Csomós Gy. 2004, Cserhádi I. – Dobosi E. – Molnár Zs. 2005, Süli-Zakar I. – Csomós Gy. 2005, Kovacsicsné Nagy K. 2006, Tóth G. 2006). Nemzetközi gyakorlatban a regionális centrumok meghatározása alapvetően a centrum és a környezete közötti **vertikális interakciók hálózataként** értelmezett, vagyis az alkalmazott számításokban meghatározó a **statisztikai komplexitás** (Fujita, M. – Krugman, P. R. – Venables, A. J. 1990, Hoover, E. M. – Giarratani, F. 1999, Murray M. J. 2004, Berg, L. V. d. et al. 2005).

Lényegében nem készültek matematikai elemzések azzal kapcsolatban, hogy egyes területegységek – jelen esetben a települések – milyen mértékben járulnak hozzá az országhoz, vagy az **egy szinttel nagyobb területegység teljesítményéhez**, mekkora a súlyuk. A már korábban is használt analízisek, modellek elsődleges célja csoportok, halmazok alkotása, valamint a területegységek kategorizálása jellemző statisztikai hasonlóságok alapján. A várt eredmények szempontjából semleges a felhasznált mutatók jellege, vagyis nem szignifikáns a mutatók abszolút vagy relatív minősége. Mindezek következménye, hogy a statisztikai adatok és az eredmények közötti összefüggést sokszor maga a matematikai függvény mossa el. Az említett probléma kizárása érdekében a számításokhoz felhasznált mutatók kizárólag **abszolút értékek**. Az adott területi egység súlyának meghatározása megfelelően tükrözi annak bármely nagyobb területi egységben betöltött szerepét, ugyanakkor nem utal egyértelműen fejlettségbeli különbségekre, de nem is célja annak meghatározása. A számítások eredményei **egyszerű mértékegység nélküli viszonyszámok**, amelyek lehetővé teszik a **területi egységek közötti relációanalízist** a felhasznált mutatócsoportok alapján.

4.1. Vizsgált mutatók és mutatócsoportok

A statisztikai mutatók csoportosítása a **Központi Statisztikai Hivatal (KSH) „Tájékoztatási adatbázisának”** struktúráját követi, azonban a legtöbb esetben a mutatócsoportok kiegészítésre kerültek. Minél több adat bevonására nyílik ugyanis lehetőség, a kapott eredmény gyakorlati valószínűsége annál nagyobb. A számítások során **7 mutatócsoportban 102 mutató** került feldolgozásra, melyek a **társadalmi szolgáltatások** körét (felsőoktatás, közoktatás, egészségügy), részben az **állami és a magán szektort** (gazdaság, idegenforgalom, kultúra), valamint a **lakossági infrastruktúrát** fedik le.

A felhasznált mutatók sajátossága az adott mutatócsoporton belül az **egymást erősítő hatás**, valamint a **mutatók szűkített körének újra felhasználása**. Tekintettel arra, hogy fajlagos (például egy főre jutó, vagy egy vállalkozásra jutó) értékek nem kerültek felhasználásra, a **minőségi differenciálás** éppen a mutatócsoportban alkalmazott koncentrált ismétlődésekkel érhető el. Egy példával élve: adott városban a felsőoktatás valamennyi alkalmazottjának száma egy meghatározott értéknek számít, az oktatók száma újabb értéknek, az egyetemi tanárok (professzorok) száma pedig újabb értéknek, és így tovább. Az irány tehát egy tágabb értelmezésű körtől egyre szűkebb felé tart, vagyis a **felhasznált mutatók többszöri koncentrált alkalmazása a minőségre utal**. Nyilvánvaló, hogy egyes mutatók esetében jelentkezhet az egymást erősítő hatás, vagyis minél nagyobb a vizsgált város lakosság száma, az alkalmazott mutatók annál nagyobb értéket érnek el, például annál több lehet a befizetett SZJA összege, a személygépkocsik száma, vagy a gyógyszertárak száma. Az elemzés célja viszont éppen annak meghatározása, hogy a városoknak mekkora a nagyobb terület egységekben betöltött súlya, logikusnak tűnik tehát, ha a **nagyobb városok nagyobb értékekkel rendelkeznek** (még ha ez a számítások szerint nem is szignifikánsan igaz).

A mutatócsoportok kialakításának metodikáját a **statisztikai adatok rendszere** determinálta. A feldolgozott mutatók a **szakirodalomban található mutatók alapján** kerültek kiválasztásra, figyelembe véve a KSH területi statisztikai struktúráját. Mindemellett a megyei jogú városok és a főváros településhálózatban betöltött súlyának pontos meghatározása érdekében **szükséges volt a kör bővítése** (Laczkó L. 1978, Papp A. 1981, Süli-Zakar I. 1994, Katona T. 2000, Csapó T. 2002, Süli-Zakar I. – Csomós Gy. 2005, Grasseli N. 2006, Lukovics M. 2006, Nagy Z. 2007). A mutatócsoportokon belül felhasznált mutatók a vizsgált területeknél részletezésre kerülnek.

4.2. Időbeliség kérdése

A felhasznált mutatók a **2006-os évre vonatkoznak**, tekintettel arra, hogy ez a számítást megelőző utolsó év, amelyben valamennyi mutató dokumentálásra került. Hosszabb időtávú elemzések elméletben lehetségesek, azonban a jelen számításban kiválasztott statisztikai adatok dokumentáltsága részben 2004-től, Magyarország Európai Unióhoz történt csatlakozásától elérhető.

4.3. Az elemzés területi vonatkozása

Lényeges szempont, hogy az elemzésben a legkisebb terület egységek szintjén kezelt mutatók **a hierarchiában magasabb szinten álló terület egységekben** is dokumentálva legyenek (település – megye – régió – ország), ellenkező esetben értelmét veszti az összehasonlítás, a települések súlyának meghatározása. A területi szintek a NUTS regionális rendszer területi beosztását követik, így a számítások az **ország egészére, a NUTS 2 és a LAU 2 szintre** vonatkoznak. (22. táblázat).

22. táblázat: A magyarországi NUTS rendszer területi szintjei (2006)

	Terület egység kódja	Terület egység megnevezése	Egységek száma
1.	NUTS 1	statisztikai nagyrégiók	3
2.	NUTS 2	tervezési-statisztikai régiók	7
3.	NUTS 3	fejlesztési régiók (megyék és Budapest)	20
4.	LAU 1 (NUTS 4)	statisztikai kistérségek	168
5.	LAU 2 (NUTS 5)	települések	3 145

NUTS: Nomenclature des Unités Territoriales Statistiques
LAU: Local Administrative Units

Forrás: KSH, 2004: Európai Regionális Statisztikai Felhasználói Kézikönyv

A matematikai elemzés során vizsgált városok a **23 megyei jogú város és a főváros**. A települések súlyának meghatározása a **7 NUTS 2 tervezési-statisztikai régióban** és az **ország egészében** (3 NUTS 1 statisztikai nagyrégióban) történik.

A megyei jogú városok körét a korábbiakban már említett 1990. évi LXV. törvény és az 1994. évi LXIII. törvény rögzíti, azonban Budapest, mint az ország fővárosa, nem megyei jogú város. A NUTS 2 tervezési-statisztikai régiók **regionális centrumának** tekintett városai a legnagyobb lakosságszámmal és egyben legtöbb dekoncentrált államigazgatási szervezet központjával rendelkező városok: Debrecen, Győr, Miskolc, Pécs, Szeged és Székesfehérvár. Ebben a vonatkozásban Budapest is regionális centrumnak minősíthető. A **pólusvárosokat** a 2005-ben elfogadott Országos Területfejlesztési Konceptió (97/2005. (XII. 25.) OGY határozat) rögzíti, amelyek kisebb eltéréssel megegyeznek a regionális centrumnak tekintett városokkal: Debrecen, Győr, Miskolc, Pécs, Szeged, társközpontokként Székesfehérvár és Veszprém. Budapest nem pólusváros.

4.4. Módszertani kérdések kifejtése

Az **alkalmazott statisztikai alapú elemzés célja** annak kifejezésre juttatása, hogy a települések milyen mértékben járulnak hozzá az országhoz, és a NUTS 2 tervezési-statisztikai régiók teljesítményéhez, vagyis mekkora a súlyuk. A számítások során **a felhasznált mutatók komplexitása** érvényesül, következésképpen megállapítható, hogy egy-egy NUTS 2 régió belül **melyik város tekinthető regionális centrumnak**, összességében **mekkora a pólusvárosok súlya**. A számítások eredményéből arra is következtetni lehet, hogy mely mutatócsoportok

(funkciók) tekinthetők **regionális centrum képzőnek**, és melyek tekinthetők általánosságban városképzőnek.

4.4.1. Viszonyítási alap: Magyarország

Amennyiben Magyarország településhálózatában került meghatározásra a megyei jogú városok és a főváros súlya, a viszonyítási alapot mutatócsoportonként külön elemezve az országos érték jelenti. Az ország összes településének értéke együttesen adja meg **az országos értéket, ami a számítások során 100**. Az így kapott eredmény segítségével országos szinten rangsorolhatók a városok, összehasonlítható a súlyuk. Ebben az esetben természetesen a 7 NUTS 2 régió összesített értéke egyezik meg az országos értékkel, vagyis – elméletileg – **a régiók súlya is összehasonlítható**.

4.4.2. Viszonyítási alap: NUTS 2 tervezési-statisztikai régió

Abban az esetben, ha **a régió értéke tekintjük 100-nak**, a régió összes településének értéke adja meg a régió összesített értékét. A számítás eredménye lehetővé teszi **a régió településeinek rangsorolását** a régió értékéhez képest.

4.4.3. Metodika

Minden mutató (például a járóbeteg-ellátás évi rendelési ideje, vagy a működő Kft-k száma) esetében meghatározott **a régió és az ország összesített értéke**, amely a számítások során **100**. A városok értékei a régió, illetve az ország értékeihez képest arányosításra kerültek. Mutatóként az egyes városokra kapott eredmények számtani átlaga jelenti a város súlyát az adott mutatócsoporton (például egészségügyön, vagy gazdaságon) belül. A **7 mutatócsoport számtani átlaga** egy-egy város esetében meghatározza **a város összesített súlyát** saját régiójának értékéhez (100), illetve az országhoz értékéhez (100) viszonyítva.

Egy, a felsőoktatásból kiragadott példával élve: a felsőoktatás esetében 18 mutató felhasználásával történt meg a városok súlyának meghatározása. Az említett mutatók közül az egyetemi tanárok száma minősült egy jellemző értéknek. Az Oktatási és Kulturális Minisztérium felsőoktatásra vonatkozó statisztikai tájékoztatója szerint 2006-ban állami, egyházi és alapítványi felsőoktatás intézményekben összesen 1704 egyetemi tanár állt alkalmazásban, országos viszonylatban ez az érték 100-nak tekinthető. A Debreceni Egyetemen 174 egyetemi tanár, a Debreceni Református Hittudományi Egyetemen 6 egyetemi tanár oktatott, a Kölcsey Ferenc Református Tanítóképző Főiskolán azonban egy sem, így a Debrecenre jellemző összesített érték 180 egyetemi tanár, arányosítva, az országos értékhez viszonyítva 10,56. Az eljárás mind a 18 mutató esetében a fentiekben vázolt. A Debrecenre jellemző érték a 18 mutató összesítéséből, és annak számtani átlagolásából származik, amely jelen esetben, a felsőoktatásra vonatkoztatva 11,29. Ez az érték jelenti Debrecen súlyát Magyarország felsőoktatásra vonatkoztatott értékéhez, 100-hoz viszonyítva. A város

településhálózatban betöltött összesített súlya a 7 mutatócsoport alapján képzett számtani átlag, amelyből a példában bemutatott felsőoktatás egy mutatócsoportot jelent. Amennyiben **a régió összesített értéke számít 100-nak**, az eredmények jelentősen változnak, az eljárás azonban az előzőekben bemutatott irányok mentén történt. A felsőoktatás területén az Észak-Alföldi Régió összesített értéke 100, amelyből Debrecen 18 mutatóra vetített értéke 84,83, vagyis a régió többi városának súlya együttesen 15,17.

4.5. A statisztikai alapú számítás hasznosíthatósága

A statisztikai adatokat felhasználó **matematikai számítások nem lehetnek öncélúak**, így jelen kutatási eredmények is **gyakorlati jelentőséggel bírnak**. Egy adott város életében minden külső beavatkozás változtathat valamelyik mutató értékén, következésképpen megváltozik a súlya. Példákkal szemléltetve: ha adott városba egy dekoncentrált államigazgatási szervezet települ, akkor növekszik az SZJA alapot képező jövedelem és a befizetett SZJA, növekedhet a lakossági infrastruktúrának a fejlettségi állapotát mutató értéke is. Egy nagyvállalat telephelyválasztása hatást gyakorol a gazdaság értékeire, változtathat az oktatás szerkezetén, és növelheti azok értékét. A súlyponti kórház kijelölése a város egészségüggyel kapcsolatos értékében okoz jelentős változást, de ugyanúgy hatással van a gazdaságra, az idegenforgalomra (wellness) és a lakossági infrastruktúrára is. Természetesen **a vázolt folyamatok kétirányúak**, az értékek csökkenése éppúgy nyomon követhető és ok-okozati kapcsolatot feltételez, mint azok növekedése. Összességében **valamennyi mutatócsoport összefüggésben áll a többi mutatócsoporttal**, értékeik pozitív vagy negatív irányú változása hatással van egymásra.

4.6. Felsőoktatás

A felsőoktatás a **tudásalapú regionális fejlődés alapja**, ezért a területi stratégiák kiemelt prioritásként kezelik fejlesztését. Az egyetemi központok többek között **megalapozzák a régió K+F+I tevékenységét**, formálják a gazdasági-kulturális életet, hozzájárulnak a régió, és azon belül az egyetemi központnak székhelyet biztosító **város versenyképességének növeléséhez**, és befolyásolják a vállalatok telephelyválasztását (*Enyedi Gy. 1997, Buzás N. 2000, Horváth Gy. 2005*). A megtelepedett vállalatok szoros együttműködést alakítanak ki az egyetemekkel, majd a kezdeti vonzó hatás megfordul, a vállalatok befolyásolják az egyetem képzésének kínálatát, igényeket és elvárásokat támasztanak, közös kutatási klaszterek formálódnak (például a Debrecen esetében a Genomnanotech Debrecen Regionális Egyetemi Tudásközpont). Az **egyetemek által létrehozott spin-off cégek** kiemelt szerepet töltenek be a régió gazdasági életében, rugalmasan alkalmazkodnak a változó piaci körülményekhez, valamint az egyetem által felhalmozott szellemi és anyagi tőkét közvetítik a gazdaság felé (*Lengyel I. 2003*).

A felsőoktatás bonyolult és **önmágán túlmutató szegmense a társadalmi szolgáltatásoknak**. A nagy tudományegyetemek oktatási és szakképzési alaptevékenységükön túl ellátnak **szaktanácsadói feladatokat**, és a város vagy akár az egész régió lakosságának érdekeit szolgáló **közszolgáltatásokat**. Jellemző példa erre a Debreceni Egyetem esetében az Agrár- és Műszaki Tudományok Centrumában működtetett regionális hatáskörű mezőgazdasági szaktanácsadói központ (*73/2007. (VII. 27.) FVM rendelet*), vagy az Orvos- és Egészségtudományi Centrum klinikáinak egészségügyi szolgáltatásai. Fokozatosan érvényesül az egyetem hatása azokban a régiókban, amelyekben **az egyetem a K+F+I legjelentősebb bázisa**, az általa – elsősorban az egyetemi klinikáin keresztül – nyújtott szolgáltatásokat pedig más intézmények nem vagy csak hiányosan képesek biztosítani (például Debrecenben, Pécsen, Szegeden) (*KSH, 2007: Kutatás és Fejlesztés*).

4.6.1. A felsőoktatási intézmények és a székhelyet biztosító városok kapcsolata

A felsőoktatási intézmény és a székhelyet biztosító város közötti kapcsolat **bonyolultabb bármely más társadalmi szolgáltatást nyújtó intézmény és a székhelyet biztosító város között kialakult kapcsolatnál**. A felsőoktatási intézmények autonómiával rendelkező központi költségvetési szervek, függetlenek az egyetemnek székhelyet biztosító város gazdálkodásától, vonzáskörzetük pedig messzemenően túlmutat nemcsak a megye, de akár a régió határán is (*Teperics K. 2005*). Elvben az egyetem és a város mérete között nincs szignifikáns kapcsolat, elhelyezkedése szempontjából – tekintettel arra, hogy az ország területéről bárholnan beiskolázhat – nem lényeges a székhelyet biztosító város lakosság száma. A gyakorlatban természetesen minél népesebb városban van az egyetem, annál több hallgatót fogadhat a székhelyéről, így például a budapesti egyetemeknek több hallgatójuk származhat Budapestről, mint amennyi a Debreceni Egyetemnek potenciálisan származhat Debrecenből. A nagyobb egyetemek jelentős

beszállítói háttérrel rendelkeznek, különösen az orvosi egyetemek és az orvosi centrummal rendelkező tudományegyetemek, egészségügyi szolgáltatásaikkal tehermentesítik a várost, működésük fenntartásához számos városi szolgáltatást igénybe vesznek. Az egyetemi alkalmazottak jelentős szerepet töltenek be a munkaerőpiacon, a több tízezres hallgatói létszám pedig fizetőképes keresletet biztosít a városnak. A városfejlesztési koncepciók azt tükrözik, hogy az egyetemek, jelentős részét fedik le a város stratégiai elképzeléseinek, az esetek többségében bilaterális szerződések alapján (*Debrecen Megyei Jogú Város Fejlesztési Programja 2007-2013*).

Az **egyetemek költségvetési főösszegei** számos esetben megközelítik vagy meghaladják a színhelyet biztosító város releváns értékeit, különösen igaz ez a regionális centrumok nagy tudományegyetemeinek esetében, így Debrecenben (23. táblázat), Pécsen és Szegeden⁴.

23. táblázat: *A Hajdú-Bihar Megyei Önkormányzat, Debrecen MJV és a Debreceni Egyetem gazdálkodásának sarokszámai (2006)*

2006	Hajdú-Bihar Megyei Önkormányzat	Debrecen Megyei Jogú Város	Debreceni Egyetem
ezer Ft			
Összes bevétel	21 869 741	43 571 000	52 571 187
Saját bevétel	1 151 941	14 174 000	5 013 429
OEP támogatás	9 100 458	3 500 000	21 772 539
Összes kiadás	21 869 741	46 577 000	52 571 187
Egészségügy kiadások	9 538 048	3 710 000	n.a.

Forrás: Hajdú-Bihar Megyei Önkormányzat, KSH, MÁK

Az **egyetemek bevételének** azonban csak egy részét biztosítják az állami hozzájárulások és támogatások, jelentős többletbevételek származnak az Országos Egészségbiztosítási Pénztár (OEP) finanszírozása mellett a szakképzési és innovációs alapok terhére elszámolt támogatásokból, a bér munkákból, a különböző formájú költségtérítéssel képzésekből és a pályázati forrásokból.

⁴Az egyetemekhez kötődő egészségügyi ellátás lokálisan meglehetősen sok konfrontációt eredményez. A klinikákkal rendelkező tudományegyetemek a nagy lakosságú regionális centrumokban (Debrecen, Pécs, Szeged) működnek, amelyek egyben megyeszékhely városok is. A megyei kórházak ellátási rendszerének mérete (ágyszám, ellátási terület) párhuzamos a város lakosságával, ugyanakkor egyik esetben sem a megyei kórház a súlyponti kórház, amely nyilvánvalóan finanszírozási problémákhoz vezet. Természetesen a város súlyának meghatározása szempontjából nem releváns milyen szervezet az egészségügyi intézmény fenntartója.

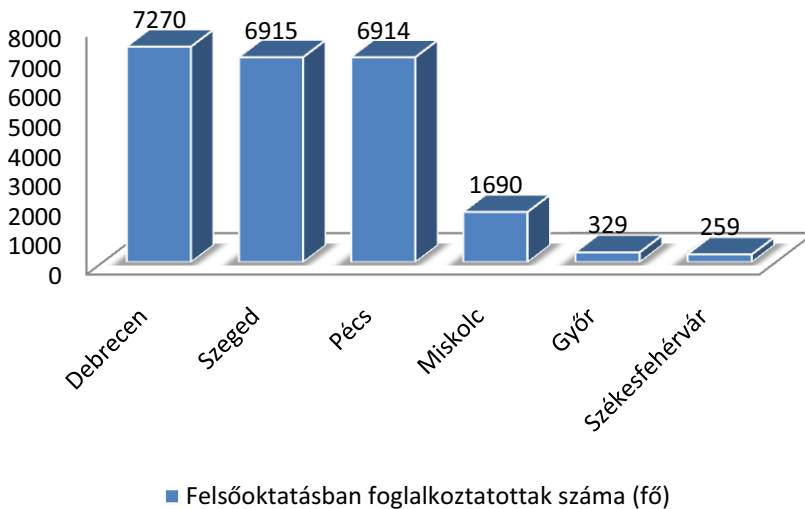
A Debreceni Egyetem esetében az I. Nemzeti Fejlesztési Terv keretében megnyert **pályázati forrás** meghaladta az 16,3 milliárd forintot, az összes pályázati forrás pedig elérte a 27 milliárd forintot (24. táblázat).

24. táblázat: Az I. Nemzeti Fejlesztési Terv keretében a legtöbb támogatást elnyert egyetemek (2004-2006)

2006	Debreceni Egyetem	Eötvös Lóránd Tudományegyetem	Pécsi Tudományegyetem	Szegedi Tudományegyetem
milliárd Ft				
támogatás	16,33	2,58	2,72	4,02

Forrás: NFÜ

A debreceni felsőoktatási intézmények **alkalmazotti létszáma** 2006-ban 7.270 fő volt, az oktatók száma 1.539 fő, ugyanakkor Debrecen városban a foglalkoztatottak létszáma a 2000-es népszámlálás továbbvezetett adatai szerint a teljes lakosságból 74.898 fő (36,7%) volt. Az egyetemi és főiskolai alkalmazottak a városban foglalkoztatottak létszámának 9,71%-át jelentik, mindemellett Debrecen esetében a **Debreceni Egyetem a legnagyobb munkáltató** (14. ábra).

Forrás: KSH

14. ábra: A felsőoktatás összes foglalkoztatottjának száma a regionális centrumokban a főváros nélkül (2006)

Hasonló párhuzam állítható fel a város teljes lakosságának, valamint a **felsőoktatás összes alkalmazottjának és nappali tagozatos hallgatójának** tekintetében. Debrecen állandó lakossága 2006-ban 204.083 fő volt, a felsőoktatás összes

alkalmazottjának és a nappali tagozatos hallgatójának száma 26.581 fő, ami 13,02%-os arányt jelent. A nagy tudományegyetemekkel rendelkező regionális centrumok esetében ugyanezek a jelenségek figyelhetők meg: Szeged és Pécs foglalkoztatottainak 10,97%-át, illetve 11,61%-át a felsőoktatási szektor alkalmazza, nappali tagozatos hallgatóik és összes dolgozójuk százalékos aránya a város állandó lakosságához viszonyítva Szeged esetében 15,53%, illetve Pécs esetében 15,92% volt 2006-ban.

4.6.2. Felhasznált mutatók

A felsőoktatással kapcsolatban **18 mutató került felhasználásra**, amelyek **hat részterületet érintenek**. A legtöbb mutató az intézmények tárgyévben mért hallgatói létszámát (1), a különböző fokozatú oklevelet szerzett hallgatók létszámát (2), illetve a meghatározott intézményi kapacitás alapján felvehető és ténylegesen felvett hallgatók létszámát tükrözi (3). A felsőoktatási intézmények szereplőinek másik nagy csoportját az alkalmazottak jelentik (4), a számításokban súlyozottan szerepelnek a tudományos fokozattal rendelkező oktatókat. A képzési spektrumra (5) a karok, illetve a doktori iskolák száma utal, az intézményi bevételek (6) pedig determinálják az egyetem gazdaságban betölthető szerepét, a K+F ráfordításokat és áltatóban az egyetem stabil működését.

Felsőoktatással kapcsolatos mutatók (2006):

1. Összes hallgató száma (1)
2. Egyetemi képzésben résztvevő hallgatók száma (1)
3. PhD és DLA képzésben résztvevő hallgatók száma (1)
4. Összes alkalmazott száma (4)
5. Összes oktató száma (4)
6. Egyetemi tanárok száma (4)
7. Fokozattal rendelkezők száma (4)
8. MTA doktorok száma (4)
9. MTA tagok száma (4)
10. Kiadott oklevelek száma (2)
11. Kiadott egyetemi oklevelek száma (2)
12. Kiadott PhD és DLA oklevelek száma (2)
13. Tárgyévben felvehető összlétszám (kapacitás) (3)
14. Tárgyévben összesen felvettek száma (3)
15. Tárgyévben államilag finanszírozott képzésre felvettek száma (3)
16. Karok száma (5)
17. Doktori iskolák száma (5)
18. Intézmények bevétele (6)

A felhasznált statisztikai források általános jellemzője, hogy a felsőoktatási szektort nem területi, hanem intézményi aspektusból közelítik meg. Az említett

okok miatt a felsőoktatási intézmények statisztikai adataiból levezetett **számítások a székhelyet biztosító településre vonatkoznak.**

4.6.3. A megyei jogú városok felsőoktatással kapcsolatos mutatóinak összesített értéke az országos értékhez viszonyítva

25. táblázat: A megyei jogú városok felsőoktatással kapcsolatos mutatóinak összesített értéke és lakosságszáma az országos értékhez viszonyítva (2006)

Sorrend	Magyei jogú város	Lakosságszám aránya (%)	Számított érték
1.	Debrecen	2,03	11,29
2.	Pécs	1,55	10,54
3.	Szeged	1,62	10,17
4.	Miskolc	1,73	4,09
5.	Veszprém	0,61	3,35
6.	Sopron	0,56	3,16
7.	Eger	0,56	1,86
8.	Győr	1,27	1,74
9.	Nyíregyháza	1,15	1,48
10.	Kaposvár	0,67	1,29
11.	Kecskemét	1,08	0,97
12.	Szombathely	0,79	0,91
13.	Békéscsaba	0,65	0,86
14.	Székesfehérvár	1,01	0,81
15.	Dunaújváros	0,50	0,62
16.	Szolnok	0,75	0,54
17.	Tatabánya	0,70	0,28
18.	Nagykanizsa	0,51	-
19.	Zalaegerszeg	0,61	-
20.	Szekszárd	0,34	-
21.	Salgótarján	0,42	-
22.	Hódmezővásárhely	0,47	-
23.	Érd	0,60	-
Budapest		16,85	42,25
Magyei jogú városok összesen		20,19	53,96
Regionális centrumok összesen		26,06	80,89
Pólusvárosok összesen		9,82	41,99
Észak-Alföldi Régió megyei jogú városai		3,93	13,31
Magyarország települései összesen		100,00	100,00

7. melléklet Forrás: saját számítás

A korábbiakban ismertetett számítások alapján **az ország legnagyobb felsőoktatási centruma** egyértelműen Budapest (42,25). A vidéki megyei jogú városok közül a nagy tudományegyetemekkel rendelkező **regionális centrumok** állnak az élen, így Debrecen, Pécs és Szeged, értékeiktől viszont jelentősen

elmarad a többi regionális centrum, azaz Miskolc, Győr és Székesfehérvár értéke (25. táblázat). Veszprém, Sopron, Eger, Nyíregyháza és Kaposvár viszonylag népesebb, speciális képzést nyújtó egyetemeinek és főiskoláinak köszönhetően került a nagyvárosok csoportjának első felébe. A többi városban nem meghatározó jelentőségű a felsőoktatás. Önálló kategória Gödöllő és Gyöngyös, ahol nagyobb egyetemek és főiskolák találhatók, de az említett két város nem megyei jogú, vagyis nem tartozik a vizsgált városok körébe. A **pólusvárosok összesített értéke** minimális különbséggel (0,26) marad el Budapest hasonló értékétől, az arányszám ebben az esetben mindössze 1:1,01. A **pólusvárosok a felsőoktatás területén képesek ellensúlyozni Budapest dominanciáját** (26. táblázat). A regionális centrumnak tekintett városok értékének arányszáma az országos értékhez képest 1:1,24, vagyis a regionális centrumok súlyukat tekintve közelítőleg lefedik a teljes felsőoktatási szektort.

26. táblázat: A regionális centrumok és a pólusvárosok felsőoktatással kapcsolatos mutatóinak összesített értéke Budapest értékéhez és az országos értékhez viszonyítva (2006)

Városok	Az országos érték arányában
Magyarország települései összesen	100,00 %
Budapest	42,25 %
Regionális centrumok összesen	80,89 %
Pólusvárosok összesen	41,99 %
Regionális centrumok – ország értékének aránya	1:1,24
Pólusvárosok – Budapest értékének aránya	1:1,01

Forrás: saját számítás

4.6.4. A megyei jogú városok felsőoktatással kapcsolatos mutatóinak összesített értéke a régiójuk értékéhez viszonyítva

A **tudományegyetemekkel rendelkező városok értéke kiemelkedően magas régiójukban** is (27. táblázat). Ebben a relációban Pécs (88,94) áll az élen, majd az országos összesítésben is meghatározó három regionális centrum követi: sorrendben Szeged, Debrecen és Miskolc. Régióján belüli szerepe a regionális centrumok közül csak Győrnek (26,95) és Székesfehérvárnak (12,92) gyengébb, mivel a Nyugat-Dunántúli Régió legnagyobb felsőoktatási központja Sopron (58,82 pont), a Közép-Dunántúli Régió esetében pedig Veszprém (71,05 pont). Sopron értékeit a jövőben (2008-tól) tovább növelheti a szombathelyi Berzsényi Dániel Főiskolával történő egyesülés. A Közép-Magyarországi Régióban a felsőoktatás központja egyértelműen Budapest (91,37), de értékei saját régióján belül jelentősen nem különböznek Pécs, Szeged és Debrecen értékeitől. Az Észak-Alföldi Régióban Debrecen mellett Nyíregyháza (11,12) és Szolnok (4,05) felsőoktatása kevésbé érvényesül.

27. táblázat: A megyei jogú városok felsőoktatással kapcsolatos mutatóinak összesített értéke és lakosságszáma a régiójuk értékéhez viszonyítva (2006)

Sorrend	Megyei jogú város	Lakosságszám arány (%)	Számított érték
1.	Pécs	16,08	88,94
2.	Szeged	12,12	86,57
3.	Debrecen	13,31	84,83
4.	Miskolc	13,83	72,70
5.	Veszprém	5,52	71,05
6.	Sopron	5,69	58,82
7.	Győr	12,83	26,95
8.	Eger	4,46	20,30
9.	Szombathely	7,99	14,23
10.	Székesfehérvár	9,14	12,92
11.	Nyíregyháza	7,56	11,12
12.	Kaposvár	6,97	11,06
13.	Dunaújváros	4,58	10,60
14.	Kecskemét	8,08	6,82
15.	Békéscsaba	4,85	6,61
16.	Tatabánya	6,37	5,43
17.	Szolnok	4,94	4,05
18.	Nagykanizsa	5,09	-
19.	Zalaegerszeg	6,18	-
20.	Szekszárd	3,54	-
21.	Salgótarján	3,38	-
22.	Hódmezővásárhely	3,53	-
23.	Érd	2,11	-
Budapest		59,46	91,37
Észak-Alföldi Régió megyei jogú városai		25,82	100,00
Régióként a települések összesen		100,00	100,00

7. melléklet Forrás: saját számítás

4.6.5. A felsőoktatással kapcsolatos mutatók összesített értéke az Észak-Alföldi Régió megyei jogú városaiban a régió értékéhez viszonyítva

Az **Észak-Alföldi Régió három megyei jogú városának** – Debrecennek, Nyíregyházának és Szolnoknak – a felsőoktatással kapcsolatos mutatóiban **jelentős eltérések** mutatkoznak. A régió felsőoktatási központja egyértelműen a legnagyobb felsőoktatási intézménnyel rendelkező Debrecen, mutatóit tekintve nagyságrendileg nagyobb értékekkel, mint Nyíregyháza vagy Szolnok (15. ábra). Részletezve csak három intézmény értékelése történik meg, a felsőoktatás helyzete ennél természetesen sokkal összetettebb (28. táblázat).

28. táblázat: A Debreceni Egyetem, a Nyíregyházi Főiskola és a Szolnoki Főiskola sarokszámai (2006)

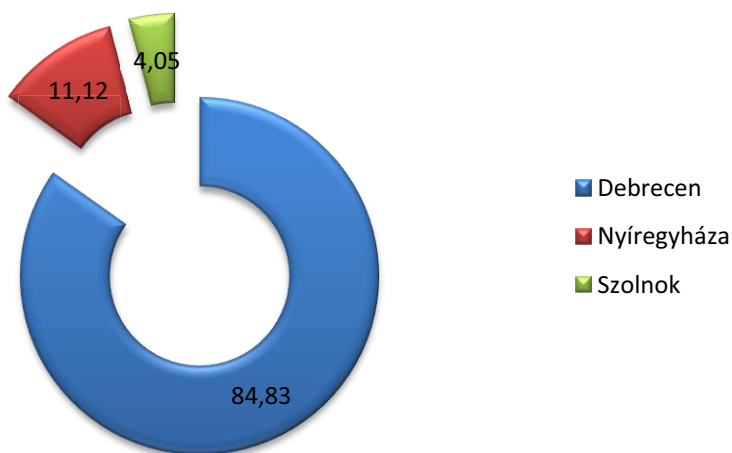
2006	Debreceni Egyetem	Nyíregyházi Főiskola	Szolnoki Főiskola
Nappali tagozatos hallgató (fő)	17 053	5 615	2 016
Összes hallgató (fő)	25 379	12 730	3 917
Összes PhD / DLA hallgató (fő)	851	0	0
Összes oktató (fő)	1 449	344	89
Egyetemi tanár (fő)	174	11	3
MTA tagja (fő)	17	0	0
MTA doktora (fő)	137	4	0
Fokozattal rendelkező (fő)	663	101	14
Összes nem oktató (fő)	5 642	91	151
Összes dolgozó (fő)	7 091	435	240
Kiadott oklevelek (db)	3 543	1 781	763
Kiadott PhD / DLA oklevelek (db)	161	0	0
OKTV helyezett (fő)	104	11	17
Karok (db)	15	4	1
Doktori iskolák (db)	23	0	0
MTA kutatócsoportok (db)	11	0	0
Szabadalmak 2006-ig	52	0	0
Összes bevétel (millió Ft)	52 572	7 320	2 941
K+F ráfordítás (millió Ft)	7 606	565	142
I. NFT nyertes pályázatai (db)	59	5	3
I. NFT pályázati forrásai (millió Ft)	16 333	324	91

Forrás: KSH, NFÜ, OFIK, OKM, MTA, MAB

A Debreceni Egyetem összes hallgatójának száma több mint kétszerese a régió második legnagyobb felsőoktatási intézményének, azaz a Nyíregyházi Főiskolának, és több mint hatszorosa a Szolnoki Főiskolának. Az oktatók tekintetében ennél sokkal nagyobb a különbség, különösen az MTA doktorok és az MTA tagok vonatkozásában. Az oktatásban jelentkező legjelentősebb különbség az oktatás minőségében tapasztalható, tekintve, hogy a bolognai lineáris képzési modellnek (FSZ – BSc – MSc – PhD) teljes értékűen csak a Debreceni Egyetem képes megfelelni, képzési spektruma pedig lefedi az összes oktatási területet, továbbá 15 kara és 22 doktori iskolája országos viszonylatban is legtöbb⁵.

⁵A doktori iskolák jelentősége a 2008-as évtől különösen hangsúlyossá válik, mivel az OKM megreformált finanszírozási rendszere három éves fenntartói megállapodások formájában a normatív finanszírozás egyik komponenseként a fokozattal rendelkező oktatók számát jelöli meg. Az intézmények közötti versenyben a doktori iskolával rendelkező egyetemek kerülnek lépéselőnybe, mivel képesek lesznek saját fokozattal rendelkező oktatóik számát növelni. A doktori képzés ebben a formában egyre inkább belterjessé válhat, a Magyar Akkreditációs Bizottságban pedig erősödhet a nagy egyetemek lobbija az újonnan létrehozni kívánt doktori iskolákkal szemben. Természetesen az említett jelenség nemcsak a PhD képzésre vonatkozik, hanem az MSc képzésre, egyes esetekben pedig a BSc képzésre is.

A többnyire alapképzést nyújtó főiskolákkal szemben a Debreceni Egyetem joggal nevezhető kutatóegyetemnek, ami megmutatkozik egyrészt az egyetemen működő 11 MTA kutatócsoportban, másrészt a 2006-ig benyújtott 52 szabadalomban is. Az oktatás paramétereirehasonlóan az intézmények gazdálkodásában is jelentősek a differenciák. A Debreceni Egyetem összes állami támogatása a Magyar Államkincstár (MÁK) adatai szerint 2006-ban meghaladta az 52,5 milliárd forintot, amely nagyságrendileg nagyobb a többi régiós felsőoktatási intézmény releváns mutatójához képest (viszonyításképpen az Eötvös Lóránd Tudományi Egyetem és a Budapesti Műszaki- és Gazdaságtudományi Egyetem állami támogatása együttesen éri el a 60 milliárd forintot), és hasonló eltérések mutatkoznak az elnyert pályázati forrásokban, egyéb bevételekben is⁶.

Forrás: saját szerkesztés

15. ábra: A felsőoktatással kapcsolatos mutatók összesített értéke az Észak-Alföldi Régió megyei jogú városaiban a régió értékéhez viszonyítva (2006)

⁶A Debreceni Egyetem állami támogatása önmagában is a legnagyobbak közé tartozik, azonban az OEP finanszírozások 41%-kal, a saját bevételek pedig újabb 10%-kal növelik a bevételeket. Természetesen az egészségügyi szolgáltatásokat nem folytató egyetemek és főiskolák bevételei jóval alacsonyabbak. Ugyanakkor az is látható, hogy a Debreceni Egyetem normatív állami támogatásának és saját bevételeinek egy jelentős részét, és a teljes OEP bevételt – tehát az egyetem teljes bevételeinek közel 2/3-át – kizárólag az Orvos- és Egészségtudományi Centrum szolgáltatja.

4.7. Közoktatás

Az 1993. évi LXXIX. törvény meghatározása alapján a **közoktatás intézményrendszerébe tartozó intézmények** közül oktatási feladatot lát el az óvoda, az általános iskola, a szakiskola, a szakközépiskola és a gimnázium (utóbbi három összefoglalóan a középiskolai oktatási intézmények), az alapfokú művészetoktatási intézmény, valamint a gyógypedagógiai és konduktív pedagógiai-nevelési intézmény. A törvény által meghatározott közoktatási intézmények száma a 2006-os évben 10.602 volt, amelyekben a különböző fenntartók összesen 165.020 pedagógust alkalmaztak, az oktatásban pedig 1.729.175 diák vett részt (29. táblázat).

29. táblázat: A közoktatási intézmények főbb adatai (2006)

2006	Óvoda	Általános iskola	Szakiskola	Középiskola
Feladat ellátási helyek száma (db)	4 524	3 591	724	1 763
Diákok száma (fő)	327 644	828 943	129 200	443 388
Pedagógusok száma (fő)	30 550	83 606	10 326	40 538

Forrás: KSH

A **közoktatás finanszírozása** három csatornán keresztül történik: a központi költségvetés, az önkormányzati költségvetés és a Munkaerő-piaci Alap képzési alaprészeinek együttműködésével. 2006-ban az oktatási kiadások együttesen 1.216 milliárd forintot jelentettek, melynek 74%-a a közoktatást, 19%-a a felsőoktatást érintette.

4.7.1. A közoktatási szektor és a városok kapcsolata

Az 1990. évi LXV. törvény az óvodai nevelést és az alapfokú oktatást **a települési önkormányzatok kötelezően ellátandó feladatai** közé helyezi azzal a kitételrel, hogy a nagyobb lakosságszámú és teljesítőképességű önkormányzatok számára több kötelező feladat is megállapítható. A közoktatási törvény az önkormányzati törvény rendelkezéseinek megfelelően az alapfokú oktatást és a középfokú oktatást külön választja, és más-más önkormányzati fenntartóhoz sorolja. A **középfokú oktatás biztosítása** a települési önkormányzatok számára opcionális, a megyei önkormányzatok és **a megyei jogú városok számára viszont kötelezően ellátandó feladat**. Közoktatási intézmény fenntartója a különböző önkormányzatok (közel 90%-ban) mellett elvben más is lehet (egyház, alapítvány, felsőoktatási intézmény, kisebbségi önkormányzat, stb.) a számítások szempontjából azonban a feladat ellátásának helye jelent prioritást. A kisebb települések számára a közoktatás biztosítása is megoldhatatlan feladat, éppen ezért a 65/2004. (IV. 15.) Kormányrendelet szabályozása szerint a közoktatás fenntartása

többcélú kistérségi társulások számára is lehetségessé vált. A megyei jogú városoknak önállóan kell biztosítaniuk az alapfokú, középfokú és szakiskolai oktatást.

4.7.2. Felhasznált mutatók

A felhasznált mutatók az alapfokú és a középfokú oktatást, vagyis a közoktatást fedik le az iskolák száma (1), a diákok száma (2) és a pedagógusok száma (3) szerint. A középfokú oktatás esetében a feladat ellátásának típusai külön részletezésre kerültek. A számításokban az érettségi vizsgát tett tanulók száma (4) külön mutatóként szerepel.

Közoktatással kapcsolatos mutatók (2006):

1. Általános iskolák száma (1)
2. Általános iskolában tanuló diákok száma (2)
3. Általános iskolában dolgozó pedagógusok száma (3)
4. Szakiskolák száma (1)
5. Szakiskolában tanuló diákok száma (2)
6. Szakiskolában dolgozó pedagógusok száma (3)
7. Szakközépiskolák száma (1)
8. Szakközépiskolában tanuló diákok száma (2)
9. Szakközépiskolában dolgozó pedagógusok száma (3)
10. Gimnáziumok száma (1)
11. Gimnáziumban tanuló diákok száma (2)
12. Gimnáziumban dolgozó pedagógusok száma (3)
13. Adott évben érettségi vizsgát tett tanulók száma (4)

4.7.3. A megyei jogú városok közoktatással kapcsolatos mutatóinak összesített értéke az országos értékhez viszonyítva

Budapest releváns értékei országos viszonylatban messze a legnagyobbak (18,44), azonban **nem kiemelkedőek**. A **vidéki nagyvárosok legjelentősebb közoktatási központja** az ország második legnépesebb városa, **Debrecen** (2,88), majd sorrendben a regionális centrumok következnek (30. táblázat). A közoktatás területén kialakult **sorrendben nincsenek olyan jelentős differenciák** az egyes városok között, mint az a felsőoktatás esetében tapasztalható, vagyis a számítások eredményei közelítőleg párhuzamosak a városok lakosságával. A lakosságszám és az eredmények között kialakult párhuzamot megzavarja néhány anomália. Győr (128.279 fő) lakosságszámát tekintve Szeged (163.259 fő) és Pécs (156.116 fő) után következik, közoktatással kapcsolatos értéke viszont nagyobb, mint a másik két városnak. Ennek oka, hogy a közoktatási intézmények vonzáskörzete nem korlátozódik kizárólag a székhelyet biztosító városra. A vonzáskörzet meghatározásának nincs pontos definíciója a közoktatás – elsősorban a középiskolai és szakiskolai oktatás – területén, a városokban működő

intézmények feladatellátása kiterjed a város agglomerációs térségére is. Az agglomerációs térségnek ebben a vonatkozásban nagyobb a jelentősége, mint a megyének, tekintve, hogy **az agglomerációba tartozó települések többségén nincs középfokú oktatása**⁷. Lakosságszámához képest jobb a pozíciója a jellemzően iskolaváros Egernek, illetve más okok miatt Székesfehérvárnak, ahol az ipar vonzóhatása erősíti a szakiskolai és szakközépiskolai képzést.

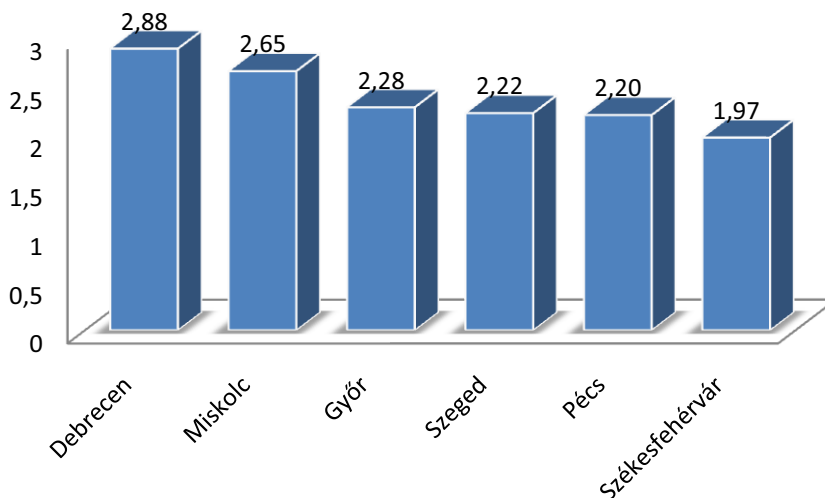
30. táblázat: A megyei jogú városok közoktatással kapcsolatos mutatóinak összesített értéke és lakosságszáma az országos értékhez viszonyítva (2006)

Sorrend	Megyei jogú város	Lakosságszám arány (%)	Számított érték
1.	Debrecen	2,03	2,88
2.	Miskolc	1,73	2,65
3.	Győr	1,27	2,28
4.	Szeged	1,62	2,22
5.	Pécs	1,55	2,20
6.	Székesfehérvár	1,01	1,97
7.	Nyíregyháza	1,15	1,96
8.	Kecskemét	1,08	1,43
9.	Eger	0,56	1,40
10.	Szolnok	0,75	1,26
11.	Szombathely	0,79	1,25
12.	Kaposvár	0,67	1,24
13.	Békéscsaba	0,65	1,15
14.	Zalaegerszeg	0,61	0,95
15.	Veszprém	0,61	0,93
16.	Tatabánya	0,70	0,87
17.	Dunaújváros	0,50	0,85
18.	Sopron	0,56	0,84
19.	Szekszárd	0,34	0,80
20.	Nagykanizsa	0,51	0,70
21.	Salgótarján	0,42	0,60
22.	Hódmezővásárhely	0,47	0,58
23.	Érd	0,60	0,27
Budapest		16,85	18,44
Megyei jogú városok összesen		20,19	31,28
Regionális centrumok összesen		26,06	32,64
Pólusvárosok összesen		9,82	15,13
Észak-Alföldi Régió megyei jogú városai		3,93	6,10
Magyarország települései összesen		100,00	100,00

8. melléklet Forrás: saját számítás

⁷Szeged, Győr és Pécs agglomerációjának népessége a KSH szerint 2006-ban 201.617 fő, 184.092 fő, illetve 179.275 fő volt, vagyis átlagosan 1,26-szor nagyobb, mint a város állandó lakossága, viszont egyik esetben sem működött középfokú oktatási intézmény az agglomerációba és a nagyvárosi övezetekbe tartozó településeken.

A számítások eredménye szerint a **pólusvárosok** a közoktatás területén az országos értékhez viszonyítva **részlegesen képesek ellensúlyozni a főváros** szerepét, az eltérés azonban nem számottevően jelentős (31. táblázat). A közoktatás alapvetően a városok lakosságát követő társadalmi szolgáltatás. A főváros nélküli regionális centrumok lakosságai között nincs olyan határozott különbség, mint a főváros és a vidéki regionális centrumok lakosságai között, így a számított értékekben sem tapasztalhatók jelentős eltérések (Debrecen és Székesfehérvár értéke között 1,46 az arány, Budapest és Debrecen között ugyanez 6,4) (16. ábra).

Forrás: saját szerkesztés

16. ábra: A regionális centrumok közoktatással kapcsolatos mutatóinak összesített értéke az országos értékhez viszonyítva a főváros nélkül (2006)

31. táblázat: A regionális centrumok és a pólusvárosok közoktatással kapcsolatos mutatóinak összesített értéke Budapest értékéhez és az országos értékhez viszonyítva (2006)

Városok	Az országos érték arányában
Magyarország települései összesen	100,00 %
Budapest	18,44 %
Regionális centrumok összesen	32,64 %
Pólusvárosok összesen	15,13 %
Regionális centrumok – ország értékének aránya	1:3,06
Pólusvárosok – Budapest értékének aránya	1:1,22

Forrás: saját számítás

A közoktatás területén Budapest értéke (18,44) bár a legmagasabb, de nem kiemelkedő, ugyanakkor a **regionális centrumok súlya együttesen** is csak közelítőleg **1/3-át jelenti a közoktatási szektornak.**

4.7.4. A megyei jogú városok közoktatással kapcsolatos mutatóinak összesített értéke a régiójuk értékéhez viszonyítva

A közoktatás mutatóinak értéke a régiók összesített értékéhez viszonyított egyes városok esetében sokkal árnyaltabb képet mutat, mint az következtethető lenne az országos értékek alapján (32. táblázat).

32. táblázat: A megyei jogú városok közoktatással kapcsolatos mutatóinak összesített értéke és lakosság száma régiójuk értékéhez viszonyítva (2006)

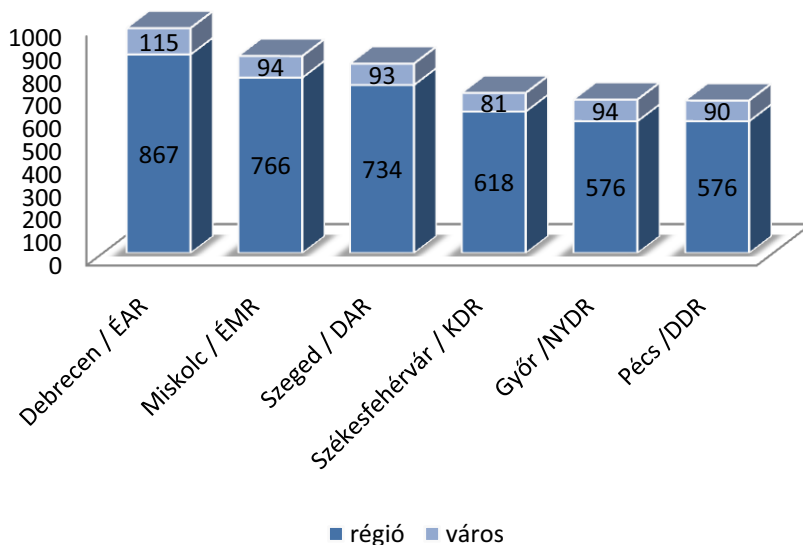
Sorrend	Megyei jogú város	Lakosság szám arány (%)	Számított érték
1.	Győr	12,83	22,88
2.	Pécs	16,08	22,53
3.	Miskolc	13,83	21,68
4.	Székesfehérvár	9,14	17,96
5.	Debrecen	13,31	17,93
6.	Szeged	12,12	16,31
7.	Kaposvár	6,97	12,57
8.	Szombathely	7,99	12,37
9.	Nyíregyháza	7,56	12,06
10.	Eger	4,46	11,56
11.	Kecskemét	8,08	10,51
12.	Zalaegerszeg	6,18	9,40
13.	Veszprém	5,52	8,45
14.	Sopron	5,69	8,40
15.	Békéscsaba	4,85	8,39
16.	Szolnok	4,94	7,78
17.	Tatabánya	6,37	7,73
18.	Dunaújváros	4,58	7,54
19.	Nagykanizsa	5,09	6,93
20.	Salgótarján	3,38	4,93
21.	Hódmezővásárhely	3,53	4,27
22.	Érd	2,11	1,09
23.	Szekszárd	3,54	0,99
Budapest		59,46	70,67
Észak-Alföldi Régió megyei jogú városai		25,82	37,77
Régióként a települések összesen		100,00	100,00

8. melléklet Forrás: saját számítás

A **regionális centrumok saját régiójukban a legjelentősebb szerepet** töltik be, azonban a sorrendiségben több változás is történt. Győr országos viszonylatban is

előkelőbb helyet foglalt el, mint arra lakosságszáma predesztinálná (köszönhetően viszonylag nagy agglomerációjának), saját régiójában betöltött szerepe viszont a legnagyobb a többi regionális centrumhoz képest. Pécs súlya a Dél-Dunántúli Régióban markánsabb, mint országos viszonylatban, csakúgy, mint Székesfehérvár esetében. Miskolc helyzetét Eger pozíciói rontják. Eger a közel kétszer népesebb Kecskemét városát is megelőzi a közoktatás tekintetében, de mindkét város csak második a régiós rangsorban. A városok régióban betöltött súlya alapján jól meghatározott csoportok alkothatók. Győr (22,88), Pécs (22,53) és Miskolc (21,68) után a következő kategória Székesfehérvár (17,96), Debrecen (17,93) és Szeged (16,31), vagyis a regionális centrumok, majd a következő kategóriát már a régiók lakosságszám tekintetében második, harmadik esetleg negyedik, ötödik városai alkotják. Az egyetlen kivétel Érd (1,09), amelynek értékei minimálisak a főváros értékeihez képest, de még így is nagyobbak, mint Szekszárd (0,99) hasonló értékei.

A Nyugat-Dunántúli Régió 670 közoktatási feladat ellátási helyéből Győr 94-el rendelkezik, vagyis a régió összes feladat ellátási helyének 14%-val. Ugyan ez Debrecen esetében az összesen 982 feladat ellátási helyből 115-öt takar, ami 11,7%-os arány. Szeged feladat ellátási helyeinek száma 93, tehát kevesebb, mit Győr hasonló értéke, a régióban pedig csak 11,2%. Székesfehérvár értéke a feladat ellátási helyek vonatkozásban a legkevesebb, viszont regionális szinten a Dél-Dunántúli Régió feladat ellátási helyeinek száma az utolsó a régiók között, Pécs értéke, így nyilvánvalóan magasabb, és 13,5%-ot jelent (17. ábra).

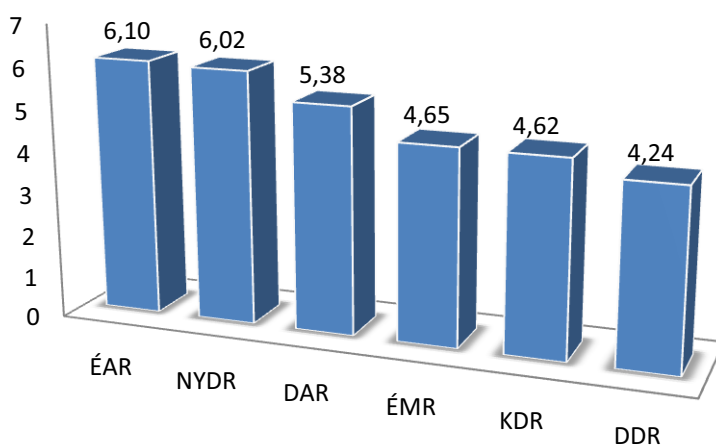

Forrás: KSH alapján saját szerkesztés

17. ábra: A regionális centrumok és a közoktatási feladat ellátási helyek száma a régiók értékéhez viszonyítva (2006)

4.7.5. A közoktatással kapcsolatos mutatók összesített értéke az Észak-Alföldi Régió megyei jogú városaiban a régió értékéhez viszonyítva

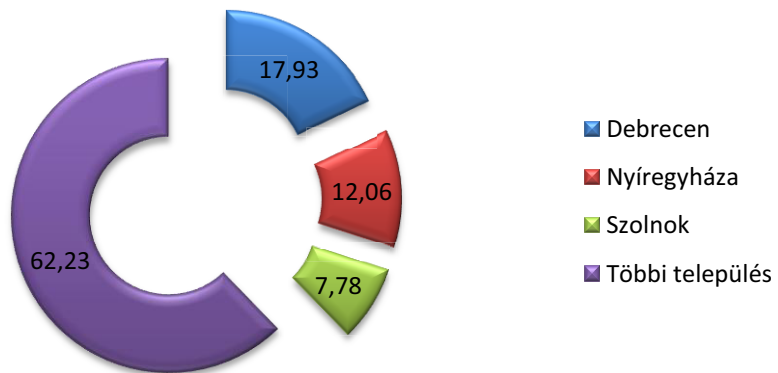
Az országos értékeket tükröző sorrendben Debrecen első helyezése mellett Nyíregyháza a hetedik, Szolnok a tizedik helyen áll, ami azért lényeges, mert a regionális centrumokat követő városok csoportjának élén, a lakosság száma alapján Nyíregyháza áll, a NUTS 2 régiók harmadik megyeszékhelyeinek élén pedig Szolnok. Az Észak-Alföldi Régió három városa együttesen nagyobb értékkel rendelkezik a többi régió megyei jogú városainak hasonló összesített értékénél, leszámítva természetesen a Közép-Magyarországi Régiót (18. ábra).

Forrás: saját szerkesztés

18. ábra: A közoktatással kapcsolatos mutatók összesített értéke a régiók megyei jogú városaiban az országos értékhez viszonyítva (2006)

Az Észak-Alföldi Régió 982 feladat ellátási helyéből Debrecen, Nyíregyháza és Szolnok összesen 244 feladat ellátási hellyel rendelkezik, ami 24,8%-os arányt jelent. A három város régióban betöltött összesített értéke 37,77, vagyis a számítások szerint **a tényleges feladat ellátási helyeik számához viszonyítva nagyobb a jelentőségük** (19. ábra).

Forrás: saját szerkesztés

19. ábra: A közoktatással kapcsolatos mutatók összesített értéke az Észak-Alföldi Régió megyei jogú városaiban a régió értékéhez viszonyítva (2006)

4.8. Egészségügy

Az egészségügyi ellátásra fordított kiadások általános jellemzője a **fajlagosan magas költségigényesség** (Illés I. 2003/b). Nemzetközi viszonylatban a legfejlettebb országok bruttó hazai terméküknek – a nemzeti sajátosságoktól eltekintve – 8-12%-át fordítják gyógyításra, megelőzésre, gyógyszerár-támogatásra, és általában az egészségügy minden területére (OECD, 2007: *Health Data*). **Magyarország egészségügyre fordított kiadásai** összességében nem térnek el a fejlett országokban tapasztalható vonulattól, **a teljes bruttó hazai termék közel 9%-a** kerül ezen a területen felhasználásra (2006-ban 1.862 milliárd forint). Az egészségügy finanszírozása jellemzően két részből áll: közkiadásokból és magánkiadásokból. A közkiadások az összes kiadás 70%-át jelentik, és a társadalombiztosítási rendszeren, valamint a központi költségvetésen keresztül realizálódnak; a magánkiadások az egészségügyi kiadások 30%-át teszik ki (KSH, 2006: *Társadalmi ellátórendszerek*). Általános tendencia a magyarországi egészségügyben, hogy **a finanszírozás egyre inkább a magánszektor felé tolódik**, az állam szerepe pedig folyamatosan csökken. 2006-ban az összes kiadás 60%-a, vagyis 1.117 milliárd forint az Egészségbiztosítási Alapon keresztül érkezett az egészségügybe, amelynek legnagyobb tételét a fekvőbeteg-ellátás finanszírozása jelentette 324 milliárd forinttal (29%).

4.8.1. Az egészségügyi ellátórendszer és a nagyvárosok kapcsolata

Az egészségügyi szolgáltatások, és ezen belül elsősorban a fekvőbeteg-ellátás – szemben például az Egyesült Államokban, vagy Nagy-Britanniában a megelőzésre fordított nagyobb kiadásokkal – komoly összegeket jelent a központi költségvetés számára. Az egészségügyi struktúra 2006-os állapota szerint (2008-ban is) legnagyobb részben **a kórházak szolgáltatják a fekvő-beteg ellátást és a járóbeteg-ellátást**. A kórházi struktúraátalakítást meghatározó 2006. évi CXXXII. törvény eredményeként az ország egészét lefedő ellátási rendszer vertikálisan és horizontálisan is módosult. A 2006. évi CXXXII. törvény az ellátórendszert négy szinten határozza meg: **háziorvosi rendszer, járóbeteg-ellátás, területi kórházak és kiemelt** (súlyponti kórházak és országos feladatkörű speciális intézetek) **kórházak** szintjén. Az egészségügyi ellátórendszer hierarchiájának csúcsán álló 39 kiemelt kórháznak több feltételt együttesen kell teljesíteniük, amelyekből a legfontosabb az ellátott szakmaterületek minél szélesebb köre, az elérhetőség biztosítása, járvány- és katasztrófaesetekben újabb ágyak 3 és 6 órán belüli biztosítása és az aktív ágyak kapacitása. A **regionális centrumok mindegyike rendelkezik kiemelt kórházzal**, a megyei jogú városok közül pedig csak Békéscsaba (helyette Gyula), Hódmezővásárhely és Érd nem. A kórházstruktúra korábban kialakult sajátossága miatt a megyei szinten szervezett egészségügyi ellátással párhuzamosan valamennyi megyeszékhely rendelkezik fekvőbeteg-ellátást vagy járóbeteg-ellátást biztosító kórházzal is, a megyei jogú városok csoportjából pedig csak Érd nem. A nagy tudományegyetemeknek székhelyet biztosító regionális centrumok (Debrecen, Pécs, Szeged, az egészségügy

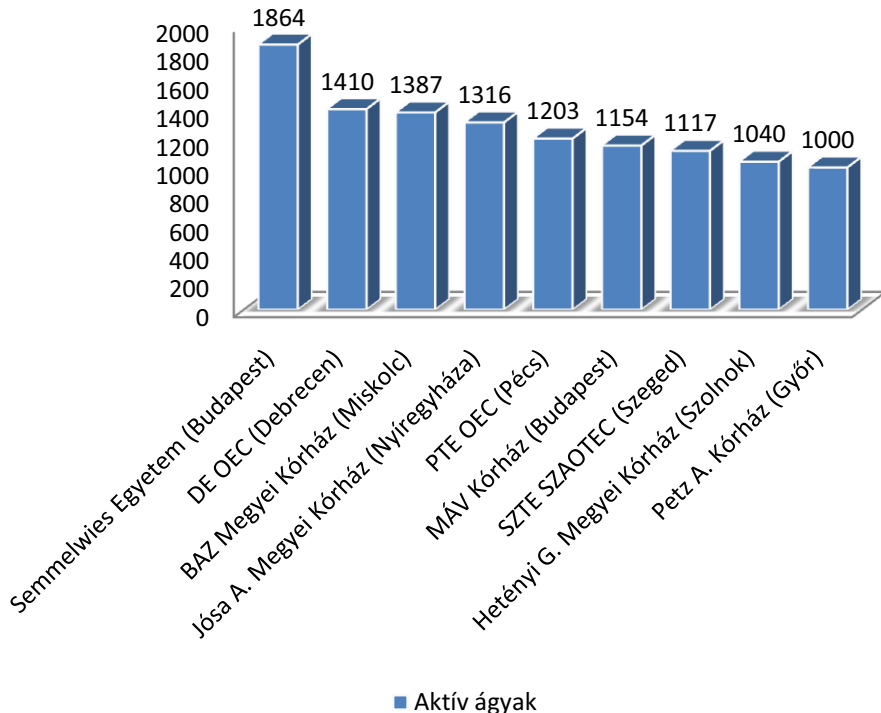
vonatkozásában részben Miskolc) a megyei kórházai vagy megyei feladatot ellátó városi kórházai mellett egyetemi klinikákkal is rendelkeznek, vagyis különösen fontos szerepet töltenek be az egészségügyi ellátórendszerben⁸ (33. táblázat).

33. táblázat: A regionális központok kórházainak főbb adatai (2006)

Regionális központ kórháza	Város	Ellátott feladatok száma (db)	Maximálisan ellátandó lakos (fő)	Kórházi ágyak száma (db)
Dél-Alföldi Régió				
Szegedi Tudományegyetem Szentgyörgyi Albert OTE Centrum*	Szeged	43	1 359 690	1 117
Szeged MJV Önkormányzat Kórháza	Szeged	20	352 835	n.a.
Dél-Dunántúli Régió				
Baranya Megyei Kórház	Pécs	16	803 647	n.a.
Pécsi Tudományegyetem OEC*	Pécs	38	1 436 269	1 203
Észak-Alföldi Régió				
Debreceni Egyetem OEC*	Debrecen	42	2 552 619	1 410
Hajdú-Bihar Megyei Önkormányzat Kenézy Gyula Kórháza	Debrecen	30	562 293	925
Észak-Magyarországi Régió				
Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Önkormányzat Megyei Kórháza és Egyetemi Oktató Kórháza*	Miskolc	33	1 365 997	1 387
Miskolc MJV Semmelweis Kórháza és Egyetemi Oktatókórháza	Miskolc	18	1 794 003	n.a.
Közép-Dunántúli Régió				
Fejér Megyei Önkormányzat Szent György Kórháza*	Székesfehérvár	32	826 495	986
Nyugat-Dunántúli Régió				
Győr-Moson-Sopron Megyei Önkormányzat Petz Aladár Megyei Oktató Kórháza*	Győr	41	2 134 801	1 000
*kiemelt (súlyponti) kórház				
Forrás: Egészségügyi Minisztérium				

⁸Sopron MJV Erzsébet Kórházát (kiemelt kórház), a Kazincbarcikai Városi Kórházát a Debreceni Egyetem OEC működteti (Forrás: Egészségügyi Minisztérium).

A 2006. évi CXXXII. törvényben meghatározott kiemelt kórházak esetében rögzített a **finanszírozott aktív kórházi ágyak száma**, és ebben a vonatkozásban is külön kategóriát jelent az 1.000 aktív ágynál többet biztosító kilenc kiemelt kórház, amelyek egyben az ország legnagyobb kórházai (20. ábra). Az Észak-Alföldi Régiót három kórház képviseli, összesen 3.766 kórházi ágyal.

Forrás: Egészségügyi Minisztérium alapján saját szerkesztés

20. ábra: Engedélyezett aktív ágyaik száma a legnagyobb kiemelt kórházakban (2006)

4.8.2. Felhasznált mutatók

A **felhasznált mutatók négy területet érintenek**, amelyekből legtöbb a fekvőbeteg-ellátást (1) biztosító kórházakra vonatkozik, és az ellátórendszer két szintjét is lefedik. A járóbeteg-ellátást (2) többnyire szintén a kórházak biztosítják, de a 2006. évi CXXXII. törvény a két ellátási feladatot külön kezeli. A háziorvosokkal kapcsolatos mutatók (3) az ellátórendszer első, és legfrekvenciáltabb szintjét jellemzik. A gyógyszerárak száma (4) a kereskedelem és az egészségügy közötti átmenet, alapvetően a lakosságszámtól függő mutató.

Az egészségügyel kapcsolatos mutatók (2006):

1. Összes működő kórházi ágy (1)
2. Elbocsátott betegek száma (1)
3. Kórházban ténylegesen teljesített ápolási napok száma (1)
4. Kórházban teljesíthető ápolási napok száma (1)
5. Járóbeteg-ellátás évi rendelési ideje (2)
6. Évi gyógykezelési vizsgálati esetek száma (2)
7. Házi orvosok száma (3)
8. Házi orvosok által ellátott szolgálatok száma (3)
9. Házi orvosok által ellátott esetek száma (3)
10. Gyógyszertárak száma (4)

4.8.3. A megyei jogú városok egészségüggyel kapcsolatos mutatóinak összesített értéke az országos értékhez viszonyítva

Az **egészségügyi ellátás** – hasonlóan más társadalmi szolgáltatásokhoz – **nagymértékben lakosságszám függő**, amely az egészségügy reformját követően fokozottan hangsúlyossá vált, ugyanakkor az átalakítás korántsem fejeződött be. Az egészségügyi ellátó rendszer biztosítása a városok közötti és a városon belüli verseny egyik kiemelt területe. Az egészségügyi mutatók számításokkal meghatározott értéke szerint **a megyei jogú városok jól körülhatárolható csoportokat alkotnak (34. táblázat)**. Országos viszonylatban **az egészségügy egyértelmű központja Budapest (22,13), a vidéki nagyvárosok esetében pedig Debrecen (3,24)**. A nagy lakosságszámú, orvostudományi centrumokkal és kiemelt kórházakkal rendelkező városok értékei a számítások szerint az első csoportot alkotják. A kórházi ellátást is biztosító tudományegyetemekkel rendelkező regionális centrumokat, Szegedet és Pécsét azonban megelőzi Miskolc. A város értékeit jelentősen emeli, hogy kórházi szolgáltatásait – elsősorban a fekvőbeteg-ellátást – két nagy, több telephelyű kórházon keresztül biztosítja, aktív ágyak tekintetében az ország harmadik legnagyobb kórházával rendelkezik. Győr és Székesfehérvár értékeinél nagyobb Nyíregyháza, Szolnok és Kecskemét értéke is. Valamennyi városban nagyméretű és számos szakfeladatot ellátó kórház működik, az ellátási körzetük regionális szinten is jelentős (különösen Nyíregyháza esetében). Lakosságszámhoz képest elmarad Tatabánya és Békéscsaba értéke. Tatabányán a kiemelt kórház az egyetlen kórház, aktív ágyainak száma (616) viszont kevesebb, mint Veszprémben (667), vagy Székesfehérváron (986). Békéscsaba az egyetlen megyeszékhely, ahol nincs kiemelt kórház, funkcióját Gyula látja el.

A számítások szerint **az egészségügyi ellátórendszert 50%-ban a megyei jogú városok és a főváros tartják fenn**, elsősorban lakosságszámuknak és kórházainak köszönhetően.

34. táblázat: A megyei jogú városok egészségüggyel kapcsolatos mutatóinak összesített értéke és lakosság száma az országos értékhez viszonyítva (2006)

Sorrend	Magyei jogú város	Lakosság szám arány (%)	Számított érték
1.	Debrecen	2,03	3,24
2.	Miskolc	1,73	2,90
3.	Szeged	1,62	2,29
4.	Pécs	1,55	2,29
5.	Nyíregyháza	1,15	1,83
6.	Szolnok	0,75	1,36
7.	Kecskemét	1,08	1,35
8.	Győr	1,27	1,34
9.	Székesfehérvár	1,01	1,28
10.	Szombathely	0,79	1,11
11.	Zalaegerszeg	0,61	0,99
12.	Eger	0,56	0,99
13.	Veszprém	0,61	0,93
14.	Kaposvár	0,67	0,91
15.	Tatabánya	0,70	0,79
16.	Szekszárd	0,34	0,75
17.	Sopron	0,56	0,71
18.	Békéscsaba	0,65	0,68
19.	Dunaújváros	0,50	0,65
20.	Nagykanizsa	0,51	0,62
21.	Salgótarján	0,42	0,58
22.	Hódmezővásárhely	0,47	0,43
23.	Érd	0,60	0,22
Budapest		16,85	22,13
Magyei jogú városok összesen		20,19	28,24
Regionális centrumok összesen		26,06	35,47
Pólusvárosok összesen		9,82	14,27
Észak-Alföldi Régió megyei jogú városai		3,93	6,43
Magyarország települései összesen		100,00	100,00

9. melléklet Forrás: saját számítás

A pólusvárosok és a főváros értékeiben mutatkozó arányszám 1:1,55, vagyis az egészségügyi ellátórendszerek területén **a pólusvárosok relatíve képesek Budapest szerepének ellensúlyozására** (35. táblázat). Az egészségügyi szolgáltatások általánosságban követik a társadalmi szolgáltatásokra jellemző tendenciát, amely szerint a megyei jogú városok és azon belül különösen a regionális centrumok, lakosság arányuknál nagyobb teljesítményt nyújtanak. A regionális centrumok súlya az egészségügy területén tehát hasonló, mint a közoktatás területén, értékük hozzávetőleg 1/3-át jelenti az országos értéknek.

35. táblázat: A regionális centrumok és a pólusvárosok egészségüggyel kapcsolatos mutatóinak összesített értéke Budapest értékéhez és az országos értékéhez viszonyítva (2006)

Városok	Az országos érték arányában
Magyarország települései összesen	100,00 %
Budapest	22,13 %
Regionális centrumok összesen	35,47 %
Pólusvárosok összesen	14,27 %
Regionális centrumok – ország értékének aránya	1:2,82
Pólusvárosok – Budapest értékének aránya	1:1,55

Forrás: saját számítás

4.8.4. A megyei jogú városok egészségüggyel kapcsolatos mutatóinak összesített értéke a régiójuk értékéhez viszonyítva

Az egészségüggyel kapcsolatos mutatók esetében **regionális viszonylatban a regionális centrumok állnak a sorrend elején** két csoportot alkotva: Miskolc (24,47), Pécs (23,96) és Debrecen (22,81) értékeit Szeged (17,29), Győr (14,19) és Székesfehérvár (13,28) értékei követik (36. táblázat). A regionális centrumok után közvetlenül Nyíregyháza (13,06) következik, Szolnok (9,61) – mint az Észak-Alföldi Régió lakosságszám tekintetében harmadik megyei jogú városa – Eger (8,34) előtt áll, és közvetlenül Kaposvár (9,62) után következik, vagyis az Észak-Magyarországi Régióban Miskolcnak, a Dél-Dunántúli Régióban Pécsnek nincs jelentős vetélytársa. Saját régiójában az egészségügyi szolgáltatások értéke Budapesten (69,85) a legnagyobb, több mint kétharmadát képviseli a Közép-Magyarországi Régió összesített értékének.

Mint az a korábbiakban említésre került, **az egészségügyi ellátórendszerek reformja még nem fejeződött be**. 2006-ban már kezdetét vette a kórház-privatizáció, amely egyes intézmények működését, de leginkább tulajdonosi körét radikálisan átalakítja. A **kórházak magántulajdonba juttatása** után a különböző törvények és jogszabályok csak részben képesek az intézmények működésének korábban már kialakult kereteit garantálni. A törvény által megszabott területi határokon belül fekvő kórházak egyazon tulajdonosa egyes átfedésben lévő, kevésbé kihasznált szakmaterületeket megszüntethet valamelyik kórházban, vagyis az elemzéshez használt mutatók jelentősen megváltozhatnak. További problémákat eredményez, ha kórház privatizál kórházat, különösen, ha azt egy egyetem teszi, tekintettel arra, hogy a változások nemcsak az egészségügy értékeit változtatják meg, hanem a felsőoktatásra is hatást gyakorolnak (a Debreceni Egyetem 2008-ban integrálta a Mátrai Gyógyintézet és a Kazincbarcikai Városi Kórházat, korábban a Soproni Városi Kórházat, de ajánlatot tett az Egri Markhot Ferenc Megyei Kórházra is).

36. táblázat: A megyei jogú városok egészségüggyel kapcsolatos mutatóinak összesített értéke és lakosság száma régiójuk értékéhez viszonyítva (2006)

Sorrend	Megyei jogú város	Lakosság szám arány (%)	Számított érték
1.	Miskolc	13,83	24,47
2.	Pécs	16,08	23,96
3.	Debrecen	13,31	22,81
4.	Szeged	12,12	17,29
5.	Győr	12,83	14,19
6.	Székesfehérvár	9,14	13,28
7.	Nyíregyháza	7,56	13,06
8.	Szombathely	7,99	11,94
9.	Zalaegerszeg	6,18	10,89
10.	Kecskemét	8,08	10,33
11.	Veszprém	5,52	9,86
12.	Kaposvár	6,97	9,62
13.	Szolnok	4,94	9,61
14.	Eger	4,46	8,34
15.	Tatabánya	6,37	8,08
16.	Szekszárd	3,54	7,90
17.	Sopron	5,69	7,51
18.	Nagykanizsa	5,09	6,87
19.	Dunaújváros	4,58	6,58
20.	Békéscsaba	4,85	5,08
21.	Salgótarján	3,38	4,82
22.	Hódmezővásárhely	3,53	3,21
23.	Érd	2,11	0,75
Budapest		59,46	69,85
Észak-Alföldi Régió megyei jogú városai		25,82	45,48
Régióként a települések összesen		100,00	100,00

9. melléklet Forrás: saját számítás

4.8.5. Az egészségüggyel kapcsolatos mutatók összesített értéke az Észak-Alföldi Régió megyei jogú városaiban a régió értékéhez viszonyítva

Az Észak-Alföldi Régió megyei jogú városai a régió egészségügyi ellátórendszerében a hierarchia csúcsát képviselik, tekintettel arra, hogy Debrecenben, Nyíregyházán és Szolnokon is több mint 1.000 aktív ágynál nagyobb méretű kiemelt kórházak működnek (37. táblázat). Debrecen kiemelt kórháza a Debreceni Egyetem Orvos- és Egészségtudományi Centrum (DE OEC), amely országos viszonylatban – a Semmelweis Egyetem után – a második legtöbb aktív kórházi ágygal rendelkezik (1.410 aktív kórházi ágy). Az egészségügyi reform keretében átszervezett kórházstruktúrában a Hajdú-Bihar Megyei Önkormányzat Kenézy Gyula Kórháza nem került a kiemelt kórházak közé, így a korábban működtetett 1.300 kórházi ágyából csak 925-öt tarthatott meg. Az egyetemi (tehát

központi költségvetési) és a megyei önkormányzati kórházak mellett a város önkormányzata nem üzemeltet fekvőbeteg-ellátás kiszolgáltató újabb intézményt, ezért a városi VESZ Egészségügyi Szolgáltató Kht. alapvető feladata a debreceni lakosság járóbeteget-ellátása⁹.

37. táblázat: Az Észak-Alföldi Régió fekvőbeteg-ellátását biztosító kórházak (2006)

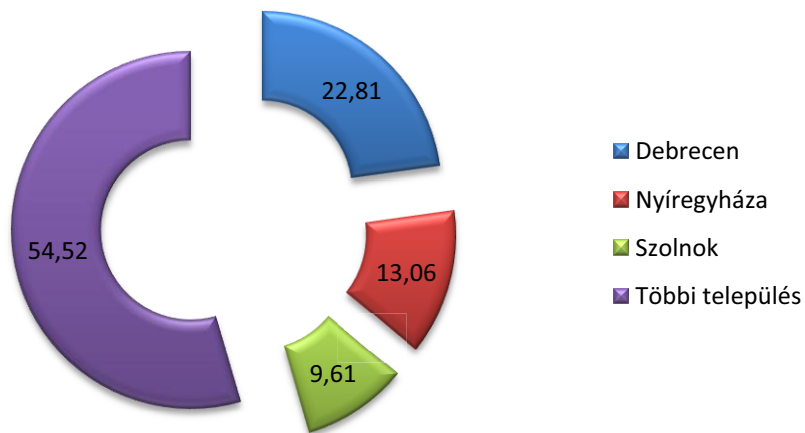
Észak-Alföldi Régió				
Regionális központ kórháza	Város	Ellátott feladatok száma (db)	Maximálisan ellátandó lakos (fő)	Kórházi ágyak száma (db)
Debreceni Egyetem Orvos- és Egészségtudományi Centrum*	Debrecen	42	2 552 619	1 410
Hajdú-Bihar Megyei Önkormányzat Kenézy Gyula Kórháza	Debrecen	30	562 293	925
Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Jósza András Kórháza *	Nyíregyháza	43	598 908	1 316
MÁV Kórház	Szolnok	4	428 006	n.a.
Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Önkormányzat Hetényi Géza Kórháza *	Szolnok	37	1 074 310	1 040

*kiemelt (súlyponti) kórház
Forrás: Egészségügyi Minisztérium

Aktív ágyainak tekintetében a régió második – az ország negyedik – legnagyobb kórháza a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Jósza András Kórháza, az ellátott 43 szakfeladata számát tekintve, viszont a legnagyobb. Debrecen két kórháza összességében több szakfeladatot lát el, és az átfedések más-más lakosságcsoportot érintenek. Az ellátandó lakosság szám tekintetében a kiemelt kórházak fedik le a legnagyobb réteget. A DE OEC néhány speciális szakfeladata nemcsak a régiót érinti, hanem Kelet-Magyarország egészét, így a Dél-Alföldi Régiót és az Észak-Magyarországi régiót is.

⁹2008-ban a Hajdú-Bihar Megyei Önkormányzat és Debrecen MJV önkormányzata között létrejött megállapodás eredményeként a Kenézy Gyula Kórházat és a VESZ Egészségügyi Szolgáltató Kht.-t egy intézménybe szervezik, a tulajdonjogokat pedig 50-50%-ban gyakorolják. Az integráció – az eredeti szándék ellenére – nem érinti az egyetem klinikáit. Mindez erősödő versenyhez vezethet az OEP bevételekért.

A régió megyei jogú városai az Észak-Alföldi Régió egészségügyi ellátórendszerének feladatait közel 50%-ban lefedik, Debrecen pedig ebben a vonatkozásban a régió teljesítményének közel negyedét (22,81) adja (20. ábra). A gyógyszerárak nagy száma és a széleskörű háziiorvosi alapellátás elsősorban lakosságszám függő, a járóbeteg-ellátás a városok feladata, a kiemelt kórházak fekvőbeteg-ellátása viszont kizárólag a megyei jogú városokhoz kötött.

Forrás: saját szerkesztés

21. ábra: Az egészségüggyel kapcsolatos mutatók összesített értéke az Észak-Alföldi Régió megyei jogú városaiban a régió értékéhez viszonyítva (2006)

4.9. Gazdaság

A **politikai-gazdasági rendszerváltozást követően** a korábbi zárt, önmagára támaszkodó gazdasági berendezkedés a globális gazdasági viszonyoknak megfelelően átalakult, a nemzetgazdaságok és a gazdaságpolitikát formáló kormányzati intézmények szerepének leértékelődése mellett a régiók és a **nagyvárosok szerepe felértékelődött** (Lengyel I. 2007). M. E. Porter szerint a globális verseny alapegységei a régiók és a városok, így a lokalitás jelentősége meghatározó a globális versenyben (Porter, M. E. 1990, Porter, M. E. 1996). A földrajzi, kulturális és intézményi feltételek térbeli sűrűsödése elősegíti az egyedi hozzáférést (elérhetőséget), a speciális kapcsolatokat, a jobb informálódást, az erőteljes motivációkat és egyéb, a termelékenységi szint és növelése szempontjából előnyöket nyújtó lehetőségeket, amelyek a távolság miatt csak helyben használhatók ki. Az európai városok összehasonlító vizsgálatainak eredményei arra a következtetésre jutnak, hogy a **városverseny általánossá vált**, amelyben szinte valamennyi város érintett. Alapvető szempont a városversenyben, hogy a sikeresség középpontjában a **hosszú távú és stabil jövedelemnövelés áll** (Healey, P. 1995). Az European Spatial Development Perspectives (ESDP) szerint a városfejlesztés egyik célja a dinamikus és versenyképes városok megteremtése (ESDP, 1999). A régiók versenyképességét a városok (regionális centrumok), mint a **gazdasági növekedés motorjai** testesítik meg. Az ESDP szerint a regionális centrumok az európai gazdasági tér új kommunikációs pontjait jelentik, rajtuk keresztül történik az érintkezés más földrészekkel, országokkal, régiókkal, akár más regionális centrumokkal is. Emellett a városok lehetnek a periférikus vagy hanyatló régiók megújításának mozgatórugói. A városok csak akkor képesek ezeket a funkciókat betölteni, ha a tőke számára vonzóvá válnak, ha gazdasági szerkezetük nem egy-egy ágazattól függ, és kellő színvonalú szolgáltatásokat képesek felsorakoztatni. Magyarországon a rendszerváltozást követően a viszonylag fejlettebb, **tradicionálisan ipari központnak számító városokban** jelentek meg elsőként a nyugati országok multinacionális vállalatai (Bartkei I. 2003, Perczel Gy. 1996, Perczel Gy. (Szerk.) 2003). A tőkeerős külföldi érdekeltségű jellemzően ipari nagyvállalatokat követték a beszállítói háttérrel biztosító döntően hazai kis- és középvállalkozások, és formálódni kezdtek az ipari klaszterek. A **megyei jogú városok között kiéleződő versenyben** az Észak-Dunántúl városai – elsősorban Győr, Székesfehérvár és Szombathely – tartós lépéselőnyre tettek szert a recesszió által sújtott korszerűtlen iparvárosokkal, azaz a rozsdaovezet városaival szemben (Süli-Zakar I. 1995, Süli-Zakar I. 1996, Nemes Nagy J. 2003).

A gazdaság területén kialakult inhomogén állapot a **megyék versenyképességének vizsgálata** szerint a rendszerváltozást követő évtizedben nem változott jelentősen. Budapest, Győr-Moson-Sopron, Fejér és Vas megyék gazdasági adatok alapján vizsgált versenyképessége (statikus és dinamikus versenyképesség) messze túlmutat a keleti országrész megyéinek versenyképességén (38. táblázat). Hasonló különbségek mutatkoznak a megyék komplex regionális fejlettségi mutató alapján vizsgált tőkevonzási képességében is:

a nyugati országrész megyéihez képest a keleti megyék, és különösen Szabolcs-Szatmár-Bereg megye jelentősen leszakadt (*Cserhádi I. – Dobosi E. – Molnár Zs. 2005*). A megyéken belül egyes városok gazdasági fejlettsége azonban jelentős eltéréseket mutat: **a megyei jogú városok szigetszerűen emelkednek ki saját megyéjükből**, és ebben a vonatkozásban nincs különbség a keleti és nyugati megyék között (*Lengyel I. 2003, Hahn Cs. 2004, Kukely Gy. 2006*).

38. táblázat: *A megyék kategorizálása versenyképességük alapján Lengyel Imre szerint (2003)*

Dinamikus versenyképesség	Statikus versenyképesség		
	Alacsony	Közepes	Magas
Erősödő	Nógrád	Komárom-Esztergom, Veszprém	Győr-Moson-Sopron, Budapest + Pest, Fejér
Átlagos	Szabolcs-Szatmár-Bereg, Borsod-Abaúj-Zemplén, Baranya, Somogy, Heves, Bács-Kiskun, Tolna	Zala	Vas
Gyenge	Békés, Hajdú-Bihar, Jász-Nagykun-Szolnok	Csongrád	

Forrás: Lengyel I. 2003

A Lukovics Miklós által 2006-ban elvégzett klaszteranalízis eredménye szerint **a megyék versenyképességük alapján hasonló csoportokat alkotnak**, mint azt Lengyel Imre megállapította 2003-ban elvégzett vizsgálatában (*39. táblázat*) (*Lengyel I. 2003, Lukovics M. 2006*). A megyék versenyképessége azonban nem utal egyértelműen a városok gazdaságban betöltött súlyára, ugyanakkor jelzi a keleti és a nyugati országrészek között továbbra is fennálló eltérést.

39. táblázat: *A megyék és a főváros besorolása elméleti régiótípusokba klaszteranalízis alapján Lukovics Miklós szerint (2006)*

Relatív fejletlen régiótípus	Közepesen fejlett régiótípus	Relatív fejlett régiótípus
Baranya, Somogy, Tolna, Borsod-Abaúj-Zemplén, Heves, Nógrád, Hajdú-Bihar, Jász-Nagykun-Szolnok, Szabolcs-Szatmár-Bereg, Bács-Kiskun, Békés	Pest, Fejér, Komárom-Esztergom, Veszprém, Győr-Moson-Sopron, Vas, Zala	Budapest

Forrás: Lukovics M. 2006

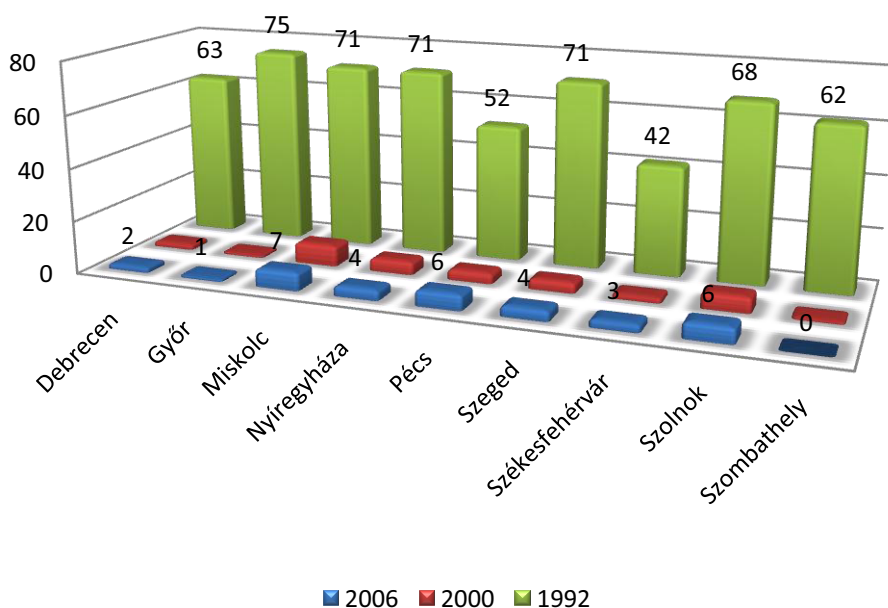
4.9.1. A nagyvárosok gazdasága

A városok gazdaságát a rendelkezésre állós statisztikai adatok jellege miatt két irányból lehet megközelíteni, egyrészt **a városok önkormányzatának gazdasági**

potenciálja felől, másrészt a városokban működő gazdasági szervezetek felől. A statisztikai adatok is ezt a két területet érintik.

4.9.1.1. A nagyvárosokban működő gazdasági szervezetek

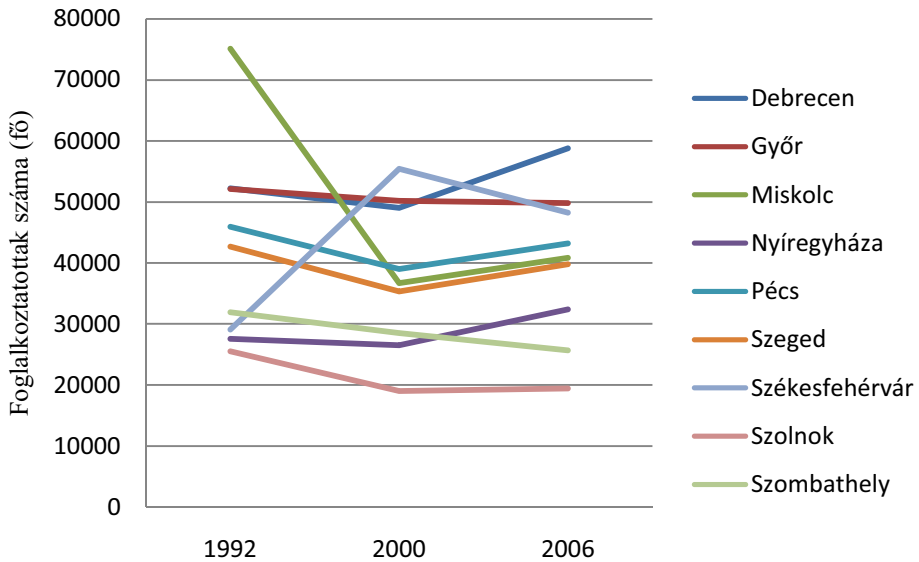
A rendszerváltozást és piacgazdaságra történő áttérést jelentős gazdasági visszaesés követte, bár a recessziós folyamatok már korábban elkezdődtek. A gazdaság makrostrukturális átalakulásával párhuzamosan megváltozott a vállalatok szervezeti rendszere és tulajdonosi háttere (22. ábra), miközben újonnan jelentkező piaci igényekkel és erősödő külföldi versennyel számolhattak (Bartke I. 2003).

Forrás: TeIR – Meta alapján saját szerkesztés

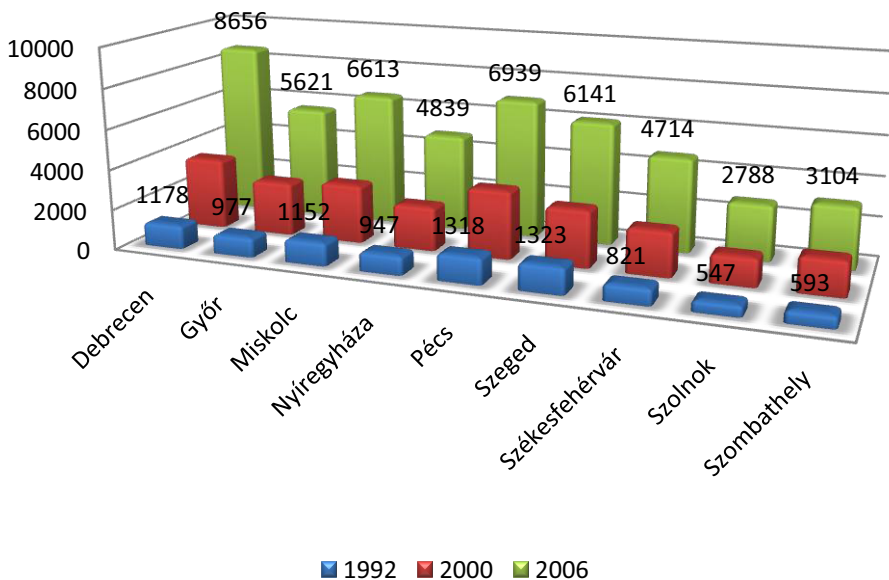
22. ábra: Az állami tulajdon változása néhány város gazdasági szervezeteiben (1992-2006)

Az állam, mint foglalkoztató visszahúzódásával és a külföldi, többnyire multinacionális vállalatok megjelenésével párhuzamosan **változások következtek be a foglalkoztatásban** is. A fejlettebb infrastruktúrával rendelkező, és ezért korábban iparosodó nyugati városoktól eltekintve **a gazdasági szervezetek által alkalmazottak száma jelentősen lecsökkent**, és legtöbb esetben még 2006-ban sem érte el az 1991/1992-es szintet (23. ábra).

Forrás: TeIR – Meta alapján saját szerkesztés

23. ábra: A gazdasági szervezeteknél alkalmazásban állók számának változása néhány városban (1992-2006)

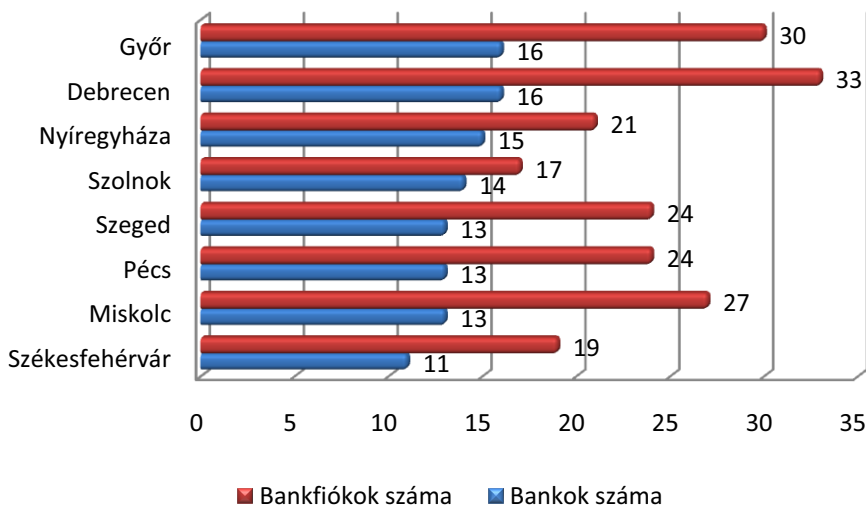

Forrás: TeIR – Meta alapján saját szerkesztés

24. ábra: Gazdasági szervezetek számának változása néhány városban (1992-2006)

A negatív irányba mutató jelenségekkel ellentétben ugrásszerűen **megnőtt a különböző formájú vállalkozások száma** (24. ábra). A rendszerváltozást követő években az észak-dunántúli országrész városaiban és Budapesten megjelenő tőkeerős multinacionális vállalatokkal szemben a keleti megyékben elsősorban a KKV-k és az egyéni (kényszer) vállalkozások szerepe vált dominánssá. A keletnyugati dichotómia feloldására tett kísérletek az állami ösztönzők ellenére sem lettek sikeresek, ugyanakkor **a keleti országrész nagyvárosai, elsősorban a megyeszékhelyek** (például Debrecen, Eger, Kecskemét, Szeged) **kiemelkednek saját megyéjükből**, és a megyébe áramló működő tőkeberuházások döntő hányadát fogadják. Eltekintve Budapest, Győr, Székesfehérvár és bizonyos fokig Szombathely gazdaságban betöltött meghatározó szerepétől nincs jelentős különbség a nyugati és keleti megyék megyei jogú városainak vállalati megítélése között (Koltai Z. 2007).

A gazdasági szervezetekhez hasonlóan alakul a **bankfiókok és pénzügyi szolgáltatást nyújtó szervezetek** száma és területi elhelyezkedése (25. ábra). A bankok szervezeti struktúrájában élesen elkülönülnek a hierarchiaszintek, melynek csúcsát a fővárosi bankközpontok jelentik (Wagner I. 2004). A fővároscentrikusság mellett a regionális szinteket, vagyis a középső szintet öt nagyváros, Debrecen, Győr, Miskolc, Pécs és Szeged képviseli. A bankszektor ebben a vonatkozásban követi a regionális gazdasági folyamatokat, és elsősorban a **régiók gazdasági csomópontjaiba** települ.

Forrás: Magyar Bankszövetség (www.bankszovetseg.hu) alapján saját szerkesztés

25. ábra: Bankok és bankfiókok száma a regionális központokban és az Észak-Alföldi Régió megyeszékhelyein (2006)

4.9.1.2. Az önkormányzatok gazdálkodása

A városok és különösen a **megyei jogú városok önkormányzatának gazdálkodása összetett rendszer**, amely alapvetően két forrásra támaszkodik: a saját bevételekre és az államtól származó különböző formájú bevételekre. Az állami hozzájárulások és támogatások a megyei jogú városok önkormányzatainak összes bevételéhez hozzávetőleg 1/3-os aránnyal járulnak hozzá, hasonlóan a saját bevételekhez. A fennmaradó különbség az átengedett bevételekből, elsősorban a személyi jövedelemadó önkormányzatoknak átengedett részéből, a felhalmozási és tőkejellegű bevételekből, valamint a hitel bevételekből származik (40. táblázat).

40. táblázat: A megyei jogú városok önkormányzati bevételeinek forrásai (2005)

Bevétel típusa	arány (%)
Összes bevétel	100
Saját folyó bevételek	29
• ebből helyi adók	16
Átengedett bevételek	15
• ebből SZJA	13
Felhalmozási és tőkejellegű bevételek	11
Hitel bevételek	7
Egyéb bevételek	7
• kiegyenlítő, függő, átfutó bevételek	7
Állami hozzájárulások és támogatások	31
• normatív állami hozzájárulás	
• normatív kötött felhasználású hozzájárulás	
• központosított előirányzatok	
• önhibáján kívül hátrányos helyzetben lévő önkormányzat támogatása (ÖNHKI)	
• címzett támogatás	
• céltámogatás	
• területi kiegyenlítést szolgáló fejlesztési támogatás (TEKI)	
• céljellegű decentralizált támogatás (CÉDÉ)	

Forrás: Önkormányzati, közigazgatási információs rendszer (www.kozinfo.hu)

Az állami hozzájárulások és támogatások tekintetében **az önkormányzatok mozgástere meglehetősen szűkre szabott**, amennyiben egyrészt a bevételek ezen típusának nagyságát a költségvetési törvény tartalmazza, másrészt nagyban függenek az adott város lakosságától. Az átengedett bevételek – az állami hozzájárulásokhoz és támogatásokhoz hasonlóan – túlnyomóan az önkormányzatoktól független tételek, a hitel bevételek és a felhalmozási és tőkejellegű bevételek pedig esetiek. Az önkormányzati gazdálkodás meghatározó tétele a saját folyó bevételek csoportja, amelynek forrásai a különböző helyi adóbevételek, valamint az önkormányzati intézmények és cégek működéséből származó folyó bevételek, vagyis függetlennek tekinthetők az állami dotációtól. Az

1990. évi C. törvény rögzíti az önkormányzatok által beszedhető helyi adók fajtáit és maximális mértékét, amelynek legjelentősebb tétele a vállalkozások iparüzési adója. A saját folyó bevételek csoportján belül az önkormányzati intézmények és cégek működéséből származó folyó bevételek mértékét meghatározza a város mérete, vagyis minél nagyobb a város, annál több intézményt és céget működtethet, elvben tehát bevételei is nagyobbak lehetnek (nyilvánvalóan kiadásai is). A helyi adókból származó bevételek azonban nem vezethetők le egyértelműen a város méretéből¹⁰. A helyi adók legnagyobb tételét a vállalkozások iparüzési adója jelenti, vagyis a bevételeket meghatározza a városban működő vállalkozások száma és mérete.

4.9.2. Felhasznált mutatók

A városok gazdasági háttérével kapcsolatban összesen 20 mutató került felhasználásra.

Gazdasággal kapcsolatos mutatók (2006):

1. Befizetett személyi jövedelemadó (SZJA)
2. Személyi jövedelemadó alapot képező jövedelem
3. Társas vállalkozások mérleg főösszege
4. Társas vállalkozások saját tőkéje
5. Társas vállalkozások adózás előtti eredménye
6. Társas vállalkozások által befizetett adó
7. Társas vállalkozások nettó árbevétele
8. Társas vállalkozásokat terhelő bérköltség
9. Társas vállalkozások alkalmazotti létszáma
10. Működő gazdasági szervezetek száma
11. Működő Bt-k száma
12. Működő Kft-k száma
13. Működő Rt-k száma
14. Működő szövetkezetek száma
15. Legalább 10 főt foglalkoztató vállalkozások száma
16. Ipari tevékenységet folytató vállalkozások száma
17. Építőipari tevékenységet folytató vállalkozások száma
18. Pénzügyi tevékenységet folytató vállalkozások száma
19. A mérlegfőösszeg alapján 500 legnagyobb hazai cég székhelye*
20. A bruttó árbevétel alapján 500 legnagyobb hazai cég székhelye*

*Forrás: Heti Világgazdaság (HVG)

¹⁰A vállalkozások iparüzési adójából származó bevételek Budaörs esetében több mint háromszor nagyobbak Miskolc releváns értékénél, miközben lakosságszámuk között közel hétszeres differencia mutatkozik Miskolc javára. Általánosan jellemző, hogy a Budapesti Agglomeráció településeinek iparüzési adóból származó bevételei nagyságrendekkel nagyobbak, mint számos náluk több lakossal rendelkező vidéki város iparüzési adóbevételei, amelynek az oka, hogy a multinacionális – többnyire kiskereskedelemmel foglalkozó – cégek központjai az agglomerációs övezetben találhatók.

A befizetett SZJA, és az SZJA alapot képező jövedelem természetesen nem utal egyértelműen az adott város gazdasági potenciáljára. Egy tisztán közigazgatási tevékenységet ellátó, és gazdasági, kereskedelmi, szolgáltatási háttérrel nem rendelkező város befizetett SZJA összege és az SZJA alapot képező összes jövedelme elméletileg lehet nagyobb, mint egy iparváros hasonló értéke, azonban a megyei jogú városok jogszabályban rögzített igazgatási feladata hozzávetőleg azonosnak tekinthető.

4.9.3. A megyei jogú városok gazdasággal kapcsolatos mutatóinak összesített értéke az országos értékhez viszonyítva

41. táblázat: A megyei jogú városok gazdasággal kapcsolatos mutatóinak összesített értéke és lakosság számuk az országos értékhez viszonyítva (2006)

Sorrend	Magyei jogú város	Lakosság szám aránya (%)	Számított érték
1.	Győr	1,27	2,28
2.	Debrecen	2,03	2,21
3.	Szombathely	0,79	1,90
4.	Székesfehérvár	1,01	1,61
5.	Szeged	1,62	1,60
6.	Pécs	1,55	1,59
7.	Miskolc	1,73	1,41
8.	Kecskemét	1,08	1,18
9.	Nyíregyháza	1,15	1,06
10.	Dunaújváros	0,50	0,75
11.	Veszprém	0,61	0,74
12.	Tatabánya	0,70	0,70
13.	Eger	0,56	0,67
14.	Zalaegerszeg	0,61	0,66
15.	Szolnok	0,75	0,66
16.	Érd	0,60	0,52
17.	Kaposvár	0,67	0,49
18.	Békéscsaba	0,65	0,46
19.	Sopron	0,56	0,43
20.	Nagykanizsa	0,51	0,34
21.	Hódmezővásárhely	0,47	0,34
22.	Szekszárd	0,34	0,33
23.	Salgótarján	0,42	0,26
Budapest		16,85	43,34
Magyei jogú városok összesen		20,19	22,19
Regionális centrumok összesen		26,06	54,04
Pólusvárosok összesen		9,82	11,44
Észak-Alföldi Régió megyei jogú városai		3,93	3,93
Magyarország települései összesen		100,00	100,00

10. melléklet

Forrás: saját számítás

A számítások alapján **Magyarország legnagyobb vidéki gazdasági központja Győr** (2,28), de a nyugati országrész iparközpontjának számító városok – Szombathely (1,90), Székesfehérvár (1,61) – is a megyei jogú városok csoportjának első felében találhatók (41. táblázat). A regionális centrumok közül Győrt Debrecen (2,21) követi, majd lemaradva Szeged (1,60), Pécs (1,59) és Miskolc (1,41) következik. A számításokból megállapítható, hogy a nyugati országrész megyei jogú városai, így Győr, Székesfehérvár, Szombathely és Dunaújváros (0,75) sokkal előkelőbb helyen állnak, mint az lakosság számukból következik. A **regionális centrumok élén természetesen Budapest áll**, jóval nagyobb értékkel (43,34), mint lakosság szám alapján mért súlya tekintetében. Az alföldi megyei jogú városok közül általában a nagyobb lakosság számú városok kerültek előre, de ebből a csoportból is kiemelkedik Debrecen. A vizsgált mutatók alapján Salgótarján (0,26) az utolsó helyen áll, kisebb értékkel, mint Szekszárd (0,33), vagy Érd (0,52).

Az SZJA összevont adóalap hozzávetőleg követi a városok lakosság számát, kivételt csak Miskolc és Szeged helycseréje képez. Az „Összes bevétel vállalkozási tevékenységből” mutató esetében Győr és Székesfehérvár messze megelőzi a többi vidéki regionális centrumot, de a különbségek fajlagosan minden esetben jelentősebbek (42. táblázat).

42. táblázat: A vidéki regionális centrumokban keletkező SZJA összevont adóalapja és a vállalkozási tevékenységből származó összes bevétel (2006)

Város	SZJA összevont adóalap (millió Ft)	SZJA összevont adóalap (millió Ft / fő)	Összes bevétel vállalkozási tevékenységből (millió Ft)	Összes bevétel vállalkozási tevékenységből (millió Ft / fő)
Debrecen	148 350	0,73	1 399 224	6,86
Győr	109 748	0,86	2 326 725	18,14
Miskolc	119 597	0,69	794 865	4,56
Pécs	113 904	0,73	753 702	4,83
Szeged	120 201	0,74	954 528	5,85
Székesfehérvár	97 363	0,96	1 852 001	18,28

Forrás: TeIR – Meta

Budapest súlya a vizsgált gazdasággal kapcsolatos mutatók szerint megközelíti az ország teljesítményének felét, a pólusvárosok összesített értékénél közel ötször, Győr értékénél pedig tizenkilencszer nagyobb (43. táblázat). Az aránypárok azt tükrözik, hogy **a pólusvárosok a gazdaság területén nem képesek a főváros ellensúlyozására**. A regionális centrumok gazdasággal kapcsolatos értéke nyilvánvalóan Budapest magas értéke miatt vált dominánssá az országon belül, **a vidéki regionális centrumok értéke együttesen sem kiemelkedő**. Budapest esetében csak a főváros közigazgatási határán belül végzett tevékenységek, illetve a telephely szerint oda tartozó vállalkozások jellemező adatai kerültek meghatározásra. Amennyiben a KSH szerinti Budapesti Agglomerációhoz sorolt

valamennyi település értéke összegzésre kerülne, a főváros dominanciája a jelenleginél is markánsabb képet mutatna.

43. táblázat: A regionális centrumok és a pólusvárosok gazdasággal kapcsolatos mutatóinak összesített értéke Budapest értékéhez és az országos értékéhez viszonyítva (2006)

Városok	Az országos érték arányában
Magyarország települései összesen	100,00 %
Budapest	43,34 %
Regionális centrumok összesen	54,04 %
Pólusvárosok összesen	11,44 %
Regionális centrumok – ország értékének aránya	1:1,85
Pólusvárosok – Budapest értékének aránya	1:4,72

Forrás: saját számítás

4.9.4. A megyei jogú városok gazdasággal kapcsolatos mutatóinak összesített értéke a régiójuk értékéhez viszonyítva

Saját régiójukban betöltött súlyuk alapján **a regionális centrumok állnak az élen.** A Nyugat-Dunántúli Régió esetében Győr (25,67) mellett Szombathely (18,56) értéke meghatározó, a régióban súlya nagyobb, mint Szeged (18,56), vagy Székesfehérvár (17,57) súlya saját régiójában (44. táblázat). A Dél-Dunántúli Régióban a gazdasággal kapcsolatos mutatók értékei Pécs (29,39) a legjelentősebbek, Kaposvár (8,07) és Szekszárd (5,49) értékei messze lemaradva követik csakúgy, mint az Észak-Magyarországi Régióban Miskolc (22,14) értékét Eger (10,74) és Salgótarján (4,06) értéke. Debrecen (28,77) saját régiójában a legjelentősebb gazdasági központ, de Nyíregyháza (13,17) és Szolnok (8,04) is magas értékekkel rendelkezik. Saját régióján belül természetesen Budapest tölti be a legjelentősebb szerepet, de a Nyugat-Dunántúli Régió öt megyei jogú városa is közel 2/3-át adja a régiója teljes gazdasági teljesítményének, ellenben az Észak-Magyarországi Régió megyei jogú városainak releváns értéke éppen meghaladja a régió teljesítményének 1/3-át. A különböző társas vállalkozásokra vonatkozó regionális adatok igazolják, hogy az Észak-Magyarországi Régió legjelentősebb vállalatai – mérlegfőösszeg, saját tőke, nettó árbevétel és adózás előtti eredmény alapján – nem a megyeszékhelyeken található (például BorsodChem, TVK).

Korábban már megállapításra került, hogy elméleti keretek között egy tisztán közigazgatási szerepet betöltő, vagy kizárólag társadalmi szolgáltatásokat ellátó város gazdasággal kapcsolatos értékei, akár meg is haladhatják egy iparváros értékeit abban az esetben, ha csak az SZJA különböző mutatói kerülnek elemzésre. A regionális szintre helyezett dekoncentrált államigazgatási szervezeteknek legtöbb esetben székhelyet biztosító városok a regionális centrumok, amelyek a gazdasággal kapcsolatos rangsor elején találhatóak. Az egyetlen kivételt a Győr követő Szombathely jelenti, megelőzve a regionális centrum Szegedet és Székesfehérvárt. Tekintettel arra, hogy a gyakorlatban az SZJA különböző mutatói

nem kizárólag a közigazgatásban, vagy a társadalmi szolgáltatások területén betöltött súlyát jellemzik a városoknak – még a regionális centrumoknak sem – az SZJA gazdaságnál szerepeltetése lehetséges.

44. táblázat: A megyei jogú városok gazdasággal kapcsolatos mutatóinak összesített értéke és lakosság száma régiójuk értékéhez viszonyítva (2006)

Sorrend	Magyei jogú város	Lakosság szám arány (%)	Számított érték
1.	Pécs	16,08	29,39
2.	Debrecen	13,31	28,77
3.	Győr	12,83	25,67
4.	Miskolc	13,83	22,14
5.	Szombathely	7,99	18,56
6.	Szeged	12,12	18,56
7.	Székesfehérvár	9,14	17,57
8.	Kecskemét	8,08	16,16
9.	Nyíregyháza	7,56	13,17
10.	Eger	4,46	10,74
11.	Veszprém	5,52	8,34
12.	Kaposvár	6,97	8,07
13.	Szolnok	4,94	8,04
14.	Zalaegerszeg	6,18	7,89
15.	Dunaújváros	4,58	7,86
16.	Tatabánya	6,37	7,21
17.	Békéscsaba	4,85	5,54
18.	Szekszárd	3,54	5,49
19.	Sopron	5,69	5,15
20.	Hódmezővásárhely	3,53	4,55
21.	Nagykanizsa	5,09	4,07
22.	Salgótarján	3,38	4,06
23.	Érd	2,11	1,09
Budapest		59,46	79,77
Észak-Alföldi Régió megyei jogú városai		25,82	49,98
Régióként a települések összesen		100,00	100,00

10. melléklet Forrás: saját számítás

4.9.5. A gazdasággal kapcsolatos mutatók összesített értéke az Észak-Alföldi Régió megyei jogú városaiban a régió értékéhez viszonyítva

Az Észak-Alföldi Régió megyei jogú városai közül Debrecen gazdasági mutatókkal kapcsolatos összesített értékei messze meghaladják Nyíregyháza és Szolnok hasonló értékeit (45. táblázat). A **regionális értékeket vizsgálva Debrecen a régió teljesítményének több mint negyedét adja**, tehát önmagában is jelentősebb, mint Nyíregyháza és Szolnok együttesen. Az SZJA összevont adóalap és a vállalkozási tevékenységből származó összes bevétel tekintetében hasonló

eredmények jelentkeznek, mint a mutatók alapján számított értékek szerint (46. táblázat). A régió három megyei jogú városa a régió gazdasággal kapcsolatos összesített értékének közel felével rendelkeznek, miközben a három város lakossága csak negyede a régió teljes lakosságának (26. ábra).

45. táblázat: Az Észak-Alföldi Régió megyei jogú városainak gazdasággal kapcsolatos összesített értékei az országos értékhez viszonyítva (2006)

Város	Számított érték
Debrecen	2,21
Nyíregyháza és Szolnok összesen	1,72

Forrás: saját számítás

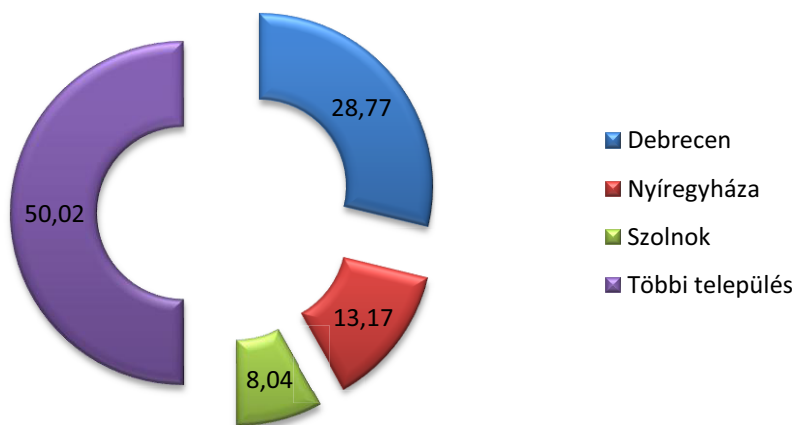
46. táblázat: Az Észak-Alföldi Régió megyei jogú városaiban keletkező SZJA összevont adóalapja és a vállalkozási tevékenységből származó összes bevétele (2006)

Város	SZJA összevont adóalap (millió Ft)
Debrecen	148 350
Nyíregyháza és Szolnok összesen	144 846

	Összes bevétel vállalkozási tevékenységből (millió Ft)
Debrecen	1 399 224
Nyíregyháza és Szolnok összesen	1 054 069

Forrás: TeIR – Meta

Forrás: saját szerkesztés

26. ábra: A gazdasággal kapcsolatos mutatók összesített értéke az Észak-Alföldi Régió megyei jogú városaiban a régió értékéhez viszonyítva (2006)

4.10. Idegenforgalom

Az **idegenforgalom** **kiemelt jelentőségű nemzetgazdasági ágazat Magyarországon**, hazánk a nemzetközi turistaérkezések számát tekintve a világ első 15, európai viszonylatban az első 10 turistafogadó desztinációja között szerepel. A látogatók száma évről évre növekszik, 2006-ban meghaladta a 38 millió főt, 3/4 részük a szomszédos országokból érkezők teszik ki. A látogatók többsége, megközelítőleg 29 millió fő, mindössze egy napra, vagy egy napnál kevesebb időszakra érkezik, ezen belül 28 millió fő a szomszédos országokból. Magyarország alapvetően egyszезonú ország, az egyetlen kivételt a **ténylegesen nemzetközi jelentőségű turisztikai attrakció Budapest** képviseli, részlegesen pedig csak a Balaton. Mindezek mellett a legfontosabb turisztikai attrakció Magyarország termálvízkészlete (és a kapcsolódó turisztikai termékek), amely az ország területének 80%-án elérhető, nemzetközi jelentősége pedig egyedülálló (*Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégia 2005-2013*).

Az idegenforgalom nemzetgazdaságban betöltött szerepe – párhuzamosan a látogatók számával – folyamatosan növekszik, valamint az idegenforgalomra jellemző ágazatok együttes aránya a nemzetgazdaságon belül 5% körül alakult az elmúlt években (*47. táblázat*). A gazdasági kapcsolatokat a különböző multiplikátor indexek jelzik, amelyek azt fejezik ki, hogy adott ágazat (általában az ágazati kapcsolatok mérlegében szereplő ágazati bontásban) egységnyi termék vagy szolgáltatás végső felhasználási célú kibocsátásához milyen mértékben igényli a gazdaság más ágazatainak a teljesítményét. A jellemző ágazatok átlagosan 1,7 egység bruttó termelést generálnak, vagyis a jellemző ágazatok bruttó termelésen belüli aránya 2006-ban 5% volt (*48. táblázat*), de a termelési kapcsolatok multiplikátor hatását figyelembe véve 8,5%. Hasonlóan a gazdasági tényezőkhöz multiplikátor hatás jelentkezik a turizmusra jellemző ágazatokban dolgozó foglalkoztatottak esetében is. Az összes foglalkoztatottan belüli arányuk 8,3% volt 2006-ban, de a tovaggyűrűző hatásokat is figyelembe véve elérte a 13%-ot.

47. táblázat: Az idegenforgalmi egyenleg változása (2004-2006)

Folyó fizetési mérleg (millió euró)	2004	2005	2006
Szolgáltatások egyenlege	237	728	1 019
Idegenforgalmi bevétel	3 265	3 433	3 599
Idegenforgalmi kiadás	2 302	2 347	2 092
Idegenforgalmi egyenleg	963	1 086	1 507

Forrás: KSH, 2006: Magyarország turizmus szatellit számlái, Magyar Turizmus ZRt, 2007

Az idegenforgalomból származó bevételek 2006-ban megközelítették a 3.600 millió eurót, a Magyar Nemzeti Bank folyó fizetési mérlegében jelentkező egyenleg pedig elérte az 1.500 millió eurót. A **magyar gazdaságban a turizmus kiemelt szerepet tölt be**, bevételei meghaladják a közoktatásra fordított kiadásokat, mindezek azonban messze elmaradnak a lehetőségektől, európai

viszonylatban bevételei tekintetében hazánk az országok középső csoportjában foglal helyet.

48. táblázat: *Turizmus specifikus ágazatok multiplikátorai és hatásuk a GDP-re (2004)*

Multiplikátor index	
Szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás	1,935
Szárazföldi szállítás	1,527
Vízi úti szállítás	1,943
Légi utasszállítás	1,947
Szállítást kiegészítő tevékenységek, utazásszervezés	1,600
Kölcsönzés	1,308
Szórakoztatás, kulturális és sportszolgáltatás	1,804
Jellemző ágazatok együttesen (átlagosan)	1,692

Forrás: KSH, 2006: Magyarország turizmus szatellit számlái (2004)

4.10.1. Az idegenforgalom és a nagyvárosok kapcsolata

Az **idegenforgalom** – eltérően a már korábban vizsgált szegmensektől – **kevésbé érzékeny a nagyvárosok méretére**, tehát nem áll szoros összefüggésben a lakosságszámmal. Az idegenforgalomban turisztikai céllal résztvevők **legfontosabb motivációja maga az attrakció**, azaz a turisztikai termék. Ebből a szempontból egy jelentős turisztikai termékkel rendelkező település nagyobb idegenforgalmi szerepet tölthet be, mint egy nagyváros, amely kevésbé életképes turisztikai termékekkel, attrakcióval rendelkezik. Másrészt az önkormányzatok turizmusból származó közvetlen bevételei kevés kivételtől eltekintve az idegenforgalmi adó tartózkodás után beszedett részén keresztül realizálódnak, hacsak az önkormányzat nem képes önállóan is turisztikai termékek fejlesztésére. A közvetett bevételek esetében a multiplikátorhatás érvényesül, vagyis a piaci szféra beruházásai és fejlesztései tovább növelik a bevételleket. Napjainkban **a termékfejlesztés egyik legelterjedtebb formája a rendezvényturizmus** fellendítése, feltételeinek kiépítése (Süli-Zakar I. – Kozma G. 1998, Kozma G. 2003).

Az egyébként természetes turisztikai attrakciókkal (például tengerparttal, hegyvidékkel) nem rendelkező városok számára a rendezvényturizmus, és a vele párhuzamosan fejleszthető egyéb turisztikai termékek (sportturizmus, kulturális turizmus, konferenciaturizmus) jelentősen növelhetik az önkormányzati bevételleket, ellenben meglehetősen nagy infrastrukturális beruházásokat igényelnek. Nyilvánvalóan a gazdaság szereplői csak azokban a szektorokban érhetnek el komolyabb eredményeket, és a megtérülés is csak akkor lesz reális, ha az attrakcióknak megfelelő fejlesztések történnek. A MICE (Meeting, Incentive, Conference, Exhibition) turizmus, vagyis **a hivatásturizmus számos előnnyel jár a háttérrel biztosító városok számára**. A Magyar Turizmus Rt. felmérései szerint a hivatásturizmusban (különösen a konferenciaturizmusban) résztvevők fajlagos költsége magasabb, tartózkodási ideje, pedig gyakran hosszabb, mint a szabadidős

céllal utazók esetében (Magyar Turizmus ZRt). Különösen fontos lehet a hivatásturizmus feltételeinek megvalósítása azokban a városokban, amelyeknek más területen erős a konkurenciája (például Hajdú-Bihar megye termálvízkezelőre alapozott központja Hajdúszoboszló, Debrecen esetében más turisztikai termékek fejlesztése is rentábilis lehet). A **turisztikai termékek fejlesztését célzó pályázati források** – még ha nem is ez a céljuk – könnyebben jutnak el azokhoz az önkormányzatokhoz, amelyek képesek megfelelő önerőt biztosítani. Végül soron a nagyobb méretű és a stabilabb gazdasági háttérrel rendelkező önkormányzatok turisztikai beruházásait könnyebben valósíthatják meg, a turisztikai termékek fejlesztésén keresztül pedig jelentős bevételt generálhatnak.

4.10.2. Felhasznált mutatók

Az idegenforgalommal kapcsolatban felhasznált mutatók a fogadó kereskedelmi szálláshelyek számát (1), a vendégek számát (2) és a vendégéjszakák számát (3) fedik le különböző szempontok szerint. Valamennyi mutató alapján számított érték pontosan fejezi ki egy-egy város szerepét a turizmus területén. Külön feldolgozásra került a négy, illetve öt csillagos szállodák száma (4), amelyek az extenzív szálláshelynövelésen túl a városban megvalósuló idegenforgalmi szolgáltatások minőségére is utalnak.

Idegenforgalommal kapcsolatos mutatók (2006):

1. Vendéglátóhelyek száma (1)
2. Vendégek száma kereskedelmi szálláshelyeken (2)
3. Külföldi vendégek száma kereskedelmi szálláshelyeken (2)
4. Vendégéjszakák száma kereskedelmi szálláshelyeken (3)
5. Külföldiek vendégéjszakáinak száma kereskedelmi szálláshelyeken (3)
6. Szállodák szállásférőhelyeinek száma (1)
7. Összes kereskedelmi szállásférőhely (1)
8. Szállodák száma (1)
9. Vendégek száma szállodákban (2)
10. Külföldi vendégek száma szállodákban (2)
11. Vendégéjszakák száma szállodákban (3)
12. Külföldiek által eltöltött vendégéjszakák száma szállodákban (3)
13. Magán szállásadás vendéglátóinak száma (1)
14. Magán szállásadás férőhelyeinek száma (1)
15. Külföldi vendégek száma magán szálláshelyeken (2)
16. Külföldiek által eltöltött vendégéjszakák száma magán szálláshelyeken (3)
17. Vendégéjszakák száma magán szálláshelyeken (3)
18. Vendégek száma magán szálláshelyeken (2)
19. Ötcsillagos szállodák száma* (4)
20. Négy csillagos szállodák száma* (4)

*Forrás: Magyar Szállodaszövetség (www.hah.hu)

4.10.3. A megyei jogú városok idegenforgalommal kapcsolatos mutatóinak összesített értéke az országos értékhez viszonyítva

A megyei jogú városok idegenforgalommal kapcsolatos értékei között összességében nincsenek jelentős eltérések, azonban a számítások azt tükrözik, hogy – ellentétben a társadalmi szolgáltatásokkal – nem feltétlenül a városok mérete a meghatározó, a regionális centrumok helyzete is bizonytalan. A vizsgált hét szegmens közül **az idegenforgalom területén legkisebb a megyei jogú városok súlya az országos értéken belül.**

49. táblázat: A megyei jogú városok idegenforgalommal kapcsolatos mutatóinak összesített értéke és lakosság száma az országos értékhez viszonyítva (2006)

Sorrend	Város	Lakosság szám aránya (%)	Számított érték
1.	Debrecen	2,03	1,11
2.	Győr	1,27	1,06
3.	Sopron	0,56	1,06
4.	Szeged	1,62	1,04
5.	Eger	0,56	1,04
6.	Pécs	1,55	0,76
7.	Miskolc	1,73	0,73
8.	Nyíregyháza	1,15	0,59
9.	Szombathely	0,79	0,47
10.	Kecskemét	1,08	0,44
11.	Székesfehérvár	1,01	0,39
12.	Veszprém	0,61	0,33
13.	Szolnok	0,75	0,32
14.	Zalaegerszeg	0,61	0,22
15.	Békéscsaba	0,65	0,19
16.	Szekszárd	0,34	0,18
17.	Kaposvár	0,67	0,16
18.	Salgótarján	0,42	0,15
19.	Nagykanizsa	0,61	0,14
20.	Dunaújváros	0,50	0,13
21.	Tatabánya	0,70	0,12
22.	Hódmezővásárhely	0,47	0,10
23.	Érd	0,60	0,05
Budapest		16,85	31,53
Megyei jogú városok összesen		20,19	10,78
Regionális centrumok összesen		26,06	36,62
Pólusvárosok összesen		9,82	5,42
Észak-Alföldi Régió megyei jogú városai		3,93	2,02
Magyarország települései összesen		100,00	100,00

11. melléklet

Forrás: saját számítás

Az **idegenforgalom területén legnagyobb értékkel Debrecen (1,11) rendelkezik**, a vidéki regionális centrumok közül Győr (1,06) követi (49. táblázat). A hagyományosan jelentős idegenforgalmi szerepkörrel rendelkező Sopron (1,06) és Eger (1,04) megelőzi Pécs (0,76) és Miskolcot (0,73), Székesfehérvár (0,39) pedig a csak a városok középső csoportjában helyezkedik el. A 2010-ben Európa Kulturális Fővárosa szerepet betöltő Pécs öt város is megelőzi. A számítások szerint a hagyományos iparvárosok, úgymint Salgótarján (0,15), Dunaújváros (0,13), és Tatabánya (0,12) a megyei jogú városok utolsó csoportjában foglalnak helyet, hasonlóan a Balaton közelsége miatt kevésbé jelentős értékkel rendelkező Kaposvárhoz (0,16), és a Budapest túlsúlya miatt (is) lemaradó Érdhez (0,05).

A főváros önmagában az ország idegenforgalmi teljesítményének közel 1/3-át adja, és a regionális centrumok súlyának több mint 86%-át (50. táblázat). A vizsgált szegmensek közül az idegenforgalom vonatkozásában a legnagyobb különbség Budapest és a pólusvárosok között, a differencia közel hétszeres. Az idegenforgalom területén **a pólusvárosok összességében sem képesek ellensúlyozni Budapest vezető szerepét**, és az ágazat sajátosságaiból következően a fokozott európai uniós, állami, önkormányzati és magán beruházások révén sem lesznek rá képesek.

50. táblázat: A regionális centrumok és a pólusvárosok idegenforgalommal kapcsolatos mutatóinak összesített értéke Budapest értékéhez és az országos értékhez viszonyítva (2006)

Városok	Az országos érték arányában
Magyarország települései összesen	100,00 %
Budapest	31,53 %
Regionális centrumok összesen	36,62 %
Pólusvárosok összesen	5,42 %
Regionális centrumok – ország értékének aránya	1:2,73
Pólusvárosok – Budapest értékének aránya	1:6,68

Forrás: saját számítás

4.10.4. A megyei jogú városok idegenforgalommal kapcsolatos mutatóinak összesített értéke a régiójuk értékéhez viszonyítva

A vizsgált területekkel ellentétben **az idegenforgalom területén a legbizonytalanabb a megyei jogú városok helyzete saját régiójukon belül** (51. táblázat). A vidéki regionális centrumok Szeged kivételével nem töltenek be határozott vezető szerepet régiójukban. A Dél-Alföldi Régióban Szeged (31,14) értéke egyértelműen kiemelkedik, értékeit messze lemaradva követi Kecskemét (9,33) értéke. Az Észak-Alföldi Régióban már koránt sincs hasonló mértékű differencia Debrecen (15,59) és Nyíregyháza (7,76) között. Az Észak-Magyarországi Régióban Eger (21,03) hagyományosan nagyobb szerepet tölt be az idegenforgalomban, mint Miskolc (12,18), Salgótarján (1,97) értékei mindkét várostól lemaradnak. A Nyugat-Dunántúli Régióban Győrt (6,50) közvetlenül

Sopron (6,21) követi, de Szombathely, Zalaegerszeg és Nagykanizsa értékei már nem meghatározók, vagyis Győrtől és Soprontól eltekintve nincs a régióknak tényleges idegenforgalmi központja. Ugyanez szembetűnőbb a Közép-Dunántúli Régió esetében. Székesfehérvárt (4,43) Veszprém (3,94) követi, Tatabánya (1,19) és Dunaújváros (1,20) értékei elmaradnak. A számítások szerint Pécs (6,92) idegenforgalmi súlya meglehetősen alacsony regionális szinten, viszont a Dél-Dunántúli Régióban Szekszárd (1,46) és Kaposvár (1,36) értékei sem jelentősek. A Közép-Dunántúli Régió nagyvárosainak gyenge teljesítményét Budapest, a Velencei-tó illetve a Balaton közelsége okozza, a Dél-Dunántúli Régió esetében viszont egyértelműen a Balatont övező települések kiemelkedő idegenforgalmi súlya a meghatározó (Perczel Gy. 2003).

51. táblázat: A megyei jogú városok idegenforgalommal kapcsolatos mutatóinak összesített értéke és lakosságuk régiójuk értékéhez viszonyítva (2006)

Sorrend	Város	Lakosság szám arány (%)	Számított érték
1.	Szeged	12,12	31,14
2.	Eger	4,46	21,03
3.	Debrecen	13,31	15,59
4.	Miskolc	13,83	12,18
5.	Kecskemét	8,08	9,33
6.	Nyíregyháza	7,56	7,76
7.	Pécs	16,08	6,92
8.	Győr	12,83	6,50
9.	Sopron	5,69	6,21
10.	Szolnok	4,94	4,45
11.	Székesfehérvár	9,14	4,43
12.	Veszprém	5,52	3,94
13.	Békéscsaba	4,85	3,28
14.	Szombathely	7,99	2,68
15.	Salgótarján	3,38	1,97
16.	Hódmezővásárhely	3,53	1,94
17.	Szekszárd	3,54	1,46
18.	Zalaegerszeg	6,18	1,39
19.	Kaposvár	6,97	1,36
20.	Dunaújváros	4,58	1,20
21.	Tatabánya	6,37	1,19
22.	Nagykanizsa	5,09	0,86
23.	Érd	2,11	0,23
Budapest		59,46	80,51
Észak-Alföldi Régió megyei jogú városai		25,82	27,80
Régióként a települések összesen		100,00	100,00
<i>11. melléklet</i>		<i>Forrás: saját számítás</i>	

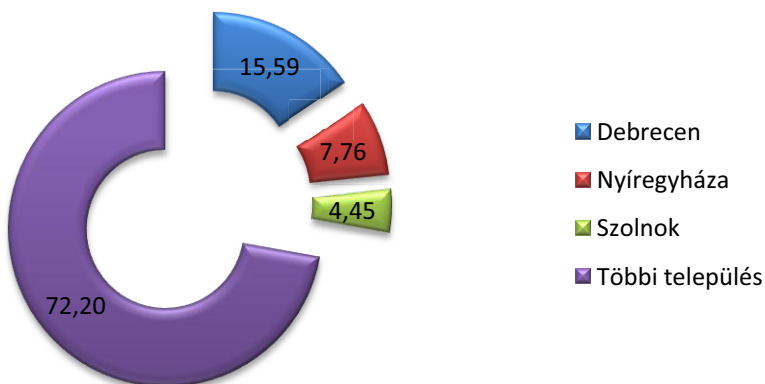
4.10.5. Az idegenforgalommal kapcsolatos mutatók összesített értéke az Észak-Alföldi Régió megyei jogú városaiban a régió értékéhez viszonyítva

Valamennyi vizsgált területet figyelembe véve az idegenforgalom területén a legkisebb a megyei jogú városok súlya az Észak-Alföldi Régióban, szerepük bár jelentős, azonban korántsem meghatározó (52. táblázat, 27. ábra).

52. táblázat: Kiemelt idegenforgalmi jelentőségű városok jellemző összesített adatai az Észak-Alföldi Régióban (2006)

	Észak-Alföldi Régió	Debrecen	Hajdúszoboszló	Nyíregyháza	Szolnok
Vendégek száma kereskedelmi szálláshelyeken (fő)	626 508	130 701	199 394	53 174	35 699
Külföldi vendégek száma kereskedelmi szálláshelyeken (fő)	133 747	27 083	44 686	13 892	9 893
Vendégéjszakák száma kereskedelmi szálláshelyeken (db)	1 977 898	398 686	822 593	114 745	71 915
Kereskedelmi szállásférőhelyek száma (db)	36 740	5 092	6 737	2 041	1 257
Szállodák száma (db)	91	15	24	13	8

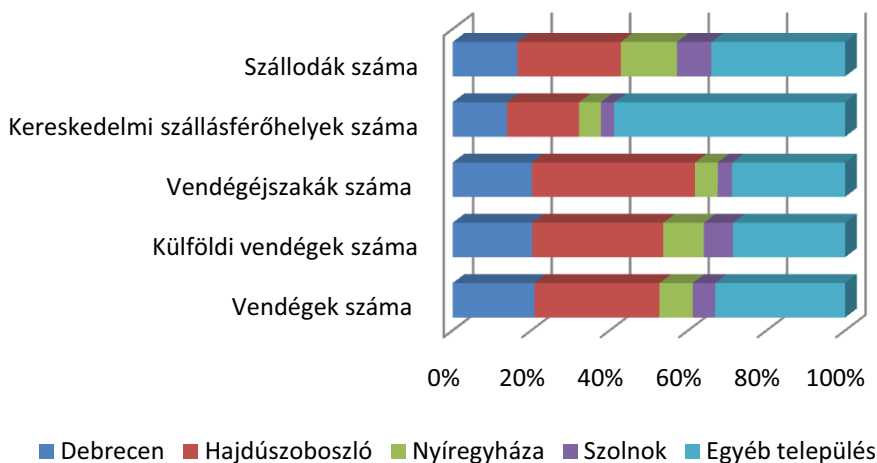
Forrás: KSH, 2007: Jelentés a turizmus 2006. évi teljesítményéről, Teir-Mata

Forrás: saját szerkesztés

27. ábra: Az idegenforgalommal kapcsolatos mutatók összesített értéke az Észak-Alföldi Régió megyei jogú városaiban a régió értékéhez viszonyítva (2006)

Az Észak-Alföldi Régió főbb idegenforgalmi mutatóinak összehasonlítása alapján **a megyei jogú városokat Hajdúszoboszló messze megelőzi**, Debrecen minden vonatkozásban a második helyen áll. A négy város a vizsgált mutatók tekintetében a Régió idegenforgalommal kapcsolatos teljesítményének közel 2/3-át adja, eltekintve a kereskedelmi szállásférőhelyek számától (28. ábra).

Forrás: KSH alapján saját szerkesztés

28. ábra: Kiemelt idegenforgalmi jelentőségű városok jellemző adatainak összehasonlítása az Észak-Alföldi Régióban (2006)

A 2005-ben elfogadott Országos Területfejlesztési Konceptió (97/2005. (XII. 25.) OGY határozat) szerint az Észak-Alföldi Régió területi céljaiban kiemelt prioritásként jelentkeznek a turisztikai fejlesztések, ehhez alkalmazkodik az Észak-Alföldi Régió Operatív Programja is (*Észak-Alföldi Operatív Program, 2006*). A fejlesztések célterületei elsősorban a Tisza-tó, a Tisza, a Hortobágy és a kiemelt idegenforgalmi jelentőséggel rendelkező városok (például Hajdúszoboszló, Debrecen). A számítások eredményei rámutatnak a turizmusban rejlő lehetőségekre, amelyeket a kisvárosok és egyéb települések optimálisan kihasználhatnak. A megyei jogú városok súlya ugyanis éppen az idegenforgalom területén a legkisebb, **az országos és régiós fejlesztési tervekben pedig elsősorban nem a megyei jogú városok töltenek be kiemelt szerepet** (*Debrecen Megyei Jogú Város Idegenforgalmi Konceptiója és Fejlesztési Programja, 2004*).

4.11. Kultúra

A városok kulturális életben betöltött súlyát számos egyéb terület befolyásolja, a korábban vizsgáltak legtöbbször hatással van rá, vagy éppen maga a „kultúra” gyakorol hatást más területekre (például az idegenforgalomra). Ugyanakkor **nehezen azonosítható milyen tevékenységek testesítik meg a kultúrát**, azaz milyen tényezők vizsgálatával nyerhető pontos kép a kultúráról (*Maróti A. 1998, Vitányi I. 2002, Vitányi I. 2004*). A vizsgálat során a **„közkultúra” meghatározás alá sorolt területek kerülnek feldolgozásra** abból a megfontolásból, hogy széles rétegek számára elérhetők, és éppen ezért statisztikailag mérhetőek (*Vitányi I. 2004*).

4.11.1. Nagyvárosok szerepe a kulturális életben

A megyei jogú városok, és különösen a **nagy lakosságszámmal rendelkező városok kitüntetett szerepet töltenek be megyéjük és régiójuk kulturális életében**, amelynek háttérében számos ok áll. Az államszocialista időszak legfontosabb kulturális beruházásai (megyei könyvtárak, megyei gondozású múzeumok, újonnan épített színházak) az aktuális területfejlesztési stratégiákat követve elsősorban a megyeszékhelyeken valósultak meg (*Beluszky P. 2003/a*). A rendszerváltozást követő időszak kulturálisnak nevezhető fejlesztései szintén a nagyvárosokban realizálódtak, már csak azért is, mert a megyei jogú városoknak a legnagyobb a lakosságszáma, vagyis a piacorientált beruházások ott lehetnek rentábilisak. A folyamattal párhuzamosan a nagyvárosokat övező kisebb városok, települések kulturális intézményei elvesztették közönségüket, időszakosan működővé váltak, vagy megszűntek. A kulturális létesítmények infrastrukturális háttérének megteremtése (hasonlóan az idegenforgalmi infrastruktúrához), a kapcsolódó beruházások és a szervezés olyan többletköltséget jelentenek, amelyet kevés település vállalhat fel, különösen annak fényében, hogy az egyébként erősödő magántőke, a civil társadalom és alapítványi rendszer, a kulturális mecenatúra sem tudja pótolni a **kultúra egyre nagyobb pénzügyi deficitjét** (*KSH, 2006: Társadalmi ellátórendszerek*).

4.11.2. Felhasznált mutatók

A felhasznált mutatók többsége a KSH Tájékoztatási adatbázisa által a Kultúra csoportba sorolt mutatókra épül, és öt nagyobb területet érintenek (valamennyi kulturális intézményhez köthetően): könyvtár (1), mozi (2), színház (3), konferencia- és rendezvényközpont (4), múzeum (5). Kivételt képez a rendezvény- és konferenciahelyszínek számának meghatározása, amelynek besorolása az idegenforgalom kategóriájába is lehetséges lenne. A kultúrával kapcsolatos mutatók körébe abból a megfontolásból kerültek, hogy a konferenciák, illetve a különböző rendezvények többnyire valamilyen szakma köré szerveződnek, tehát alapvetően a szakmakultúrát érintik. A könyvtárak leltári állományban a városban található városi, megyei és magán fenntartású könyvtárak leltári állománya mellett

a város felsőoktatási intézményeinek könyvtári állománya is megjelenik, mivel az egyetemi és főiskolai könyvtárak is ellátnak közfeladatokat.

Kultúrával kapcsolatos mutatók (2006):

1. Könyvtárak leltári állománya (1)
2. Könyvtárakba beiratkozott olvasók száma (1)
3. Mozitermek száma (2)
4. Mozilátogatók száma (2)
5. Mozielőadások száma (2)
6. Színházi előadások száma (3)
7. Színházlátogatók száma (3)
8. Konferenciahelyszínek száma * (4)
9. Rendezvényhelyszínek száma * (4)
10. Muzeális intézmények száma (5)
11. Múzeumi kiállítások száma (5)
12. Múzeumi látogatók száma (5)

*Forrás: Rendezvényhelyszínek honlapja (www.rendezvenyhelyszinek.hu), önkormányzatok honlapja

4.11.3. A megyei jogú városok kultúrával kapcsolatos mutatóinak összesített értéke az országos értékhez viszonyítva

A megyei jogú városok közül Debrecen (4,20) rendelkezik a legmagasabb értékkel a kultúrával kapcsolatos mutatók területén (53. táblázat). Sorrendben a vidéki regionális centrumok követik, Győr és Székesfehérvár kivételével a lakosságszámnak megfelelően. Győr (3,80) megelőzi Miskolcot (3,70), Szegedet (3,49) és Pécsset (3,37), Kecskemét (2,17) pedig Székesfehérvárt (1,85). Győr és Kecskemét esetében meghatározó jelentőségű – csakúgy, mint Tatabánya esetében – az országos viszonylatban is frekvenciált színházi kultúra. Ugyanakkor az eredmények egyértelműen utalnak a városokhoz kötődő agglomerációs területek méretére és az ellátottság szintjére. Győr, Miskolc és Tatabánya agglomerációs övezete messze nagyobb, mint Székesfehérvaré, vagyis a városok által kiszolgált lakosság visszatükröződik a kultúra értékeiben. A regionális centrumok sorrendjét alapvetően három tényező befolyásolja: a mozikkal, konferenciaközpontokkal és könyvtárakkal kapcsolatos értékek. A mozikkal kapcsolatos értékek általánosságban a lakosságszámot követik, a konferencia- és rendezvényközpontok száma pedig nem meghatározó abból a szempontból, hogy a városok többségében minimális eltéréssel ugyan, de hasonló számú létesítmény található¹¹. Jelentős az eltérés a könyvtárak vonatkozásában, mivel a felsőoktatási intézménnyel rendelkező városok esetében a megyei és városi könyvtárak mellett az egyetemi könyvtárak értékei is növelik az összesített értéket.

¹¹A konferencia- és rendezvényhelyszínek esetében nem került meghatározásra a konferenciák és rendezvények száma, sem a látogatók és résztvevők száma, megítélésük ugyanis meglehetősen bizonytalan.

Ebben a vonatkozásban speciális Debrecen helyzete, ahol a Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár a budapesti Országos Széchényi Könyvtár után az ország második legnagyobb leltári állománnyal rendelkező könyvtára. A színházak és múzeumok tekintetében szintén a nagyobb városok kerülnek előtérbe, tekintettel az intézmények fenntartásának, esetleges fejlesztésének költségvonzatára, illetve természetesen a minél nagyobb célközönségre. A színházak koncentrációja a nagyvárosokban történelmi okokra is visszavezethető, a legtöbb kőszínház ugyanis a 19. században épült, elsősorban az akkori szabad királyi városokban.

53. táblázat: A megyei jogú városok kultúrával kapcsolatos mutatóinak összesített értéke az országos értékhez viszonyítva (2006)

Sorrend	Város	Lakosság szám aránya (%)	Számított érték
1.	Debrecen	2,03	4,20
2.	Győr	1,27	3,80
3.	Miskolc	1,73	3,70
4.	Szeged	1,62	3,49
5.	Pécs	1,55	3,37
6.	Kecskemét	1,08	2,17
7.	Székesfehérvár	1,01	1,85
8.	Szolnok	0,75	1,71
9.	Zalaegerszeg	0,61	1,59
10.	Sopron	0,56	1,40
11.	Kaposvár	0,67	1,39
12.	Eger	0,56	1,17
13.	Nyíregyháza	1,15	1,15
14.	Szombathely	0,79	0,96
15.	Veszprém	0,61	0,93
16.	Tatabánya	0,70	0,86
17.	Dunaújváros	0,50	0,84
18.	Békéscsaba	0,65	0,62
19.	Nagykanizsa	0,51	0,43
20.	Hódmezővásárhely	0,47	0,34
21.	Szekszárd	0,34	0,23
22.	Salgótarján	0,42	0,20
23.	Érd	0,60	0,07
Budapest		16,85	38,71
Megyei jogú városok összesen		20,19	36,47
Regionális centrumok összesen		26,06	59,12
Pólusvárosok összesen		9,82	21,34
Észak-Alföldi Régió megyei jogú városai		3,93	7,06
Magyarország települései összesen		100,00	100,00

12. melléklet

Forrás: saját számítás

A regionális centrumok összességében közel 2/3-át jelentik az ország kultúrával kapcsolatos értékének, amelyhez Budapest több mint 50%-ban járul hozzá, súlya azonban nem annyira meghatározó, mint az idegenforgalom, vagy a gazdaság területén (54. táblázat). A pólusvárosok a kultúra területén csak részben képesek ellensúlyozni a főváros dominanciáját, és csak lakosság számuk figyelembe vételével.

54. táblázat: A regionális centrumok és a pólusvárosok kultúrával kapcsolatos mutatóinak összesített értéke Budapest értékéhez és az országos értékhez viszonyítva (2006)

Városok	Az országos érték arányában
Magyarország települései összesen	100,00 %
Budapest	38,71 %
Regionális centrumok összesen	59,12 %
Pólusvárosok összesen	21,34 %
Regionális centrumok – ország értékének aránya	1:1,69
Pólusvárosok – Budapest értékének aránya	1:1,81

Forrás: saját számítás

4.11.4. A megyei jogú városok kultúrával kapcsolatos mutatóinak összesített értéke a régiójuk értékéhez viszonyítva

Saját régiójukban a regionális centrumok állnak az élen, legnagyobb értékkel Pécs (41,31), majd Miskolc (40,50), Debrecen (39,90), Szeged (37,95), Győr (33,20) és Székesfehérvár (26,18) rendelkezik (55. táblázat). A következő csoporttól elszakad Kecskemét (21,62), de nem éri el a regionális centrumok súlyát. A következő kilenc város értékei között Tatabányától (16,57) Veszprémig (11,24) nincs jelentős eltérés. Veszprém annak ellenére sem rendelkezik kiemelkedő értékekkel, hogy általánosságban oktatási-kulturális központként tartják számon. Ezzel ellentétben Tatabánya értékei meglehetősen magasak a kultúra területén, amelynek alapvetően két oka van. Egyrészt a rendszerváltozást követő, korábbi iparvárosokra jellemző gazdasági recesszió Tatabányát kevésbé viselte meg, másrészt az itt működő színház Magyarország egyik legfrekvenciáltabb látogatottságú színháza (Jászai Mari Színház). A régiókban kialakult sorrendek döntően a megyei jogú városok lakosság számának megfelelően alakulnak, kivételt képez ez alól Nyíregyháza (12,65) és Szombathely (9,58). Mindkét város értéke a kultúra területén jóval kisebb, mint az lakosság számuk alapján várható lenne. Országos viszonylatban saját régióját tekintve természetesen Budapest (88,33) rendelkezik a legnagyobb súllyal, Erd (0,24) pedig a legkisebbel.

55. táblázat: A megyei jogú városok kultúrával kapcsolatos mutatóinak összesített értéke és lakosságának régiójuk értékéhez viszonyítva (2006)

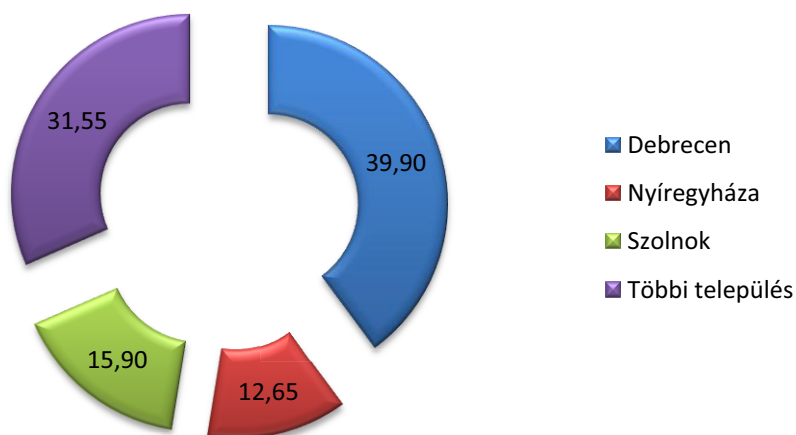
Sorrend	Város	Lakosság szám aránya (%)	Számított érték
1.	Pécs	16,08	41,31
2.	Miskolc	13,83	40,50
3.	Debrecen	13,31	39,90
4.	Szeged	12,12	37,95
5.	Győr	12,83	33,20
6.	Székesfehérvár	9,14	26,18
7.	Kecskemét	8,08	21,62
8.	Tatabánya	6,37	16,57
9.	Szolnok	4,94	15,90
10.	Kaposvár	6,97	15,73
11.	Eger	4,46	13,59
12.	Zalaegerszeg	6,18	13,49
13.	Nyíregyháza	7,56	12,65
14.	Sopron	5,69	12,63
15.	Dunaújváros	4,58	11,96
16.	Veszprém	5,52	11,24
17.	Szombathely	7,99	9,58
18.	Salgótarján	3,38	6,30
19.	Békéscsaba	4,85	5,89
20.	Nagykanizsa	5,09	4,01
21.	Szekszárd	3,54	3,43
22.	Hódmezővásárhely	3,53	3,14
23.	Érd	2,11	0,24
Budapest		59,46	88,33
Észak-Alföldi Régió megyei jogú városai		25,82	68,45
Régióként a települések összesen		100,00	100,00

12. melléklet Forrás: saját számítás

4.11.5. A kultúrával kapcsolatos mutatók összesített értéke az Észak-Alföldi Régió megyei jogú városaiban a régió értékéhez viszonyítva

Valamennyi vizsgált mutatócsoport tekintetében – nem számítva a speciális helyzetű felsőoktatást, amely csak egy-egy városra koncentrálódik – **a kultúra tekintetében a legjelentősebb az eltérés az Észak-Alföldi Régió megyei jogú városai és többi települése között.** A kultúra kapcsán felhasznált mutatók mindegyike intézményfüggő, amelyek Debrecenben, Nyíregyházán és Szolnokon található meg legnagyobb számban. Múzeumok tekintetében a három megye 16 múzeumából 5 található a megyeszékhelyeken, valamennyi a legjelentősebb tárllattal, a régió 5 állandó működésű színházból pedig mindössze egy nem a legnagyobb városokban található, a Kisvárdai Színház. A könyvtárak számának tekintetében nem olyan fokú a koncentrátság, mint a múzeumok és főleg a

színházak esetében, azonban a leltári állomány a megyeszékhelyek könyvtáraiban, különösen a már korábban említett okok miatt Debrecenben jelentős. A számítás szerint Debrecen több mint 1/3-át adja az Észak-Alföldi Régió kultúrával kapcsolatos értékének, többet, mint Nyíregyháza és Szolnok együttesen, illetve többet, mint a régió többi települése együttesen (29. ábra).

Forrás: saját szerkesztés

29. ábra: A kultúrával kapcsolatos mutatók összesített értéke az Észak-Alföldi Régió megyei jogú városaiban a régió értékéhez viszonyítva (2006)

4.12. Lakossági infrastruktúra

A lakossági infrastruktúrára alapvetően két tényező gyakorol hatást, egyrészt a demográfiai folyamatok, másrészt a gazdasági környezet. A **népesedési helyzet** befolyásolja a keresletet, ami nemcsak a lakások iránti igényekre gyakorol hatást, de nyilvánvalóan a lakásokhoz kapcsolódó infrastruktúrára is. A **gazdasági folyamatok** a jövedelmek és beruházások alakulása révén a kereslet kielégítésének szintjét és lehetőségeit befolyásolják (KSH, 2006: *Társadalmi ellátórendszerek*). Valamennyi vizsgált területet figyelembe véve éppen a lakossági infrastruktúra az, amelynél regionális (és megyei) szinten legszembetűnőbbek a területi különbségek, illetve ahol egyértelműen megmutatkozik a dinamikus fejlődő nagyvárosok, elsősorban a regionális központok szigetszerű kiemelkedése környezetükből (Bihari Zs. – Kovács K. 2006). A lakosság lakáshelyzete és a hozzá kapcsolódó infrastruktúra, valamint a személygépkocsik száma alapvetően jövedelemfüggők, vagyis mintegy leképezését mutatják valamennyi korábban vizsgált területnek. A **nagyvárosok lakossági infrastruktúra szempontjából homogén tömegnek tekinthetők**, hasonló minőségi paraméterekkel, és ebben az esetben – a számítások szerint is – **a lakosság szám a döntő**.

4.12.1. Felhasznált mutatók

Valamennyi vizsgált terület közül a lakossági infrastruktúra mutatóinak megítélése a legbizonytalanabb. Ennek oka, hogy a KSH által a lakossági infrastruktúra kategóriába sorolt személygépkocsik és lakások rendeltetése és felhasználása nem egyértelmű. Következésképpen a felhasznált mutatók alapján kizárólag a városok városhálózatban betöltött súlya állapítható meg.

Lakossági infrastruktúrával kapcsolatos mutatók (2006):

1. Személygépkocsik száma
2. Egyéni analógvonalak száma
3. ISDN vonalak száma
4. Kábeltelevízió előfizetők száma
5. Lakásállomány
6. Adott év folyamán épített 4 vagy több szobás lakások száma
7. Közüzemi ivóvízvezeték-hálózatba bekapcsolt lakások száma
8. Szennyvízcsatorna-hálózatba bekapcsolt lakások száma
9. Háztartási villamosenergia fogyasztók száma

A felhasznált mutatók közé nem került be a háztartási gázfogyasztók száma, mivel a megyei jogú városok többségében távhőszolgáltatás is működik, az oda bekapcsolt lakások, épületek energiafogyasztásának mérése viszont bizonytalan. Ez esetben az is előfordulhat, hogy egy kisebb város kizárólag földgázra alapozott háztartási fogyasztóinak száma megegyezik egy jóval nagyobb lakosság számú

város háztartási gázfogyasztóinak számával, ahol a fűtési rendszer másik részét a távhőszolgáltatás biztosítja.

4.12.2. A megyei jogú városok lakossági infrastruktúrával kapcsolatos mutatóinak összesített értéke az országos értékhez viszonyítva

56. táblázat: A megyei jogú városok lakossági infrastruktúrával kapcsolatos mutatóinak összesített értéke és lakosságszáma az országos értékhez viszonyítva (2006)

Sorrend	Város	Lakosságszám arány (%)	Számított érték
1.	Debrecen	2,03	2,42
2.	Miskolc	1,73	2,07
3.	Szeged	1,62	1,96
4.	Pécs	1,55	1,94
5.	Győr	1,27	1,72
6.	Nyíregyháza	1,15	1,45
7.	Székesfehérvár	1,01	1,37
8.	Kecskemét	1,08	1,26
9.	Szombathely	0,79	1,01
10.	Szolnok	0,75	0,92
11.	Zalaegerszeg	0,61	0,87
12.	Kaposvár	0,67	0,84
13.	Tatabánya	0,70	0,83
14.	Eger	0,56	0,80
15.	Békéscsaba	0,65	0,80
16.	Veszprém	0,61	0,74
17.	Sopron	0,56	0,66
18.	Érd	0,60	0,56
19.	Dunaújváros	0,50	0,55
20.	Szekszárd	0,34	0,53
21.	Nagykanizsa	0,51	0,53
22.	Salgótarján	0,42	0,50
23.	Hódmezővásárhely	0,47	0,41
Budapest		16,85	23,51
Megyei jogú városok összesen		20,19	24,74
Regionális centrumok összesen		26,06	34,99
Pólusvárosok összesen		9,82	12,22
Észak-Alföldi Régió megyei jogú városai		3,93	4,79
Magyarország települései összesen		100,00	100,00

13. melléklet

Forrás: saját számítás

A lakossági infrastruktúra tekintetében meghatározó a lakosságszám, kevés kivételtől eltekintve ebben a sorrendben követik egymást a városok. A számítások szerint a regionális centrumok, vagyis a legnagyobb lakosságszámú városok állnak

az élen, sorrendben Debrecen (2,42) Miskolc (2,07), Szeged (1,96), Pécs (1,94) és Győr (1,72) (56. táblázat). Székesfehérvárt (1,37) megelőzi a nagyobb lakosságú, de nem regionális centrum Nyíregyháza (1,45).

A lakossági infrastruktúrával kapcsolatos számítás korábban már említett sajátossága miatt, a nagyobb lakosságú nagyobb értéket generál, tehát Budapest súlya kiemelkedően nagy országos viszonylatban (57. táblázat). A főváros összesített értéke 23,51, a pólusvárosok esetében ugyanez a szám 12,22, vagyis az arány közel kétszeres Budapest javára, azonban ez megfelel a lakosságúak közötti arányoknak (Budapest lakosságúja 1,72-szor nagyobb a pólusvárosok lakosságújánál).

57. táblázat: A regionális centrumok és a pólusvárosok kultúrával kapcsolatos mutatóinak összesített értéke Budapest értékéhez és az országos értékhez viszonyítva (2006)

Városok	Az országos érték arányában
Magyarország települései összesen	100,00 %
Budapest	23,51 %
Regionális centrumok összesen	34,99 %
Pólusvárosok összesen	12,22 %
Regionális centrumok – ország értékének aránya	1:2,86
Pólusvárosok – Budapest értékének aránya	1:1,92

Forrás: saját számítás

A lakossági infrastruktúrával kapcsolatos értékek mindössze **elméleti jelentőséggel bírnak**. A korábban már említettekben kifejtésre került, hogy a lakossági infrastruktúra nagyrészt leképezése a lakosságúaknak, tehát minél nagyobb egy város lakosságúja, várhatóan annál nagyobbak lesznek a lakossági infrastruktúra értékei is. Tekintettel arra, hogy a lakossági infrastruktúra az előzőekben vizsgált mutatócsoportok értékének függvénye, végeredményben nem nevezhető városképző, és különösen nem regionális centrum-képző funkciónak. Az **elemzés egyetlen célja a megyei jogú városok súlyának meghatározása** a lakossági infrastruktúra mutatócsoport területén.

4.12.3. A megyei jogú városok lakossági infrastruktúrával kapcsolatos mutatóinak összesített értéke a régiójuk értékéhez viszonyítva

Saját régiójában legmagasabb értékkel – eltekintve természetesen a Közép-Magyarországi Régióban Budapesttől – Pécs (21,12) rendelkezik, Debrecen (20,14) ebben a vonatkozásban csak a második (58. táblázat). Mindkét város önmagában több mint 1/5-ét adja régiója lakossági infrastruktúrával kapcsolatos értékének. A regionális központok közül Székesfehérvár (12,78) értéke a legkevésbé markáns, azonban az országos viszonylathoz képest regionális szinten megelőzi Nyíregyháza releváns értékét (12,05), így régiójában vezető helyen áll.

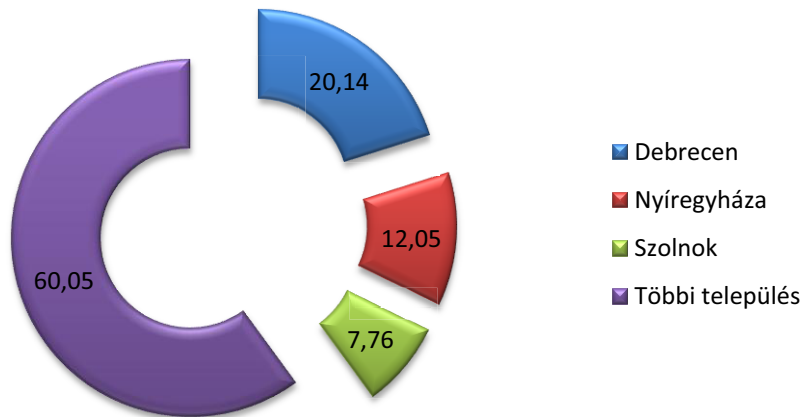
58. táblázat: A megyei jogú városok lakossági infrastruktúrával kapcsolatos mutatóinak összesített értéke és lakosságszáma régiójuk értékéhez viszonyítva (2006)

Sorrend	Város	Lakosságszám arány (%)	Számított érték
1.	Pécs	16,08	21,12
2.	Debrecen	13,31	20,14
3.	Miskolc	13,83	19,23
4.	Szeged	12,12	17,21
5.	Győr	12,83	16,88
6.	Székesfehérvár	9,14	12,78
7.	Nyíregyháza	7,56	12,05
8.	Kecskemét	8,08	11,48
9.	Szombathely	7,99	9,87
10.	Kaposvár	6,97	9,09
11.	Zalaegerszeg	6,18	8,58
12.	Szolnok	4,94	7,76
13.	Eger	4,46	7,72
14.	Tatabánya	6,37	7,46
15.	Békéscsaba	4,85	6,99
16.	Veszprém	5,52	6,89
17.	Sopron	5,69	6,35
18.	Szekszárd	3,54	5,73
19.	Nagykanizsa	5,09	5,15
20.	Dunaújváros	4,58	5,04
21.	Salgótarján	3,38	4,48
22.	Hódmezővásárhely	3,53	3,49
23.	Érd	2,11	1,67
Budapest		59,46	66,93
Észak-Alföldi Régió megyei jogú városai		25,82	39,95
Régióként a települések összesen		100,00	100,00

13. melléklet Forrás: saját számítás

4.12.4. A lakossági infrastruktúrával kapcsolatos mutatók összesített értéke az Észak-Alföldi Régió megyei jogú városaiban a régió értékéhez viszonyítva

A lakossági infrastruktúra vonatkozásában sem Magyarországon, sem az **Észak-Alföldi Régióban nincsenek kiugró eltérések**, azonban a nagyobb lakosságszámú városok értékei általában magasabbak, mint az a lakosságszámukból következne. Az Észak-Alföldi Régió három megyei jogú városának lakossága 2006-ban összesen 395.809 fő volt, míg a régió lakossága 1.533.162 fő. A lakossági infrastruktúra területén Debrecen, Nyíregyháza és Szolnok összesített értéke közel 40%-a a régió releváns értékének, szemben a lakosságszámmal, ahol a három város mindössze 25%-ban részesül a régió lakosságszámából (30. ábra).

Forrás: saját szerkesztés

30. ábra: A lakossági infrastruktúrával kapcsolatos mutatók összesített értéke az Észak-Alföldi Régió megyei jogú városaiban a régió értékéhez viszonyítva (2006)

4.13. Az elemzés összegzése

A statisztikai mutatókat felhasználó matematikai elemzés célja a **városok településhálózatban betöltött súlyának elemzése** hét kiemelt terület szerint: felsőoktatás, közoktatás, egészségügy, gazdaság, idegenforgalom, kultúra és lakossági infrastruktúra. Tekintettel arra, hogy valamennyi felhasznált mutató abszolút érték, az eredmények azt mutatják meg, hogy – függetlenül a városok relatív fejlettségétől és a lakosság életszínvonalától – **egyes városok milyen szerepet töltenek be az országban, és régiójukban**, azaz mekkora a súlyuk.

Az elemzés eredményei alapján megállapítható, hogy a **pólusvárosok milyen mértékben képesek ellensúlyozni a főváros településhálózatban betöltött dominanciáját**: melyek azok a területek, ahol összességében súlyuk közelít Budapest súlyához, és melyek azok a területek, ahol kifejezetten nagy a különbség.

Valamennyi kérdésre adott válasz közül azonban legfontosabb annak kifejezésre juttatása, hogy **adott régió belül melyik megyei jogú város súlya a legnagyobb**, vagyis melyik az a megyei jogú város, amely ténylegesen betölti a regionális centrum szerepet.

A vizsgált mutatócsoportok alapján a fentiekben vázolt eredmények kiértékelése, és a városok súlyának meghatározása összességében lehetséges, azonban **nem mindegyik mutatócsoport tekinthető regionális centrum-képzőnek**. A közoktatás biztosítása jogszabályok által meghatározott feladat valamennyi város számára, nem egyedi és nem utal egy-egy város különleges helyzetére. Az idegenforgalom alapvetően attrakciófüggő, a kiemelt idegenforgalmi területek városaiban (például a Balatont övező települések esetében) nagyobb értékek szülehetnek, mint egy turisztikai szempontból kevésbé frekvenciált városban. A lakossági infrastruktúra valamennyi vizsgált mutatócsoport leképezése, értékei döntően a lakosságszámhoz igazodnak. Véleményem szerint **regionális centrum-képző funkciónak tekinthető a felsőoktatás, az egészségügy, a gazdaság és a kultúra**, az összesített átlagértékek meghatározásakor ezért külön elemzésre kerülnek.

4.13.1. A megyei jogú városok és Budapest összesített átlagértéke az országos értékhez viszonyítva

A városokra jellemző összesített átlagérték meghatározása, a vizsgált mutatócsoportokra kapott eredmények számtani átlagolása alapján történt. Az országos összesített átlagértékéhez (100) viszonyítva a városok hat csoportba sorolhatók. **Önálló csoportot jelent Budapest (31,42)**, értéke önmagában közel 1/3-át jelentik az ország összesített átlagértékének (59. táblázat). **A regionális centrumok három csoportba sorolhatók**: Debrecen (3,91), Szeged (3,25) és Pécs (3,24) értékei határozottan elkülönülnek Miskolc (2,51) és Győr (2,03) értékeitől, Székesfehérvár (1,33) pedig messze lemarad. A fejlesztési társközpontoknak definiált Székesfehérvár és Veszprém (1,14) összesített értéke (2,47) Miskolc értékét követi, ugyanakkor Székesfehérvárt Nyíregyháza (1,36) is megelőzi. A

regionális centrumokat a lakosság számuk tekintetében százezres városok követik, Székesfehérvártól eltekintve Nyíregyháza és Kecskemét (1,26), illetve a náluk nagyobb lakosság számú városokat is megelőző Sopron (1,18), Veszprém (1,14) és Eger (1,13). Bár Szombathely (1,09) is az előző kategóriába tartozik, értékei kisebbek, mint arra lakosság számából következtetni lehetne. Az ezt követő kategóriát a regionális szinten második lakosság számú város Kaposvártól (0,90) és a csak lakosság száma miatt megyei jogú Érdtől (0,24) eltekintve a régiók harmadik, negyedik és ötödik megyei jogú városai alkotják.

59. táblázat: A megyei jogú városok összesített átlagértéke és lakosság száma az országos értékhez viszonyítva (2006)

Sorrend	Város	Lakosság szám aránya (%)	Számított érték
1.	Debrecen	2,03	3,91
2.	Szeged	1,62	3,25
3.	Pécs	1,55	3,24
4.	Miskolc	1,73	2,51
5.	Győr	1,27	2,03
6.	Nyíregyháza	1,15	1,36
7.	Székesfehérvár	1,01	1,33
8.	Kecskemét	1,08	1,26
9.	Sopron	0,56	1,18
10.	Veszprém	0,61	1,14
11.	Eger	0,56	1,13
12.	Szombathely	0,79	1,09
13.	Szolnok	0,75	0,97
14.	Kaposvár	0,67	0,90
15.	Zalaegerszeg	0,61	0,75
16.	Békéscsaba	0,65	0,68
17.	Tatabánya	0,70	0,64
18.	Dunaújváros	0,50	0,63
19.	Szekszárd	0,34	0,40
20.	Nagykanizsa	0,51	0,39
21.	Salgótarján	0,42	0,33
22.	Hódmezővásárhely	0,47	0,31
23.	Érd	0,60	0,24
Budapest		16,85	31,42
Megyei jogú városok összesen		20,19	29,67
Regionális centrumok összesen		26,06	47,69
Pólusvárosok		9,82	17,41
Észak-Alföldi Régió megyei jogú városai		3,93	6,24
Magyarország települései összesen		100,00	100,00

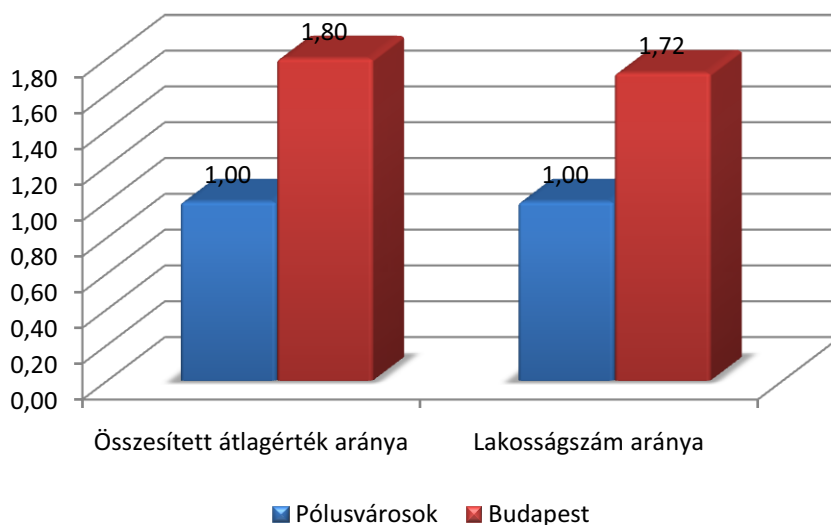
Forrás: saját számítás

Az összesített átlagérték alapján a pólusvárosok és Budapest értéke között 1:1,80 az arányszám, azaz **a pólusvárosok abszolút értékek tekintetében nem képesek a főváros ellensúlyozására** (60. táblázat). Budapest lakosság száma 1,72-szer nagyobb a pólusvárosok lakosság számánál, ennek arányát figyelembe véve a pólusvárosok összességében képesek lehetnek a főváros ellensúlyozására, azonban az említett elméleti összehasonlítás nem lehet alapja a térszerkezeti aránytalanságok valós megoldásának (31. ábra).

60. táblázat: A regionális centrumok és a pólusvárosok összesített átlagértéke Budapest értékéhez és az országos értékhez viszonyítva (2006)

Városok	Az országos érték arányában
Magyarország települései összesen	100,00 %
Budapest	31,42 %
Regionális centrumok összesen	47,69 %
Pólusvárosok összesen	17,41 %
Regionális centrumok – ország értékének aránya	1:2,10
Pólusvárosok – Budapest értékének aránya	1:1,80

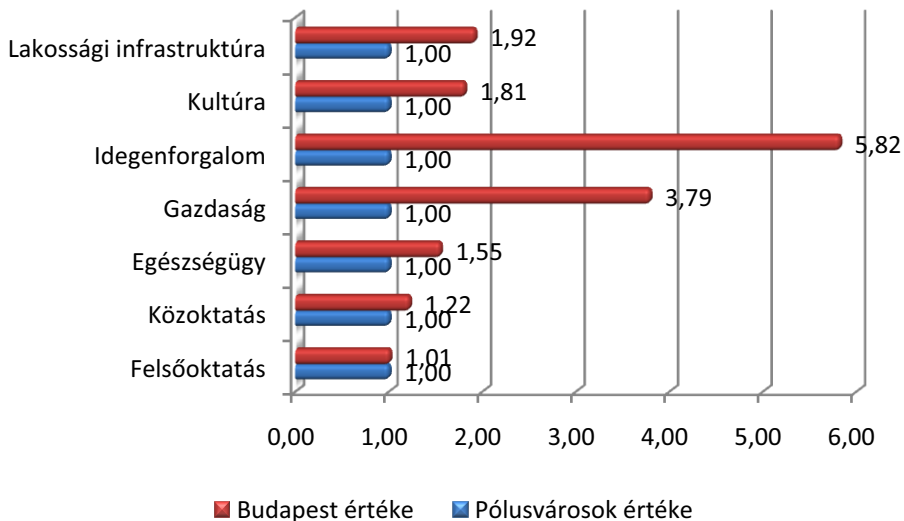
Forrás: saját számítás

Forrás: saját szerkesztés

31. ábra: Budapest és a pólusvárosok (1,00) összesített átlagértékének és lakosság számának aránya (2006)

A Budapest értékei és a pólusvárosok értékei között az egyes mutatócsoportokat külön elemezve jelentős eltérések mutatkoznak (32. ábra).

Forrás: saját szerkesztés

32. ábra: A pólusvárosok (1,00) és Budapest súlyának aránya a vizsgált mutatócsoportok tekintetében (2006)

A közoktatás és különösen a felsőoktatás területén elhanyagolható a különbség, de nem számottevő az egészségügy, a kultúra és a lakossági infrastruktúra területén sem, hozzávetőleg megfelel a lakosságszámokban mutatkozó differenciának. Ezzel szemben a **gazdaság és az idegenforgalom területén Budapest súlya kiemelkedően nagy**, ebben a vonatkozásban a pólusvárosok még lakosságszámuk arányában sem képesek ellensúlyozni a főváros dominanciáját.

4.13.2. A megyei jogú városok és Budapest összesített átlagértéke régiójuk értékéhez viszonyítva

A Közép-Magyarországi Régióban Budapest (78,20) régiója súlyának több mint 3/4-ét adja, ezzel egyedülálló a nagyvárosok között (61. táblázat). A megyei jogú városok közül saját régiójának értékéhez viszonyítva **Pécs** (33,45) áll az élen, de minimális a különbség **Debrecenhez** (32,85), **Szegedhez** (32,15) és **Miskolchoz** (30,70) képest. Mind a négy város **közel 1/3-át adja régiója teljesítményének**. A regionális központok közül Győr (20,90) és Székesfehérvár (15,02) már messze lemarad, illetve Székesfehérvárt a Közép-Dunántúli Régióban megelőzi Veszprém (17,11) is. Székesfehérvár összesített átlagértéke közel sem annyira nagy saját régiójában, mint Pécs, Debrecen vagy Szeged értéke, ezért a fejlesztési koncepcióknak megfelelően Veszprémmel kell pólusként kezelni (33. ábra). Igaz ez még abban az esetben is, ha Székesfehérvár minden más jellemzőjének

tekintetében (pl. lakosság szám, adminisztratív döntéshozatali funkciók) regionális centrumnak számít.

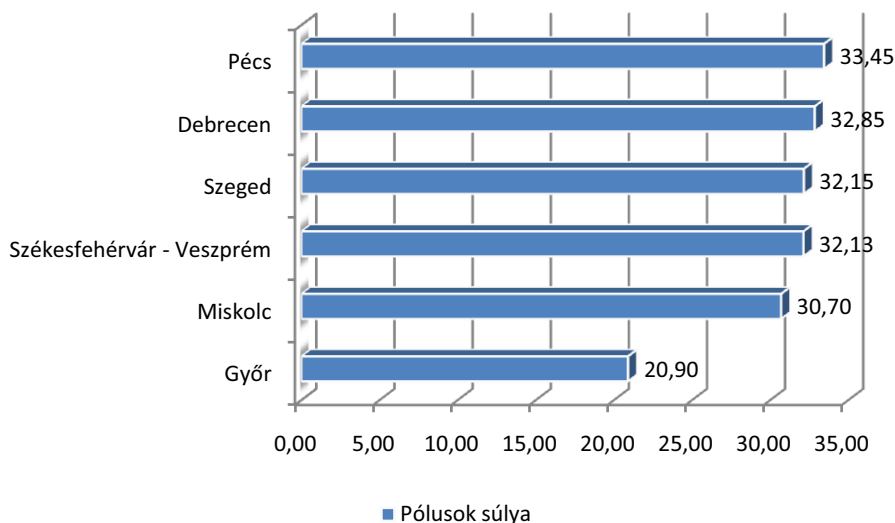
61. táblázat: A megyei jogú városok összesített átlagértéke és lakosság száma régiójuk értékéhez viszonyítva (2006)

Sorrend	Város	Lakosság szám aránya (%)	Számított érték
1.	Pécs	16,08	33,45
2.	Debrecen	13,31	32,85
3.	Szeged	12,12	32,15
4.	Miskolc	13,83	30,70
5.	Győr	12,83	20,90
6.	Veszprém	5,52	17,11
7.	Székesfehérvár	9,14	15,02
8.	Sopron	5,69	15,01
9.	Eger	4,46	14,04
10.	Kecskemét	8,08	12,32
11.	Nyíregyháza	7,56	11,70
12.	Szombathely	7,99	11,32
13.	Kaposvár	6,97	9,64
14.	Szolnok	4,94	8,23
15.	Tatabánya	6,37	7,67
16.	Zalaegerszeg	6,18	7,38
17.	Dunaújváros	4,58	7,25
18.	Békéscsaba	4,85	5,97
19.	Nagykanizsa	5,09	3,98
20.	Salgótarján	3,38	3,79
21.	Szekszárd	3,54	3,57
22.	Hódmezővásárhely	3,53	2,94
23.	Érd	2,11	0,72
Budapest		59,46	78,20
Észak-Alföldi Régió megyei jogú városai		25,82	52,78
Régióként a települések összesen		100,00	100,00

Forrás: saját számítás

A Nyugat-Dunántúli Régió esetében Győr (20,90) már megelőzi Sopront (15,01) és jelentősen Szombathelyet (11,32), értéke alapján azonban helyzete a régió belül nem egyértelműen domináns. Az Észak-Magyarországi Régióban Miskolc (30,70) és Eger (14,04) között már jóval markánsabb a különbség. A Dél-Dunántúli Régióban Pécs (33,45) helyzete egyértelmű, a régió második városa Kaposvár (9,64) nem versenytársa Pécsnek. Hasonló a helyzete Debrecennek (32,85) és Szegednek (32,15): mindkét város esetében jóval nagyobb a számított értékek közötti differencia régiójuk második városával, Nyíregyházával (11,70) és Kecskeméttel (12,32) szemben. Regionális viszonylatban Veszprém, Sopron és Eger előkelőbb helyen áll, mint a náluk nagyobb lakosság számú városok, így

Kecskemét, Nyíregyháza, Szombathely vagy Tatabánya (7,67). Ennek elsődleges oka, hogy a Dél-Dunántúli Régióban Pécs, az Észak-Alföldi Régióban Debrecen és a Dél-Alföldi Régióban Szeged súlya sokkal jelentősebb, mint a többi régióban a regionális centrumoké. Bár a Dél-Dunántúli Régió esetében Pécs helyzete valóban kitüntetett (ezt igazolják az országos értékekhez viszonyított adatok is) Kaposvár és Szekszárd (3,57) súlya a régióban meglehetősen alacsony.

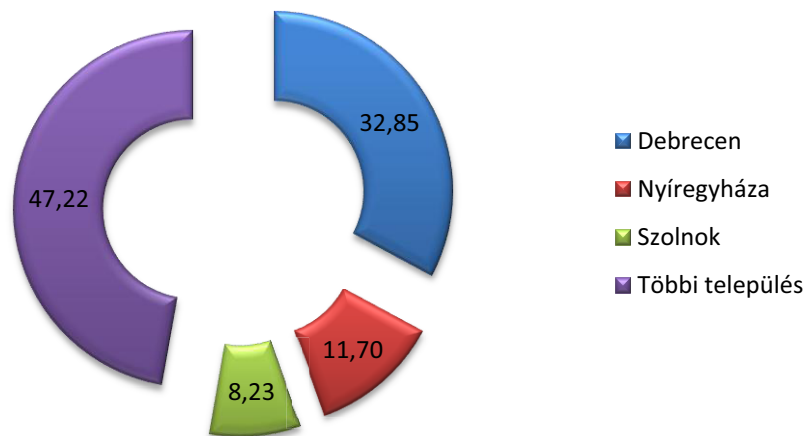

Forrás: saját szerkesztés

33. ábra: A pólusvárosok összesített átlagértéke régiójukban a regionális értékek alapján (2006)

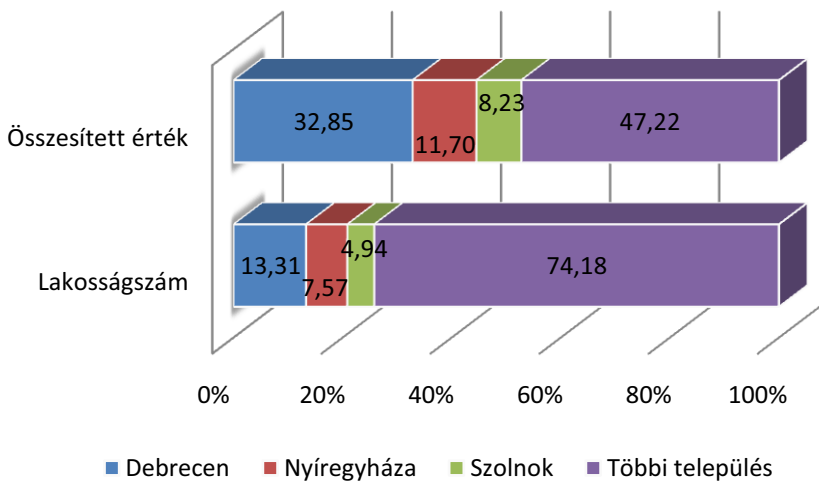
4.13.3. A megyei jogú városok összesített átlagértéke az Észak-Alföldi Régióban a regionális értékekhez viszonyítva

Az Észak-Alföldi Régió három megyei jogú városa közül **Debrecen összesített értéke (32,85) messze a legmagasabb, önmagában a régió teljesítményének közel 1/3-át adja (34. ábra)**. A vizsgált hét terület (felsőoktatás, közoktatás, egészségügy, gazdaság, idegenforgalom, kultúra és lakossági infrastruktúra) mindegyikében első helyen áll a régióban, dominanciája a felsőoktatás esetében hasonló a főváros Közép-Magyarországi Régióban betöltött szerepéhez. Debrecen lakossága a régió lakosságának mindössze 13,31 %-át teszi ki, a számítások szerint súlya közel 2,5-szer nagyobb ennél (35. ábra).

Forrás: saját szerkesztés

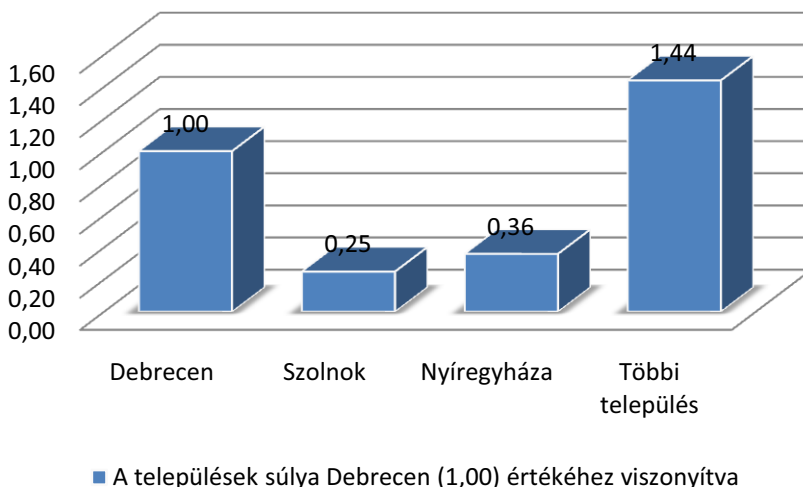
34. ábra: A felhasznált mutatók összesített átlagértéke az Észak-Alföldi Régió megyei jogú városaiban a régió értékéhez viszonyítva (2006)

Forrás: saját szerkesztés

35. ábra: Az Észak-Alföldi Régió megyei jogú városainak és a régió többi településének aránya lakosságszámuk és a számítás összesített átlagértékének tekintetében (2006)

Debrecen szerepe az Észak-Alföldi Régióban – a számítások szerint is – kitüntetett, **betölti a regionális centrum szerepet**. A vizsgáltba bevont hét terület 102 mutatója alapján Debrecen számított értéke négyszer nagyobb, mint Szolnok releváns értéke és közel háromszor nagyobb, mint Nyíregyházáé (36. ábra). A két megyei jogú várostól eltekintve a régió több településének összesített átlagértéke másfélszerese Debrecenének, miközben lakosság számuk 5,6-szer nagyobb Debrecen lakosság számánál.

Forrás: saját szerkesztés

36. ábra: Az Észak-Alföldi Régió településeinek súlya Debrecen (1,00) összesített értékének arányában (2006)

4.13.4. Regionális centrumok meghatározása a centrumképző funkciók alapján

Az elemzésben vizsgált mutatócsoportok közül **a felsőoktatás, az egészségügy, a gazdaság, valamint a kultúra mutatócsoportok tekinthetők regionális centrum-képzőnek**. Nyilvánvalóan valamennyi vizsgált mutatócsoport értékét befolyásolja a városok lakosság száma, azonban ebben a vonatkozásban lényegesen nem határozza meg. A regionális centrumok összesített átlagértéke a négy kiemelt terület alapján növekedett, Pécs és Szeged helyet cserélt a rangsorban (62. táblázat). Debrecen (5,24) értékei határozottan elkülönülnek Pécs (4,45) és Szeged (4,39) értékeitől, a különbség a többi regionális centrum értékéhez képest még nagyobb. Miskolc (3,03) értéke a középső csoportban helyezkedik el Szeged és Győr között. Győr (2,29) megítélése, mint regionális centrum, csak a lakosság szám alapján lehetséges, akárcsak Székesfehérváré (1,39). Székesfehérvár és Veszprém összesített értéke (2,88) együtt sem éri el Miskolc értékét, miközben

lakosságszámuk aránya országos viszonylatban a jóval magasabb összesített átlagértékű Szeged lakosságszám arányának felel meg.

62. táblázat: A regionális centrumok összesített átlagértékének és lakosságszámának aránya Budapest összesített átlagértékéhez és az országos átlagértékhez viszonyítva a centrumképző funkciók alapján (2006)

Sorrend	Regionális centrum	Lakosságszám aránya (%)	Számított érték
1.	Debrecen	2,03	5,24
2.	Pécs	1,55	4,45
3.	Szeged	1,62	4,39
4.	Miskolc	1,73	3,03
5.	Győr	1,27	2,29
6.	Székesfehérvár	1,01	1,39
7.	Székesfehérvár – Veszprém	1,62	2,88
Budapest		16,85	36,61
Regionális centrumok összesen		26,06	57,40
Pólusvárosok		9,82	22,28
Magyarország települései összesen		100,00	100,00
Regionális centrumok – ország értékének aránya		1:3,84	1:1,74
Pólusvárosok – Budapest értékének aránya		1:1,72	1:1,64

Forrás: saját számítás

A regionális centrumok lakosságszám arányukhoz (26,06) viszonyítva, több mint kétszer nagyobb súllyal (57,40) rendelkeznek az országban. A **pólusvárosok nem képesek ellensúlyozni a fővárost.**

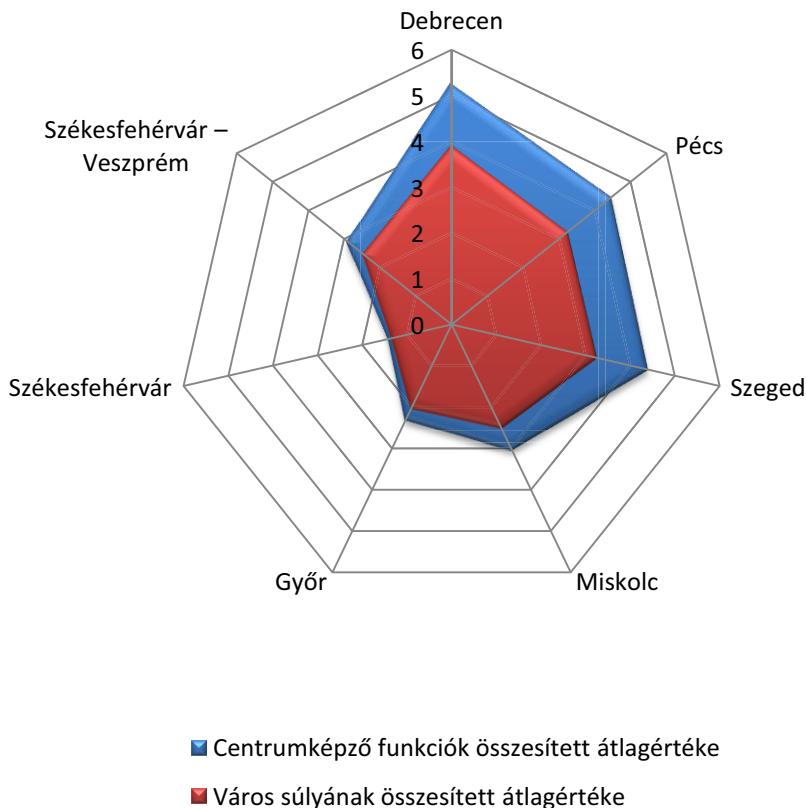
63. táblázat: A regionális centrumok lakosságszámának és összesített átlagértékének aránya régiójuk átlagértékéhez viszonyítva a centrumképző funkciók alapján (2006)

Sorrend	Regionális centrum	Lakosságszám aránya (%)	Számított érték
1.	Pécs	16,08	45,90
2.	Debrecen	13,31	44,08
3.	Szeged	12,12	40,09
4.	Miskolc	13,83	39,95
5.	Győr	12,83	25,00
6.	Székesfehérvár	9,14	17,49
7.	Székesfehérvár – Veszprém	14,66	42,61
Budapest		16,85	82,33
Régióként a települések összesen		100,00	100,00

Forrás: saját számítás

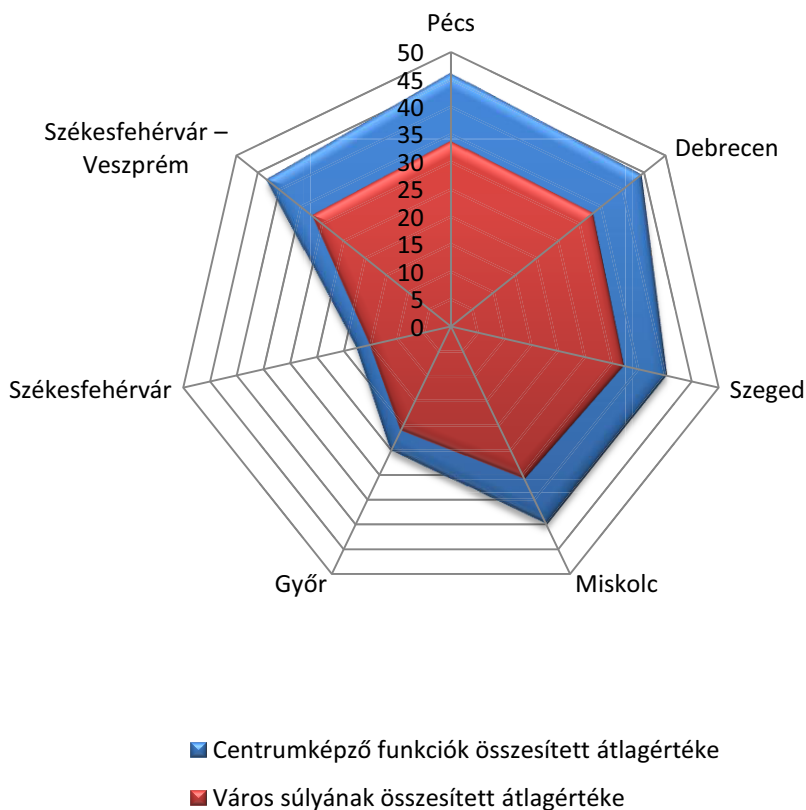
Regionális viszonylatban a vizsgált négy mutatócsoport alapján Pécs (45,90) értéke a legmagasabb, csakúgy, mint lakosságszamaránya a régiójában (16,08). **Pécs, Debrecen (44,08), Szeged (40,09) és Miskolc (39,95) régióik meghatározó súllyal rendelkező városai, egyértelműen regionális centrumok.** Győr (25,00) súlya a Nyugat-Dunántúli Régióban nem annyira határozott, mint a korábban említett regionális centrumok esetében, bár értékei egyértelműen a legnagyobbak. Székesfehérvár és Veszprém saját régiójában csak együttesen rendelkezik regionális centrumnak megfelelő súllyal (42,61).

Mind az országos értékhez, mind a regionális értékhez viszonyítva jellemző a regionális centrumokra, hogy a centrumképző funkcióik tekintetében értékeik nagyobbak, mint ahogy az a város súlyának összesített átlagértékéből következik (37. ábra, 38. ábra).

Forrás: saját szerkesztés

37. ábra: A regionális centrumok értékeinek eltérése a város súlyának összesített átlagértéke és a centrumképző funkciók átlagértéke alapján az országos értékhez viszonyítva (2006)

Forrás: saját szerkesztés

38. ábra: A regionális centrumok értékeinek eltérése a város súlyának összesített átlagértéke és a centrumképző funkciók átlagértéke alapján a regionális értékhez viszonyítva (2006)

A hét vizsgált terület értékét és a centrumképző funkciók értékét elemezve megállapítható, hogy a regionális centrumok súlya, amennyiben csak a centrumképző funkciókat vesszük figyelembe egyértelműen megnövekedett. Ennek oka egyes funkciók egyedisége és koncentráltasága. A **felsőoktatás** és az **egészségügy** a társadalmi szolgáltatások azon területei, amelyek csak a városok szűk csoportjában koncentrálnak nagy tömegben. Különösen igaz ez azokban a városokban, amelyekben a két funkció – egyetemi klinikák és oktatás – együttesen jelentkezik, így Debrecenben, Szegeden, Pécsen, részben Miskolcon és természetesen Budapesten. A **gazdaság** területén nincsenek markáns különbségek a városok értékei között – eltekintve nyilvánvalóan a fővárostól – azonban egyértelműen látható, hogy a kialakult értékeket elsősorban nem a lakosságszám befolyásolja. A hagyományosan fejlett gazdasági háttérrel rendelkező városok –

Győr, Szombathely, Székesfehérvár, részben Dunaújváros – magas értékekkel rendelkeznek, amelyet a gazdasági szervezetek nagyfokú koncentrációja okoz. A regionális centrumok értékei szintén magasak, hasonlóan Győr és Székesfehérvár értékeihez, azonban jellemzően más okok miatt. Debrecen, Miskolc, Pécs és Szeged esetében a gazdasággal kapcsolatos értékeket a gazdasági szervezetek regionális – de nem országos – szinten nagy koncentrációja okozza, valamint a költségvetési (például egyetemek) és dekoncentrált igazgatási szervezetek országos viszonylatban is nagy száma. Természetesen a megyeszékhely megyei jogú városok mindegyike rendelkezik államigazgatási szervezetekkel, azonban a regionális szintre helyezett dekoncentrált államigazgatási szervezetek jelentős részben a regionális centrumokban koncentrálnak (11. táblázat, 13. táblázat). Az említett szervezetek nyilvánvalóan hozzájárulnak a gazdasági értékek növeléséhez, elsősorban az SZJA értékein keresztül. A **kultúrával** kapcsolatos értékekben a gazdasággal kapcsolatos értékekhez képest már sokkal dominánsabban érvényesül az adott város, és még inkább az agglomeráció lakosság száma. Minél nagyobb tehát a kiszolgált agglomerációs terület lakosság száma, az értékek várhatóan annál nagyobbak lesznek. Az is egyértelmű ugyanakkor, hogy a kultúra lokális jelenség, a hozzá kapcsolódó háttérintézményeinek biztosítása pedig nem központi feladat. A kultúra, mint funkció, részben átmenet a társadalmi szolgáltatások és a gazdasági szféra között, ennek megfelelően értékei köztödnék a városok teljesítőképességéhez és lakosság számához.

A centrumképző funkciók ugyanakkor határozottan elkülönülnek a városok súlyának megállapításához felhasznált mutatócsoportoktól. A **lakossági infrastruktúra** – mint az már korábban említésre került – leképezése valamennyi vizsgált területnek, értéke tehát valamennyi mutatócsoport értékének függvénye, egyben leginkább érzékeny a lakosság számra. Az **idegenforgalom** értékei alapvetően attrakciófüggőek, amelyet éppúgy meghatároznak a városokra jellemző attitűdök, mint a táji adottságok. Az idegenforgalom esetében ezért határozott tehetetlenség figyelhető meg. Az előnyös természetföldrajzi környezetben fekvő települések (például a Balatont övező települések), vagy a történelmi-kulturális szempontból kedvező adottságokkal rendelkező települések (például Budapest, Eger, vagy Sopron) messze jobb értékekkel rendelkeznek, mint a természeti, vagy történelmi attrakciókkal nem rendelkező városok. A **közoktatásra** jellemző értékeket alapvetően meghatározza az 1990. évi LXV. törvény azon rendelkezése, amely a városok kötelezően ellátandó feladatainak körébe helyezi a közoktatás biztosítását. Az önkormányzati törvény szerint az alapfokú oktatás biztosítása valamennyi települési önkormányzat számára kötelezően ellátandó feladat, azonban a nagyobb lakosság számú és teljesítőképességű önkormányzatoknak a középfokú oktatást is biztosítaniuk kell. A nagyobb településeken a közoktatási funkciót ugyanakkor alapítványok, és egyházak is ellátják, csakúgy mint a saját hatáskörükben a megyei önkormányzatok. A közoktatás tehát nem hordoz egyediséget, gyakorlatilag általánosságban a városokra jellemző funkció.

Magyarország településhálózatában betöltött súlya, és a centrumképző funkció értékei alapján Budapest, Debrecen, Miskolc, Szeged és Pécs tekinthető egyértelműen regionális centrumnak (64. táblázat). Győr számos aspektusban –

például gazdaság, kultúra – országos viszonylatban is meghatározó regionális centrum, fejlődése dinamikus. Székesfehérvár önállóan hiányosan látja el a regionális centrum szerepet, azonban lakosság száma alapján regionális centrumnak tekinthető. Az Országos Területfejlesztési Konceptió (OTK) szerint Székesfehérvár és Veszprém fejlesztési tárközpontok, a két város együttesen minősíthető regionális centrumnak is.

64. táblázat: Magyarország regionális centrumai a lakosság szám, a város régiójában betöltött súlya és a centrumképző funkciók alapján (2006)

Régió	Regionális centrum a lakosság szám alapján	Regionális centrum a város súlya alapján	Regionális centrum a centrumképző funkciók alapján
Észak-Alföldi	Debrecen	Debrecen	Debrecen
Nyugat-Dunántúli	Győr	Győr	Győr
Dél-Dunántúli	Pécs	Pécs	Pécs
Észak-Magyarországi	Miskolc	Miskolc	Miskolc
Közép-Magyarországi	Budapest	Budapest	Budapest
Dél-Alföldi	Szeged	Szeged	Szeged
Közép-Dunántúli	Székesfehérvár	Székesfehérvár és Veszprém	Székesfehérvár és Veszprém

5. Összefoglalás és levonható következtetések

5.1. A hazai és nemzetközi szakirodalom elemzésének eredménye

5.1.1. A rendszerváltozást megelőző időszak magyarországi szakirodalmának elemzése

A hazai szakirodalom, fejlesztési dokumentumok, koncepciók, releváns törvények és rendeletek elemzésének **elsődleges célja** az volt, hogy a 19. század közepétől egészen a 21. század elejéig végigkövesse **a magyarországi nagyvárosok településhálózatban betöltött szerepének változását, megítélésük és rangsorolásuk alakulását.** Lényeges szempontként – a területi fejlődésnek mintegy eredményeként – jelentkezett annak meghatározása, hogy a 21. században milyen városokat, és milyen szempontok alapján definiálhatunk nagyvárosként.

A 19. században a városi kiváltságok legfontosabb hordozói a **szabad királyi városok** voltak, majd 1870-től a **törvényhatósági jogú városok.** A ma regionális centrumnak tartott városok közül Budapest (1873. előtt Buda és Pest), Debrecen, Győr, Szeged és Székesfehérvár mindkét városkategóriában szerepelt, Miskolc azonban csak 1907-ben vált törvényhatósági jogú várossá. Keleti Károly, Gyimesi Sándor, Bácskai Vera – Nagy Lajos és Beluszky Pál szerint az említett városok a 19. században meghatározó szerepet tölthettek be a településhálózatban, nemcsak a különböző városfejlettségi értékeik alapján, de lakosság számuk szerint is. A mai Magyarország regionális centrumainak fejlődése szempontjából döntőnek bizonyult a „Trianoni békeszerződés” és következményei. A korábbi országrészközpontok és nagyvárosok, így Arad, Brassó, Kassa, Kolozsvár, Nagyvárad, Pozsony, Temesvár és Zágráb elcsatolásra kerültek, a megmaradt nagyvárosok – Debrecen, Győr, Miskolc, Pécs és Szeged – vetélytársak nélkül maradtak. A két világháború közötti időszakot nem az új területi keretekhez alkalmazkodás jellemezte, hanem a revíziós politika. A korszak szakembereinek véleménye merőben különbözött a politikai elit véleményétől, ami azt eredményezte, hogy számos nem támogatott közigazgatási reformelképzelés született. Princz Gyula, Magyary Zoltán, Hantos Gyula, Kaffka Péter elképzeléseiben azonban közös, hogy Budapest, Debrecen, Győr, Miskolc, Pécs, Szeged, a legtöbb esetben Székesfehérvár a közigazgatási struktúra kiemelt városaiként szerepelt.

Az **államszocializmus időszakára** az ország területi keretei rögzültek, a terület- és településhálózat-fejlesztés meghatározó eleme a közigazgatási struktúra átalakítása és a gazdasági szempontokhoz igazított körzetesítés lett. A különböző fejlesztési elképzelések (például Magyarország Településhálózat-fejlesztési Tanulmányterve, Országos Településhálózat-fejlesztési Keretterv) után a legmarkánsabb fejlesztési irány az **1971-es Országos Településhálózat-fejlesztési Koncepcióban (OTK)** kristályosodott ki. A korszak jellemzőjeként az OTK-ban is megtörtént a települések kategóriába sorolása, amelynek nyertesei a kiemelt felsőfokú központok voltak: Debrecen, Győr, Miskolc, Pécs és Szeged. Budapest, mint az ország fővárosa a településhierarchia csúcsán álló országos központnak

minősült, Székesfehérvár azonban – többek között gazdasági körzet hiányában – mindössze felsőfokú központnak. Az államszocializmus időszakának közigazgatásra jellemző sajátossága, hogy a megyék, mint a középfokú igazgatás alapegységei nagyobb érdekérvényesítő képességgel rendelkeztek a városoknál, összességében olykor erősebbnek bizonyultak a központi elképzeléseknél is. Az OTK esetében a körzetesítés, valamint a kiemelt felsőfokú központok tényleges funkcióhoz juttatása éppen a megyék ellenállása miatt bukott el. A nagyvárosokat érintő elképzelések megmaradtak a tervek szintjén, sem az OTK, sem annak reformelképzelései nem valósulhattak meg.

Mint az már korábban említésre került, **Budapest településhálózatban és Magyarország térszerkezetében betöltött domináns szerepe** már a trianoni határváltozások előtt is megmutatkozott, azonban az I. világháborút követően kialakult új területi keretek között radikálisan megnövekedett. Az 1950-es évektől már megjelentek különböző elképzelések a főváros kiemelkedően nagy súlyának megszüntetésére, azonban minden esetben csak elméleti szinten. A területi kiegyenlítésre törekvés leghatározottabban az 1971-es OTK-ban nyilvánult meg, amelyben **a tradicionális regionális központokat – Debrecent, Gyórt, Miskolcot, Pécsét és Szegedet – ellenpólusvárosként jelölték meg.** A „magyar sivatag” felszámolásának gondolata a F. Perroux, J. R. Boudville és J.-F. Gravier nevéhez köthető franciaországi modellen alapult, azonban az OTK nagyvárosokat érintő elképzeléseinek gyakorlati alkalmazása nem történt meg.

5.1.2. Városkategóriák meghatározása a szakirodalom és a fejlesztési dokumentumok alapján

A **politikai-gazdasági rendszerváltozás** radikális reformokat hozott a közigazgatás területén, a nagyvárosok fejlődésében pedig új dimenziót nyitott. Az 1990. évi LXV. törvény (Önkormányzati törvény) súlytalanná tette a megyék középfokú igazgatásban betöltött szerepét, és megszüntette az önkormányzatok hierarchikus rendszerét. A törvényben – nem új elemként, de új szempontok alapján – meghatározásra került a **megyei jogú városok** köre, amely az egyetlen jogszabály által rögzített, kiemelt városkategória. Az 1990. évi LXV. törvény és az 1994. évi LXIII. törvény (Önkormányzati törvény módosítása) értelmében minden 50.000 főnél népesebb és 50.000 főnél nem népesebb, de megyeszékhely város, megyei jogú státuszt kapott. A megyei jogú városok száma 2006-ban 23 volt, vagyis a települési önkormányzatok alig 7%-a, miközben lakosság számuk megközelítette az ország lakosságának 20%-át.

A rendszerváltozást követően a korábbi térszerkezeti problémák egyre nyilvánvalóbbá váltak, de új területi egyenlőtlenségek is jelentkeztek. A nyugat-európai és az Egyesült Államokbeli multinacionális vállalatok magyarországi központjaikat, termelő egységeiket a fővárosba és a nyugati országrészbe, többnyire az északnyugat-dunántúli térségbe (Győr, Szombathely, Székesfehérvár, Tatabánya, Szentgotthárd) telepítették. Mindez azt eredményezte, hogy **Budapest** (és agglomerációs térségének) **dominanciája** fokozottabban érvényesült, a **nyugat-kelet dichotómia** élesebbé vált, a **keleti országrész nagyvárosai** – elsősorban

Debrecen és Szeged – **szigetként emelkedtek ki** nemcsak megyéjükből, de tágabban értelmezett régiójukból is. Nyilvánvalóvá vált ugyanakkor az is, hogy a 23 megyei jogú város, többek között a köztük lévő jelentős méret- és teljesítőképességbeli különbség miatt, nem képes egységes megoldást kínálni a területi problémák kezelésre. Magyarország Európai Unióhoz történt csatlakozásával – illetve a csatlakozási szándékkal párhuzamosan – szükségessé vált NUTS 2 tervezési-statisztikai régiók létrehozása, amelynek területi kereteit az 1998-ban elfogadott Országos Területfejlesztési Konceptió (OTK) rögzítette. A megyék területi bázisán szervezett régiókban a 2005-ben átdolgozott és aktualizált formában elfogadott OTK már megjelölte azokat a városokat, amelyek – sok más jellemzőjük mellett lakosság számuk alapján is – képesek lehetnek **Budapest településhálózatban betöltött dominanciájának ellensúlyozására: Debrecen, Győr, Miskolc, Pécs, Szeged önálló pólusok, Székesfehérvár és Veszprém fejlesztési társközpontok.** Eltekintve Székesfehérvártól és Veszprémtől, az említett városok köre megfelel az 1971-es Országos Településhálózat-fejlesztési Konceptióban meghatározott ellenpontvárosoknak. A fejlesztési pólusok tervezett feladata kettős, amely jelenti egyrészt a „magyar sivatag” megszüntetését és így a területi kiegyenlítődést, másrészt rajtuk keresztül környezetük – régiójuk – dinamizálását. A későbbiekben elemzésre kerülő számítások igazolták ugyanakkor, hogy **a pólusvárosok önmagukban összességében sem jelentenek valós ellenpontot a fővárosnak**, csak abban az esetben, ha megfelelő központi támogatást kapnak, amely elsősorban a regionális államigazgatási intézményrendszer kiépítésében testesülhet meg. Szigeti Ernő 2007-ben elvégzett vizsgálatának a célja **a regionális szintre helyezett dekoncentrált államigazgatási szervezetek és a kormányzati irányítás alatt álló szervezetek központjainak** meghatározása volt. A vizsgálat alapján megállapítható, hogy a legtöbb szervezet központja a pólusvárosokban található, azonban a városverseny mintegy leképezéseként, nem kizárólagosan. A NUTS 2 tervezési-statisztikai régiók megyei jogú városainak többségében megtalálható valamelyik dekoncentrált szervezet központja. Az Észak-Alföldi Régióban Debrecen 46 dekoncentrált államigazgatási szervezetnek és a kormányzati irányítás alatt álló szervezetnek biztosít székhelyet, Nyíregyháza 13-nak, Szolnok 17-nek, de más NUTS 2 régió esetében is hasonló eltérések tapasztalhatók a pólusvárosok és a többi megyei jogú város között. A nemzetközi gyakorlatban **a régiók adminisztratív központjait a regionális önkormányzat determinálja.** Véleményem szerint regionális önkormányzat hiányában a regionális szintre helyezett dekoncentrált államigazgatási szervezetek koncentrációja jelöli ki az adminisztratív régióközpontokat, amelyek jelen esetben megegyeznek a pólusvárosokkal. Természetesen Budapest nem pólusváros, azonban a Közép-Magyarországi Régióban a legtöbb államigazgatási szervezetnek éppen a főváros biztosít székhelyet, vagyis adminisztratív régióközpontnak tekinthető. A Közép-Dunántúli Régióban Székesfehérvár és Veszprém fejlesztési társközpontok, Székesfehérvár 19, Veszprém 9 államigazgatási szervezetnek a székhelye. Ebben az esetben a két város együttesen tölti be a pólusvárosoknak szánt funkciót, azonban adminisztratív régióközpontnak Székesfehérvár tekinthető. **A régióközpontok a dekoncentrált**

államigazgatási szervezetek száma alapján, tehát Budapest, Debrecen, Győr, Miskolc, Pécs, Szeged és Székesfehérvár.

A pólusvárosok a 2005-ben elfogadott Országos Területfejlesztési Koncepcióban kerültek kijelölésre, az adminisztratív régióközpontokat – regionális önkormányzat hiányában – az államigazgatás regionális szintre helyezett dekoncentrált szervezeteinek koncentrációja határozza meg. A **regionális centrumok** – vagyis a régiók legnagyobb lakosságszámú, teljesítőképességű városainak – meghatározására **nincs egységesen elfogadott definíció**. Az angolszász szakirodalom szerint elsősorban a globális jelentőségű városok (például New York, London, Tokyo) tekinthetők regionális centrumnak, de ebben a relációban a régió kontinentális méretekben értelmezett. Az európai szemlélet az angolszásztól – különösen az Egyesült Államokbelitől – jelentősen eltér. Az európai regionális struktúra egységes alapja az 5 szintű **NUTS (Nomenclature des Unités Territoriales Statistiques) rendszer**, amelyben a Közösségi regionális politika meghatározó területi egysége a **NUTS 2 programozási szint**. Természetesen a nemzetállamok eltérő népessége, területe és történelmi hagyománya miatt a régiók paraméterei még az egységes struktúrában is jelentősen eltérnek, azonban az arányokat, és a hasonló térszerkezeti jellemzőket figyelembe véve **Franciaország regionális struktúrája közelít leginkább a magyarországihoz**. A franciaországi NUTS 2 régiók adminisztratív igazgatást végző fejlesztési pólusvárosai a legtöbb esetben a régiók legnépesebb városai. Magyarország térszerkezetében a NUTS 2 tervezési-statisztikai régiók központjai – a francia modell alapján – a régiók azon városai, amelyek az adminisztratív igazgatást végzik (vagyis a legtöbb dekoncentrált államigazgatási szervezetnek biztosítanak székhelyet), fejlesztési pólusvárosok, egyben régiók legnépesebb városai. Mindezek alapján regionális centrumnak tekinthető Debrecen, Győr, Miskolc, Pécs, Szeged és Székesfehérvár. A regionális centrumok körébe tartozik Budapest is, függetlenül attól, hogy nem pólusváros, Veszprém azonban nem.

Összefoglalásképpen, a vidéki regionális centrumok, így Debrecen, Győr, Miskolc, Pécs, Szeged és Székesfehérvár megyei jogú városok, pólusvárosok, adminisztratív régióközpontok egyben régiók legnépesebb városai.

5.2. A megyei jogú városok súlyának meghatározása statisztikai mutatók alapján

A nagyvárosok – a számítások során a megyei jogú városok és Budapest – településhálózatban betöltött súlyának megállapításával 3 kérdésre kívántam válaszolni:

- A **településhálózat nagyvárosai** súlyuk alapján milyen **sorrendben** követik egymást, kirajzolódna-e jól körülírható **városkategóriák**?
- Mely városok tekinthetők súlyuk alapján **regionális centrumnak**, vagyis a statisztikai adatok alapján meghatározott regionális centrumok párhuzamba állíthatók-e az elméleti keretek között definiált regionális centrumokkal?

- Az Országos Területfejlesztési Konceptióban megjelölt **pólusvárosok** képesek-e a főváros dominanciájának ellensúlyozására?

A városok súlyának meghatározását **102 statisztikai mutató** felhasználásával végeztem el, amelyek **7 részterületet** érintettek: **felsőoktatás, közoktatás, egészségügy, gazdaság, idegenforgalom, kultúra és lakossági infrastruktúra**. Az alkalmazott statisztikai alapú elemzés célja annak kifejezésre juttatása volt, hogy egy területi egység (az elemzésben település) milyen mértékben járul hozzá az ország, vagy az egy szinttel nagyobb területi egység (az elemzésben NUTS 2 régió) teljesítményéhez, mekkora a súlya. A számítások során **a felhasznált mutatók komplexitása érvényesült**, következésképpen megállapíthatóvá vált, hogy egy-egy NUTS 2 régió belül **melyik város a regionális centrum**, és összességében **mekkora a pólusvárosok súlya**. Az eredményekből arra is következtetni lehet, hogy **mely mutatócsoportok (funkciók) tekinthetők centrumképzőnek**, és melyek tekinthetők általánosságban városképzőnek.

Az alkalmazott területi szintek a NUTS regionális rendszer területi beosztását követték, a számítások bázisegységei az ország egésze (3 NUTS 1 régió), a NUTS 2 tervezési-statisztikai régiók és a települések (LAU 2 szint). Valamennyi statisztikai mutató – az adatok elérhetősége miatt – a 2006-os évre vonatkozott.

5.2.1. A nagyvárosok súlyának meghatározása, városkategóriák megállapítása

A városokra jellemző összesített átlagérték meghatározása a vizsgált mutatócsoportokra kapott eredmények számtani átlagolása alapján történt. Az országos összesített átlagértékéhez (100) viszonyítva a városok **hat csoportba** sorolhatók. **Önálló csoportot jelent Budapest (31,42)**, értéke önmagában közel 1/3-át jelenti az ország összesített átlagértékének. **A regionális centrumok három csoportba sorolhatók**, Debrecen (3,91), Szeged (3,25) és Pécs (3,24) értékei határozottan elkülönülnek Miskolc (2,51) és Győr (2,03) értékeitől, Székesfehérvár (1,33) értékeinek tekintetében pedig messze lemarad. Jellemző, hogy Debrecen és a sorrendileg második Szeged értéke között közel annyi a különbség, mint a hatodik Nyíregyháza és a tizenhatodik Békéscsaba értéke között. A fejlesztési társközpontoknak definiált Székesfehérvár és Veszprém (1,14) összesített értéke (2,47) Miskolc értékét követi, ugyanakkor Székesfehérvárt Nyíregyháza (1,36) is megelőzi. Az országos értékeket figyelembe véve Székesfehérvár csak azért nevezhető regionális centrumnak, mert a Közép-Dunántúli Régió legnagyobb számított értékével rendelkező városa (a regionális értékek azonban ezt sem igazolják). **A regionális centrumokat a lakosság számuk tekintetében százezres városok követik**, Székesfehérvártól eltekintve Nyíregyháza és Kecskemét (1,26), illetve a százezer főnél nem népesebb, de lakosság számukhoz viszonyítva nagy értékkel rendelkező városok, Sopron (1,18), Veszprém (1,14) és Eger (1,13). Bár Szombathely (1,09) is az előző kategóriába tartozik, értékei kisebbek, mint arra lakosság számából következtetni lehetne. Az ezt követő kategóriát a regionális szinten második lakosság számú város Kaposvártól (0,90) és a csak lakosság száma

miatt megyei jogú Érdtől (0,24) eltekintve a régiók sorrendileg harmadik, negyedik és ötödik megyei jogú városai alkotják.

A **23 megyei jogú város összesített értéke 29,67, ami kisebb Budapest értékénél.** A regionális centrumok – Budapest, Debrecen, Győr, Miskolc, Pécs, Szeged, Székesfehérvár – súlya (47,69) közel fele az országos értéknek (100), a főváros nélkül azonban 1/6-a sem.

5.2.2. A regionális centrumok azonosítása

A **regionális centrumok azonosítására** nem létezik egységesen elfogadott és egzakt szempontrendszer sem Magyarországon, sem nemzetközi viszonylatban. A különböző fejlesztési dokumentumok, koncepciók – legyen szó akár az 1971-es Országos Településhálózat-fejlesztési Koncepcióról, akár a 2005-ös Országos Területfejlesztési Koncepcióról – alapvetően **a települések között ható interakciók** (például kiskereskedelemi többlet, munkaerő migrálása) minőségéből és mennyiségéből indulnak ki. Mindemellett az interakciókat az említett dokumentumok nem számszerűsítik, az egyetlen közös pont pedig az, hogy **a regionális centrumok lakosság száma a legnagyobb** az adott régióban. A kérdéskörrel foglalkozó szakemberek – például Bartke István, Beluszky Pál, Pálné Kovács Ilona, Rechnitzer János, Süli-Zakar István, Szigeti Ernő, Tóth József – diverzifikáltabb jellemzők alapján azonosítják a településhálózat regionális centrumait, de eltérő és nyilvánvalóan szubjektív szempontrendszer alapján. A dolgozatban elvégzett számítások során a **statisztikai komplexitás** került előtérbe, azonban a regionális centrumok azonosításához **a városok régiójukban betöltött súlya** mellett más tényezőket is figyelembe kellett venni, így **a közigazgatás pozíciót és a lakosság számot.**

A számítások eredménye szerint egyértelműen **regionális centrumnak tekinthető Pécs (33,45), Debrecen (32,85) és Szeged (32,15).** Mindhárom város értéke kiemelkedően magas régiójában, súlyuk közel háromszor nagyobb, mint az őket követő megyei jogú városok súlya (Kaposvár: 9,64, Nyíregyháza: 11,70, Kecskemét: 12,32). Az említett regionális centrumokhoz hasonlóan magas értékkel rendelkezik **Miskolc (30,70)** is, de a borsodi megyeszékhely és az öt követő Eger (14,04) értéke között már csak kétszeres a differencia. Valamennyi város, így Debrecen, Miskolc, Pécs és Szeged, **régiók legnagyobb lakosság számú városai,** egyben **a dekoncentrált döntéshozatali funkciók regionális központjai.** A Nyugat-Dunántúli Régióban legnagyobb számított értékkel **Győr (20,90)** rendelkezik, azonban az öt követő Sopron (15,01) és Szombathely (11,32) értékei is regionális viszonylatban nagyok. Győr értéke csak 1,4-szer nagyobb Sopron értékénél, a többi régióban – kivétel ez alól a speciális helyzetű Közép-Dunántúli Régió – a regionális centrumok számított értéke több mint kétszerese az öt követő városok értékének, súlyuk pedig közel 1/3-a a régiók súlyának. Győr viszonylag kisebb súlya mellett a régió adminisztratív központja és legnagyobb lakosság számú városa, vagyis regionális centruma. A Közép-Dunántúli Régió megyei jogú városainak számított értéke több bizonytalanságra ad okot, a levonható következtetések pedig korántsem egyértelműek. Az országos értékhez viszonyítva

Székesfehérvár (1,33) – ha nem is sokkal – megelőzi Veszprémet (1,14), azonban regionális viszonylatban – az eltérő számítási környezet miatt – Veszprém (17,11) értéke magasabb, mint Székesfehérváré (15,02). A két város súlya együttesen sem éri el Pécs, Debrecen vagy Szeged régióban betöltött súlyát, országos viszonylatban pedig Miskolcét sem. A számított értékeket figyelembe véve nem állapítható meg, hogy melyik város tölti be egyértelműen a regionális központ szerepét. Tekintettel azonban arra, hogy a dekoncentrált államigazgatási szervezetek száma Székesfehérváron 19, Veszprémben pedig mindössze 9, valamint Székesfehérvár lakosság száma közel 40.000 fővel nagyobb, mint Veszprémé, összességében regionális centrumnak Székesfehérvár tekinthető. Ugyanakkor a részletes számítások alapján az is tisztán látható, hogy mindkét város hiányos funkciójú, egymást egészítik ki, vagyis az OTK-ban fejlesztési társközpontokként kezelésük igazolható. Sajátos a helyzete a Közép-Magyarországi Régióknak, amelyben **Budapest** több mint 3/4-ét adja a régió súlyának, és 1/3-át az ország súlyának. **Regionális centrumnak tekinthető regionális viszonylatban számított súlya, közigazgatási pozíciója és lakosság száma alapján Budapest, Debrecen, Győr, Miskolc, Pécs, Szeged és Székesfehérvár-Veszprém.**

5.2.3. A főváros és a pólusvárosok súlyának összehasonlítása

A 2005-ben elfogadott **Országos Területfejlesztési Koncepció** (OTK) rögzíti a pólusvárosokat, amelyek Debrecen, Győr, Miskolc, Pécs és Szeged önállóan, Székesfehérvár és Veszprém fejlesztési társközpontokként. Az OTK a fejlesztési pólusok dinamikus fejlesztésének lényegét az alábbiakban jelöli meg: *„Annak érdekében, hogy a fejlődés ne korlátozódjon a főváros térségére, oldódjon a Budapest-központú térszerkezet, ezáltal a társadalom és gazdaság hatékonyabb és fenntarthatóbb működése váljon lehetővé, szükség van az ország egészének versenyképessé válását katalizáló pólusokra, melyek egy harmonikus, policentrikus együttműködő városhálózati rendszer szerves elemei.”* A pólusvárosok fejlesztése kettős célkitűzéssel történik. Jelenti egyrészt maguknak a fejlesztési pólusoknak a térségi – innovációs, gazdasági, kulturális, irányítási, kereskedelmi – funkcióinak fejlesztését, másrészt a kisugárzó hatásuk érvényesülési feltételeinek – elérhetőség, kooperációs kapcsolatok, alközpontok – megerősítését. A fejlesztési pólusok megerősítésében kiemelten fontos feladat a döntéshozatali, közigazgatási funkcióknak – a „decentralizáció” folyamatához kapcsolódva – a regionális központokba való telepítése.

Az OTK értelmében tehát **a pólusok az adminisztratív igazgatás központjai**, amelyek a dekoncentrált döntéshozatali funkciókat hordozzák. A korábbi elemzések alapján látható, hogy **az adminisztratív régióközpontok** – a nem pólusváros **Budapest** mellett – valóban a pólusvárosok, tehát **Debrecen, Győr, Miskolc, Pécs és Szeged**, a sajátos helyzetű Közép-Dunántúli Régióban pedig a társközpontok közül **Székesfehérvár**.

A fejlesztési pólusvárosok legfontosabb feladata – figyelembe véve az OTK célkitűzéseit – az, hogy **ellensúlyozzák Budapest településhálózatban**

betöltött dominanciáját, oldják a főváros központú térszerkezet. A számítások eredménye szerint valamennyi mutató átlagértéke alapján **Budapest súlya** (31,42) **1,8-szer nagyobb a pólusvárosok összesített súlynál** (17,41). Az aránytalanság mértéke a centrumképző funkciók értéke alapján kisebb ugyan, de nem jelentősen. Budapest értéke 36,61, a pólusvárosoké 22,28, vagyis a főváros értéke 1,64-szor nagyobb. Összességében megállapítható tehát, hogy **a pólusvárosok – 2006-ra vonatkoztatott számított értékük szerint – nem képesek Budapest ellensúlyozására**, sem összesített értékeik alapján, sem a centrumképző funkciók értéke alapján.

6. Summary

6.1. An overview of the literature

6.1.1. The analysis of the Hungarian literature prior to the change of the regime

The primary purpose of the analysis of Hungarian literature, development documents and concepts, acts and orders was to have appointed the role of the large cities in the settlement network of Hungary, and the changing of their rank. An essential consideration was to determine the parameters of large cities in the 21th century.

In the middle of the 19th century the autonomous regal city meant the primary privileges of cities, then from 1870 the cities of municipal right. Each of the present-day regional centres – Budapest (before 1873 Buda and Pest), Debrecen, Győr, Szeged, Székesfehérvár – appeared in both categories, except for Miskolc which became a city of municipal right only from 1907. According to Károly Keleti, Sándor Gyimesi, Vera Bácskai and Lajos Nagy the cities abovementioned had decisive role in the settlement network of Hungary in consideration of their states of development and their populations. Crucial revulsion was the “Trianon peace-treaty” because the former centres of the country and large cities, like Arad, Brassó, Kassa, Kolozsvár, Nagyvárad, Pozsony, Temesvár and Zágráb got detached, however Debrecen, Győr, Miskolc, Pécs and Szeged lost their rivals. Between the two World Wars the purpose of the governance was the revision. The opinion of the experts of that period differed though but they created a lot of new administrative conceptions. In the theory of Gyula Princz, Zoltán Magyary, Gyula Hantos, Péter Kaffka was common point that Budapest, Debrecen, Győr, Miskolc, Pécs, Szeged and Székesfehérvár appeared as the accentuated cities of the administrative structure of Hungary.

After the 2th World War the territory of the country had reached the present-day size and the determinative element of the regional development and settlement network development had become the alteration of the administrative structure and the creation of economic districts. After several development conceptions in 1971 the Hungarian Settlement Network Development Concept (HSDC) was born. In the HSDC there were a lot of city categories and next to Budapest in the category of the accentuated superlative centres were each of the regional centres: Debrecen, Győr, Miskolc, Pécs and Szeged. Budapest, as the capital of Hungary was on the top of the settlement hierarchy, but Székesfehérvár among others like absence of economic district was only a superlative centre. As an idiosyncrasy of the period of socialism the counties had bigger lobby ability than had the cities and sometimes bigger than had the government. After all the HSDC failed because of the resistance of counties and none of the economic districts had eventuated. The points of the conceptions relating the regional centres unfulfilled.

As it was mentioned before that the dominant role of Budapest in the settlement network of Hungary had appeared before the altering of the borders in

1920 but after “Trianon peace-treaty” had become unique. From 1950 several conceptions has appeared in order to reduce the overriding weight of the capital nevertheless only in theory in all cases. In the HSDC in 1971 the traditional regional centres such as Debrecen, Győr, Miskolc, Pécs and Szeged were designated as growth poles. The theory of having abolished the “Hungarian desert” is parallel with the French model (theory of the French desert), and based on the theory by Perroux, F., Boudville, J. R. and Gravier, J.-F.

6.1.2. Determination of city-categories by literature and development documents

The change of the political-economic system had brought radical reforms in public administration and had opened new dimension in the development of large cities. The first Autonomies Act (1990. LXV.) made the role of counties unimportant in the field of intermediate administration, and abolished the hierarchic structure of municipalities. In the abovementioned Act the cities of county rank was determined and in the beginning of the 21th century that is the one and only accentuated city-category which is fixed by an act. In pursuance of the first and second Autonomies Act every city over 50.000 inhabitants and cities less than 50.000 but administrative centre of a county are labelled cities of county rank. In 2006 there were only 23 cities of county rank which was only the 7% of the municipalities while their population approximated the 20% of the Hungary’s population.

After the change of the regime the problems of the former spatial structure had become clearer, nevertheless other spatial disparity had appeared. The transnational companies from Western-Europe and the United States of America established their Hungarian centres and plants into the northwest part of the country especially into Győr, Szombathely, Székesfehérvár, Tatabánya and Szentgotthárd. It eventuates that the dominance of Budapest (and its agglomeration) strongly increased, the east-west slope became sharper and the large cities of the eastern part of the country – especially Debrecen and Szeged – emerged not only from their county but also from their region. It became obvious that the 23 cities of county rank were not able to solve the spatial problems because of the difference among their populations and efficiencies. Before Hungary joined in the European Union it had become necessary to create NUTS 2 planning regions. The territorial frame of NUTS 2 regions was accepted in 1998 and declared by the Hungarian Regional Development Concept (HRDC). The regions were formed on the basis of the counties. In 2005 a new HRDC was accepted and the growth poles what cities could counteract the dominance of Budapest were appointed: Debrecen, Győr, Miskolc, Pécs, Szeged, Székesfehérvár and Veszprém. Aside from Székesfehérvár and Veszprém the cities abovementioned were the same as it had been appointed by the Hungarian Settlement Network Development Concept in 1971. The growth poles have two functions: the first is to abolish the Hungarian desert and the second is to develop their surroundings.

The results of the analysis verified that the growth poles did not mean counterpoint Budapest in case of having established the institutions for the public

administration. The purpose of Ernő Szigeti's research in 2007 was to determine the headquarters of the regional institutions for public administration and the institutions under control by the government. According to the research most of the headquarters of the institutions are situated in the growth poles. In the Northern Great Plain Region there are 46 institutions for public administration and institutions under control by the government in Debrecen, 13 in Nyíregyháza and 17 in Szolnok. In the international practice the administrative centre of the region is determined by the local government. In my opinion in absence of local government the administrative centre of the region is the city that has the most regional institutions for public administration. Obviously Budapest is not a growth pole, nevertheless in the Central Hungary Region the most regional institutions for public administration are in the Capital. In the Central Transdanubia Region the city-axis of Székesfehérvár and Veszprém fulfils the role of a development pole as partner centres. Székesfehérvár is the centre of 19 institutions for public administration while there are only 9 institutions for public administration in Veszprém. In this special case the two cities fulfil the function of growth poles together nevertheless the administrative centre of the region is Székesfehérvár. Considering the number of the regional institutions for public administration the regional centres are Budapest, Debrecen, Győr, Miskolc, Pécs, Szeged and Székesfehérvár.

The development poles were appointed in the Hungarian Regional Development Concept in 2005, while the administrative centres are determined by the number of the regional institutions for public administration. Standardized definition does not exist for the regional centres, which are the most populous cities of their regions. According to the British and American literature the regional centres are the global cities such as New York, London and Tokyo. In this relation the region is parallel with a continent. The European approach is expressly different from the American. The European regional structure is unified and based on the 5 levels NUTS (Nomenclature des Unités Territoriales Statistiques) structure. The determinative spatial unit of the regional politics of the European Union is the NUTS 2 programming level. The parameters of the regions in the member states are very different and the closest regional structure to the Hungarian is the French one. The administrative centres of the French NUTS 2 regions in most cases are the most populous growth poles. The Hungarian regional centres correspondingly the French regional centres are the most populous administrative centres at the same time the development (growth) poles. On the ground of having been mentioned the regional centres of Hungary are Debrecen, Győr, Miskolc, Pécs, Szeged and Székesfehérvár. Budapest as the Capital of Hungary is also regional centre but not development pole.

6.2. Determination of the weight of the cities of county rank on the basis of statistical data

It was required to answer three important questions by having determined the weight of the cities in the settlement network of Hungary.

- Are there any orders and city-categories by the weight of the cities?
- Which cities consider as regional centres by their weight?
- Are the development poles able to counterweight the dominance of Budapest?

The determination of the weight of the cities of county rank was fulfilled by using 102 statistical data in 7 sections: higher education, public education, public health, economy, tourism, culture and public infrastructure. The aim of the statistical analysis was to diagnose the proportion of the cities' weight in the weight of the NUTS 2 region or in the weight of the country. Essential consideration was the complexity of the statistical data, accordingly it was possible to have determined which cities are the regional centres and on the whole how much is the weight of the development poles.

The territorial levels are based on the classification of the NUTS regional system. The basic territorial units of the analysis are the whole country (3 NUTS 1 regions), the NUTS 2 panning regions and the settlements (LAU 2). Every statistical data refers to the year 2006.

6.2.1. Determination of the weight of large cities and identification of city-categories

The determination of the cumulative average was calculated by the mathematical average of the statistical data. Correlate to the cumulative average of the country (100) the cities of county rank can classify into six groups. Budapest (31,42) forms a single group, the value of the Capital denotes one third of the value of the whole country. The regional centres form three categories: the values of Debrecen (3,91), Szeged (3,25) and Pécs (3,24) emphatically differentiate from the values of Miskolc (2,51) and Győr (2,03). In point of values Székesfehérvár (1,33) lag behind far away from the real regional centres. The difference between the value of Debrecen and the second Szeged is as many as the difference between the value of the sixth Nyíregyháza and the sixteenth Békéscsaba. The cumulative values of Székesfehérvár and Veszprém follow the value of Miskolc, nevertheless Nyíregyháza (1,36) foregoes Székesfehérvár. Considering the value of Székesfehérvár it can be defined regional centre just because of having the biggest population in the Central Transdanubia Region. The cities over 100.000 inhabitants such as Nyíregyháza and Kecskemét (1,26) follow the regional centres aside from Székesfehérvár. Correlate to their populations the value of Sopron (1,18), Veszprém (1,14) and Eger (1,13) are relatively big. Szombathely belongs to the category of cities abovementioned but its population is much bigger. The other cities of county rank form one category.

The cumulative value of the cities of county rank is 29,67, which is smaller than the value of Budapest. The value of the regional centres' weight such as Budapest, Debrecen, Győr, Miskolc, Pécs, Szeged and Székesfehérvár denote the half of the weight of the country, but without the value of the Capital their weight is only one sixth of the value of the country.

6.2.2. Identification of the regional centres

There is not a clear and exact method to identify the regional centres neither in Hungary nor in international relation. According to the Hungarian Settlement Network Development Concept of 1971 or the Hungarian Regional Development Concept of 2005 basic considerations are the interactions among settlements for example retail trade and migration of manpower. Nevertheless the interactions abovementioned in the development concepts are not numerical, the one and only common point is that the population of the regional centres are the biggest in their regions. Most of the experts being involved in the topic, such as István Bartke, Pál Beluszky, Ilona Pálné Kovács, János Rechnitzer, István Süli-Zakar, Ernő Szigeti, József Tóth identify the regional centres on the basis of more difficult parameters. The calculations having done in the essay is utilizing complex statistical data but it is necessary to take into consideration the administrative position of cities and the population of them.

According to the results of the calculation Pécs (33,45), Debrecen (32,85) and Szeged (32,15) are unequivocal regional centres. The value of each city is the highest in their region nevertheless their weight is three times bigger than the cities of county rank follows them. Correspondingly the regional centres abovementioned the weight of Miskolc (30,70) is the biggest in the North Hungary Region but the difference between the value of Miskolc and Eger is only twofold. As regard Debrecen, Miskolc, Pécs and Szeged these regional centres are not only the most populous cities in their regions but also the administrative centres. In the West Transdanubia Region Győr (20,90) has the biggest value but in regional relation the values of Sopron and Szombathely are also big. Although the value of Győr is relatively smaller the city is centre of the public administration and its population is the biggest in the region. The position of the cities of county rank in the Central Transdanubia Region effects uncertainty, conclusions are not unequivocal. In nationwide relation the value of Székesfehérvár's (1,33) weight is bigger than the value of Veszprém (1,14), but in regional relation Veszprém (17,11) foregoes Székesfehérvár (15,02). The summed value of the two cities not reaches the value of Pécs, Debrecen or Szeged and in nationwide relation the value of Miskolc is also bigger. The result of the calculation not gives unequivocal answer about that which city is the real regional centre but take into consideration the number of the centres of the public administration and the population of cities the regional centre is Székesfehérvár eventually. The result of the detailed calculation clearly shows that the functions of both cities are deficient, they complement each other. It is indisputable that in the Central Hungary Region the regional centre is Budapest in

consideration that the value of the weight of the Capital is the three fourth of the value of the region.

According to the calculated weight, the position for public administration and the population of cities in regional relation the regional centres are Budapest, Debrecen, Győr, Miskolc, Pécs, Szeged and Székesfehérvár-Veszprém.

6.2.3. Comparison of the weight of the Capital and the development poles

In line with the guidelines in the National Action Programme the development of an innovative, knowledge-base economy is made possible – primarily along the regionally concentrated development poles (Győr, Pécs, Szeged, Debrecen, Miskolc and Székesfehérvár-Veszprém axis) defined by the Parliament Resolution 97/2005. (XII.25.) on the Hungarian Regional Development Concept (HRDC) - with the support of the business oriented technology developments of enterprises with a higher risk of return as well as with the promotion of the research co-operation between universities, research institutes and enterprises for innovation purposes. This – together with the provision of a suitable research infrastructure, and by promoting entering the domestic and international markets - is an important tool to individually develop and adapt competitive technologies and to utilise results. This requires that the development of innovation and financial services, the provision of seed capital for start-up, innovative (spin-off) enterprises, and the establishment and operation of technological incubator services are supported.

According to the HRDC poles are the centres of the public administration. The analysis shows that the centres of the public administration are the development poles indeed: Debrecen, Győr, Miskolc, Pécs, Szeged and Székesfehérvár.

The most important role of the development poles is to counterweight the dominance of Budapest in the settlement network. The result of the calculation shows that the weight of Budapest (31,42) is approximately 1,8 times bigger than the weight of the development poles. The most substantial statement is that the poles are not able to counterweight the weight of Budapest.

Felhasznált irodalom:

Bartke I. 2003: A második világháború utáni gazdasági folyamatok. – In: Magyarország társadalmi – gazdasági földrajza (Szerk.: Perczel Gy.). ELTE Eötvös Kiadó, Budapest. pp. 103-146.

Bartke I. 2007: A társadalom és a gazdaság települési (térbeli) koncentrálódása, ennek hatásai és megítélése. – In: Magyar Tudomány. 2007/6. pp. 730-739.

Bácskai V. – Nagy L. 1984: Piackörzetek, piacközpontok és városok Magyarországon 1828-ban. Akadémiai Kiadó, Budapest.

Bácskai V. 2006: Néhány gondolat a városhierarchia dualizmuskori átalakulásáról. – In: Kárpát-medence: Települések, tájak, régiók, térstruktúrák (Szerk.: Győri R. – Hajdú Z.). – Dialóg Campus Kiadó, Pécs-Budapest. pp. 11-24.

Beaverstock, J.V. – Smith, R.G. – Taylor, P.J. 1999: A Roster of World Cities. Loughborough University Globalization and World Cities Study Group and Network (GaWC). – Research Bulletin 5. (<http://www.lboro.ac.uk>)

Beluszky P. – Sikos T. T. 1984: A faktor- és clusteranalízis. – In: Matematikai és statisztikai módszerek alkalmazási lehetőségei a területi kutatásokban (Szerk.: Sikos T. T.). – Akadémiai Kiadó, Budapest. pp. 91-132.

Beluszky P. 1987: A középszintű igazgatás és hazánk térszerkezete. – A Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központjának kutatási eredményei. 8. szám. MTA RKK, Pécs.

Beluszky P. 1990/a: A polgárosodás törékeny váza. – In: Tér és Társadalom. IV. évf. 3-4. szám.

Beluszky P. 1990/b: Magyarország városhálózata 1900-ban. – In: Tér – idő – társadalom (szerk.: Tóth J.). – Pécs

Beluszky P. 2003/a: Magyarország településföldrajza (Általános rész). Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs. 568 p.

Beluszky P. 2003/b: Magyarország településhálózatának átalakulása 1848-2000 között. – In: A terület- és településfejlesztés alapjai (Szerk.: Süli-Zakar I.). – Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs. pp. 47-86.

Beluszky P. 2005: A magyar államterület közigazgatási felosztása. – In: Magyarország történeti földrajza. I. kötet. – Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs. pp. 121-152.

Beluszky P. – Győri R. 2006: A magyar városhálózat funkcionális versenyképessége. – In: Régiók és települések versenyképessége (Szerk.: Horváth Gy.). MTA RKK, Pécs. pp. 236-294.

Berényi I. – Dövényi Z. 1996: Historische und aktuelle Entwicklungen des ungarischen Siedlungsnetzes. – In: Mayr, A. – Grimm, F. D. (Hrsg): Städte und Stadtesysteme in Mittel- und Südosteuropa. Institut für Länderkunde. Beitrage zur Regionalen Geographie, Leipzig. pp. 104-171.

Berg, L. V. d. et al. 2005: European Cities in the Knowledge Economy: The Cases of Amsterdam, Dortmund, Eindhoven, Helsinki, Manchester, Munich, Münster, Rotterdam and Zaragoza. Ashgate Publishing. 367 p.

Bernek Á. – Süli-Zakar I. 1997: Régiók, regionális folyamatok a világgazdaságban. Régiók a földrajzi térben. – In: Tér és Társadalom. XI. évf. 4. szám. pp. 85-104.

Bernek Á. 2000: A globális világ „új gazdaságföldrajza”. – In: Tér és Társadalom. XIV. évf. 4. szám. pp. 87-107.

Bibó I. 1975: Közigazgatási területrendezés és az 1971. évi településhálózat-fejlesztési koncepció. – MTA Igazgatástudományi Bizottsága Közigazgatástudományi Szekció, Budapest.

Bihari Zs. – Kovács K. 2006: Lejtők és csúszdák, avagy a foglalkoztatási esélyek térbeli egyenlőtlensége az ezredfordulón. – In: Tér és Társadalom. 2006. XX. évf. 4. szám. pp. 49-66.

Boudeville, J. R. 1964: Les espaces économiques. Presses University, Paris. 128 p.

Boudville, J. R. 1966: Problems of Regional Economic Planning. University Press, Edinburgh. 192 p.

Brunn, S. D. – Williams, J. F. – Zeigler, D. J. 2003: Cities of the World. Rowman & Littlefield, USA. 548 p.

Buzás N. 2000: Klaszterek a régiók versengésében. – In: Versenyképesség – Regionális versenyképesség (Szerk.: Farkas B. – Lengyel I.). JATEPress, Szeged. pp. 58-66.

Castells, M. 2000: The Rise of the Network Society. Blackwell, Oxford.

Clark, D. 2003: Urban World/Global City. Routledge, London. 235 p.

Clark, M. – Wilson, A. 2001: *Mathematical Models in Human Geography: 20 Years On.* – In: *New Models in Geography the Political-economy Perspective* (Peet, R. – Thrift, N. ed.). Taylor & Francis, New York.

Csapó T. 2001: A magyar megyei jogú városok regionális funkciói. – In: *Jubileumi Tanulmányok – 10 éves a Debreceni Egyetem Társadalomföldrajzi és Területfejlesztési Tanszéke* (Szerk.: Ekéné Zamárdi I.). Debreceni Egyetem, Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen. pp. 237-245.

Csapó T. 2002: A magyar megyei jogú városok regionális funkciói. – In: *Területi Statisztika*. Budapest, 2002. 3. szám. pp. 228-252.

Csapó T. 2005: A magyar városok településmorfológiája. Savaria University Press, Szombathely. 201 p.

Csatári B. 2002: Újabb kísérletek az 1990-es évek magyar városfejlődési folyamatainak áttekintő értelmezéséhez. – In: *A magyar társadalomföldrajzi kutatás gondolatvilága* (Szerk.: Abonyiné Palotás J. – Becsei J. – Kovács Cs.). Ipszilon Kiadó, Szeged. pp. 229-246.

Csefkó F. 1997: A helyi önkormányzati rendszer. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs.

Cserhádi I. – Dobosi E. – Molnár Zs. 2005: Regionális fejlettség és tökevonzási képesség. – In: *Területi Statisztika*. 2005. 1. szám. pp. 15-33.

Csizmadia Z. – Rechnitzer J. 2005: A magyar város hálózat innovációs potenciálja. – In: *Régiók és nagyvárosok innovációs potenciálja Magyarországon* (Szerk.: Grosz A. – Rechnitzer J.). MTA RKK, Pécs-Győr. pp. 147-180.

Csomós Gy. 2008: Regionális centrumok a globális térben: lakosság szám vagy funkcionalitás? – In: *Debreceni Műszaki Közlemények*, 2008/2. Debreceni Egyetem, Debrecen. pp. 69-83.

Dicken, P. 2003: *Global Shift. Reshaping the Global Economic Map in the 21st Century.* SAGE Publications, London.

Dóry T. – Ponácz Gy. M. 2003: Az infokommunikációs ágazatok szerepe és súlya a magyar városhálózatban. – *Tér és Társadalom*. XVII. évf. 3. szám. pp. 165-182.

Dövényi Z. 2003: Településrendszer. – In: *Magyarország társadalmi-gazdasági földrajza* (Szerk.: Perczel Gy.). ELTE Eötvös Kiadó, Budapest. pp. 521-564.

Enyedi Gy. 1997: A sikeres város. – In: *Tér és Társadalom*. XIII. évf. 4. szám. pp. 1-7.

- Erdei F. 1939:** Magyar város. Athenaeum, Budapest. 246 p.
- Forman B. 2000:** Regionális politika az Európai Unióban. VÁTI Kht, Budapest. 399 p.
- Forman B. 2003:** Az Európai Unió strukturális és előcsatlakozási alapjai. Interpress, Budapest. 397 p.
- Friedmann, J. 2001:** Intercity Networks in a Globalizing Era. – In.: Global-City Regions. Trends, Theory, Policy (Scott, A.J. ed). Oxford University Press, pp. 119-138.
- Frisnyák S. 1995:** Magyarország történeti földrajza. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest. 213 p.
- Fuchs, R.J. ed. 1994:** Mega-City Growth and the Future. United Nations University Press, New York. 428 p.
- Fujita, M. – Krugman, P. R. – Venables, A. J. 1990:** The Spatial Economy. The MIT Press, Cambridge, Massachusetts. 365 p.
- Geddes, P. 1971:** Cities in Evolution: An Introduction to the Town Planning Movement and to the Study of Civics. Harper & Row, New York. 409 p.
- Gore, C.G. 1984:** Regions is Question: Space, Development Theory and Regional Policy. Routledge, London. 290 p.
- Grasseli N. 2006:** A regionális innováció hálózata – észak-alföldi helyzetkép. – In: Területi Statisztika. 2006. 3. szám. pp. 265-273.
- Gravier J-F. 1972:** Paris and the French desert. Flammarion, Paris. 284 p.
- Gyórfy Gy. 1997:** Pest-Buda kialakulása. Akadémiai Kiadó, Budapest. 242 p.
- Haggett, P. 2001:** Geography. A Global Synthesis. Pearson Education Limited, Edinburgh, 805 p.
- Hahn Cs. 2004:** A térségi fejlődést befolyásoló tényezők Magyarországon. – In: Területi Statisztika. 2004. 6. szám.
- Hajdú Z. 1989:** Az 1956-os közigazgatási területbeosztási reformterv földrajzi kérdései. – In: Tér és Társadalom. III. évf. 3. szám. pp. 43-61.

Hajdú Z. 1992: Település- és településhálózat-fejlesztési politika Magyarországon az államszocializmus időszakában. – In: Földrajzi Közlemények. 1-2. szám. pp. 29-37.

Hajdú Z. 1993: A magyar megyerendszer történeti, területi fejlődésének sajátosságai (I. rész). – In: Comitatus. 1 szám. pp. 56-62.

Hajdú Z. 1996: A közigazgatási térfelosztás változásai Magyarországon. – In: Tér és Társadalom. X. évf. 1. szám. pp. 5-20.

Hajdú Z. 2005/a: Magyarország közigazgatási földrajza. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs. 332 p.

Hajdú Z. 2005/b: A társadalom és a gazdaság területi folyamatait befolyásoló ideológiai, politikai és törvényi környezet a 19-20. század fordulóján. – In: Magyarország történeti földrajza. I. kötet. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs. pp. 103-120.

Hall, P. 2001: Global-City Regions in the Twenty-first Century. – In.: Global-City Regions. Trends, Theory, Policy (Scott, A.J. ed). Oxford University Press, pp. 59-77.

Healey, P. 1995: Managing Cities: The New Urban Context. John Willey, Chichester, USA. 322 p.

Herrschel, T. – Newman, P. 2002: Governance of Europe's City Regions: Planning, Policy and Politics. Routledge, London. 233 p.

Hoover, E.M. – Giarratani, F. 1999: An Introduction to Regional Economics. The Web Book of Regional Science. Regional Research Institute. West Virginia University. (www.rri.wvu.edu)

Horváth Gy. 2005: Magyarország térszerkezete és a régió intézménye. – In: Területi statisztika. 2005. 4. szám. pp. 309-323.

House, J.W. 1978: France: An Applied Geography. Routledge, London. 478 p.

Illés I. 2001: Régiók és regionalizáció. – In: Tér és Társadalom. 2001. XV. évf. 1. szám. pp. 1-23.

Illés I. 2003/a: Társadalmi szolgáltatások. – In: Magyarország társadalmi – gazdasági földrajza (Szerk.: Perczel Gy.). ELTE Eötvös Kiadó, Budapest. pp. 467-520.

Illés I. 2003/b: A terciér szektor jellege, társadalmi, gazdasági szerepe, fejlődési sajátosságai. – In: Magyarország társadalmi – gazdasági földrajza (Szerk.: Perczel Gy.). ELTE Eötvös Kiadó, Budapest. pp. 363-371.

Kaffka P. 1932: Országrendezés. – In: Magyar Szemle. 2. szám. pp. 164-172.

Kaffka P. 1933: Az országrendezés mérnöki megvilágításban. – In: Magyar Szemle. 2. szám. pp. 209-217.

Katona T. 2000: Mérési és megbízhatósági problémák a területi statisztikában. – In: Versenyképesség – Regionális versenyképesség (Szerk.: Farkas B. – Lengyel I.). JATEPress, Szeged. pp. 205-217.

Keating, M. 1997: The Invention of Regions: Political Restructuring and Territorial Government in Western Europe. – In: Environmental and Planning C: Government and Policy. 4. pp. 383-398.

Kolozsváry V. – Szamel L. 1950: A járások területének rendezése. – In: Állam és Közigazgatás. 6-7. szám. pp. 451-465.

Koltai Z. 1997: A magyarországi városok versenyképességének vállalati megítélése. – In: Tér és Társadalom. 2007. XXI évf. 2. szám. pp. 23-42.

Kovács E. – Katus L. (szerk.) 1987: Magyarország története 1848-1890. Akadémiai Kiadó, Budapest.

Kovács Z. 2007: Népeség- és településföldrajz. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest. 239 p.

Kovacsicsné Nagy K. 2006: Borsod-Abaúj-Zemplén megye statisztikai kistérségeinek összehasonlítása komplex mutató útján. – In: Területi Statisztika. 2006. 6. szám. pp. 569-577.

Kozma G. 2003: Terület- és településmarketing. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen. 169 p.

Kőszegfalvi Gy. – Tóth J. 1998: Általános településföldrajz. – In: Általános társadalomföldrajz I. (Szerk.: Tóth J. – Vuics T.). Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs. 448 p.

Krugman, P. 1993: First nature, second nature and metropolitan location. – Journal of Regional Science, 33. pp. 129-144.

Krugman, P. 1995: Development, Geography and Economic Theory. MIT Press, Cambridge (Massachusetts, US).

- Kukely Gy. 2006:** A nagyvárosok felértékelődése a külföldi működőtőke-beruházások telephelyválasztásában. – In: Tér és Társadalom. 2006. XX. évf. 4. sz. pp. 111-144.
- Lackó L. 1978:** Települések vonzáskörzetének meghatározása egymásrahatási modell segítségével. – In: Földrajzi értesítő, XXVII. évf. 1. füzet. pp. 31-43.
- Lasuén, J. R. 1967:** Desarrollo Económico y Distribución de ciudades por tamaño. – Arquitectura. 101. pp. 5-14.
- Lasuén, J. R. 1969:** On growth poles. – In: Urban Studies, 6. pp. 137-161.
- Lasuén, J. R. 1971:** Multi-regional economic development. An open systems approach. – In: Lund Studies. Series B. 37.
- Lasuén, J. R. 1973:** Urbanisation and development. The temporal interaction between geographical clusters. – In: Urban Studies, 10. pp. 163-188.
- Lengyel I. 1999:** Mérti a mérhetetlen? A megyei jogú városok vizsgálata többdimenziós skálázással. – In: Tér és Társadalom. 1999. XIII. évf. 1-2. sz. pp. 53-73.
- Lenyel I. 2003:** Verseny és területi fejlődés. JATEPress, Szeged. 432 p.
- Lengyel I. 2007:** Regionális központok és regionális fejlődés. – In: Magyar Tudomány. Budapest, 2007. június. pp. 749-759.
- Lorenz, D. 1989:** Trends towards Regionalism 142nt he World Economy: A Contribution to a New International Economic Order. – In: Intereconomics, Vol. 24. No. 2.
- Lorenz, D. 1991:** Regionalisation versus Regionalism: Problems of change 142nt he World Economy. – In: Intereconomics, Vol. 26. No. 1.
- Lorenz, D. 1992:** Economic Geography and the Political Economy of Regionalization: The Example of Western Europe. – In: The American Economic Review, 82.
- Lukovics M. 2006:** A magyar megyék és a főváros versenyképességének empirikus vizsgálata. – In: Területi Statisztika. 2006. 2. szám. pp. 148-166.
- Maróti A. 1998:** Mit tanítunk a kultúráról? – In: Új Pedagógiai Szemle. 1998/12

Moss, L. S. ed. 2001: City and Country: An Interdisciplinary Collection (Economics and Sociology Thematic Issue). Wiley-Blackwell Publishers. 412 p.

Murray, J. M. 2004: The Evolving Spatial Form of Cities in a Globalising World Economy: Johannesburg and Sao Paulo. HSRC Press. 58 p.

Nagle, G. – Spencer, K. 1999: Az Európai Unió földrajza. Holnap Kiadó, Budapest. 156 p.

Nagy Z. 2007: Miskolc város pozícióinak változásai a magyar városhálózatban a 19. század végétől napjainkig. Doktori (PhD) értekezés. Studia Geographica. Debreceni Egyetem Kossuth Egyetemi Kiadója, Debrecen. 236 p.

Nárai M. 2005: A megyei jogú városok innovációs potenciálja. – In: Régiók és nagyvárosok innovációs potenciálja Magyarországon (Szerk.: Grosz A. – Rechnitzer J.). MTA RKK, Pécs-Győr. pp. 181-221.

Nemes Nagy J. 1996: Centrumok és perifériák a piacgazdasági átmenetben. – In: Földrajzi Közlemények. 1. szám. pp. 31-48.

Nemes Nagy J. 2003: Regionális folyamatok, régiók. – In: Magyarország társadalmi-gazdasági földrajza (Szerk.: Perczel Gy.). ELTE Eötvös Kiadó, Budapest. pp. 565-623.

Paelinck, J. 1965: La théorie du développement polirisé. – In: Economie Regionale, 159. pp. 203-254.

Palotás Z. 1990: A trianoni határok. Interedition, Budapest. 93 p.

Papp A. 1981: Debrecen regionális szerepének változása időben és térben. – In: Nemzetközi földrajzi ülészak tudományos előadásai (Szerk.: Gerting B. – Léhmann A.) Pécs, 1979. április 19-20. pp. 310-317.

Pálné Kovács I. 1992: Gondolatok egy lehetséges folyamatról, egy perifériaifőváros születése: Lyon? – In: Tér és Társadalom. VI. évf. 3-4. szám. pp. 291-293.

Pálné Kovács I. 1999: Régiók az ezredfordulón? A terhes örökség és a jövő modernizációs kihívásai. – In: Tér és Társadalom. 1999. XIII. évf. 3. szám. pp. 59-77.

Pálné Kovács I. 2001: Regionális politika és közigazgatás. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs. 303 p.

Perczel Gy. 1996: Ipar. – In: Magyarország társadalmi – gazdasági földrajza (Szerk.: Perczel Gy.). ELTE Eötvös Kiadó, Budapest. pp. 284-372.

Perczel Gy. (Szerk.) 2003: Magyarország társadalmi-gazdasági földrajza. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest. 633 p.

Perroux, F. 1955: Note sur la notion de 'pôle de croissance'. – In: *Économie Appliquée* 8. pp. 307-320.

Porter, M. E. 1990: *The Competitive Advantage of Nations*. The Free Press, New York. 855 p.

Porter, M. E. 1996: *Competitive Advantage, Agglomeration Economies and Regional Policy*. – In: *International Regional Science Review*, 1-2. pp. 85-94.

Porter, M. E. 2001: *Regions and the New Economics of Competition*. – In.: *Global-City Regions. Trends, Theory, Policy* (Scott, A.J. ed). Oxford University Press, pp. 139-157.

Pottier, P. 1963: *Axes de communication et développement économique*. – In: *Revue Économique*, 14. pp. 58-132.

Rechnitzer J. 1998: *Területi stratégiák*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs. 348 p.

Rechnitzer J. 2002: *A városhálózat az átmenetben, a kilencvenes évek változási irányai*. – In: *Tér és Társadalom*. 2002. XVI. évf. 3. szám. pp. 165-183.

Rechnitzer J. 2004: *A városhálózat és a régiók formálódása*. – In: *Magyar Tudomány*. Budapest, 2004. szeptember. pp. 978-990.

Rechnitzer J. – Grosz A. – Csizmadia Z. 2004: *A magyar városhálózat tudásalapú megújító képessége az ezredfordulón*. – In: *Tér és Társadalom*. 2004. XVIII. évf. 2. szám. pp. 117-156.

Richardson, W.H. 1969: *Regional Economics: Location Theory, Urban Structure and Regional Change*. Praeger, Los Angeles (USA). 457 p.

Rónai A. 1989: *Térképezett történelem*. Magvető Könyvkiadó, Budapest. 350 p.

Sassen, S. 1992: *The Global City: New York, London, Tokyo*. Princeton University Press. 412 pp.

Sassen, S. 2001: *Global Cities and Global-City Regions: A Comparison.* – In.: *Global-City Regions. Trends, Theory, Policy* (Scott, A.J. ed). Oxford University Press, pp. 78-95.

Scott, A.J. 2000: *Economic Geography: The Great Half-Century.* – In.: *The Oxford Handbook of Economic Geography* (Clark, G.L. – Feldman, M.P. – Gertler, M.S. eds). Oxford University Press, pp. 18-44.

Scott, A. J. – Agnew, J. – Soja, E. W. – Storper, M. 2001: *Global City Regions.* – In.: *Global-City Regions. Trends, Theory, Policy* (Scott, A.J. ed). Oxford University Press, pp. 11-32.

Simmie, J. 2001: *Innovative Cities.* Taylor & Francis, London. 254 p.

Süli-Zakar I. 1990: Debrecen. – In: *Nagyvárosok helye az önkormányzati rendszerben* (Szerk.: Rechnitzer J. – Tóth J.). Kutatási zárójelentés. MTA RKK, Pécs-Győr. pp. 49-59.

Süli-Zakar I. 1994: Debrecen és Kelet-Magyarország (Egy regionális központ és a regionalizmus országunk keleti felén). – In: *Tanulmányok Debrecen városföldrajzából.* Debrecen. pp. 7-73.

Süli-Zakar I. 1995: Debrecen és Kelet-Magyarország (Egy regionális központ és a regionalizmus országunk keleti részén). – In: *Tanulmányok Debrecen városföldrajzából.* KLTE Társadalomföldrajzi Tanszék, Debrecen. pp. 7-72.

Süli-Zakar I. 1996: Északkelet-Magyarország terület- és településfejlesztésének társadalomföldrajzi alapjai. KLTE, Debrecen. 75 p.

Süli-Zakar I. – Kozma G. 1998: *A terület- és településfejlesztés alapjai.* Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen. 193 p.

Süli-Zakar I. 2000: Európai regionalizmus – magyar regionalizmus (II. rész). – *Északkelet-Magyarország.* 2000. 3. szám. pp. 4-9.

Süli-Zakar I. – Csomós Gy. 2004: *Nagyvárosaink a földrajzi térben.* – In: *Határon átnyúló kapcsolatok, humán erőforrások* (Szerk.: Süli-Zakar I.). – Debreceni Egyetem Kossuth Egyetemi Kiadója, Debrecen. pp. 257-262.

Süli-Zakar I. – Csomós Gy. 2005: *Debrecen helye a nagyvárosi hierarchiában.* – In: *Debreceni Szemle.* Debrecen. 2005. 2. szám. pp. 280-289.

Szigeti E. 2002: *Község, város, jogállás. (A magyar településhálózat közigazgatási térszerkezetének néhány kérdése.)* Magyar Közigazgatási Intézet, Budapest.

Szigeti E. 2003: Az államigazgatás dekoncentrált területi szervezetrendszer regionalizálásának kérdései. Magyar Közigazgatási Intézet, Budapest. 30 p.

Szigeti E. 2007: Az állam területi és helyi szervei, működésük térbeli keretei. – Kormányzati Személyügyi Szolgáltató és Közigazgatási Képzési Központ. ROP 3.3.1 Programigazgatóság. – Tanulmány. (www.kszk.gov.hu)

Taylor, P. J. 2004: Leading World Cities: Empirical Evaluations of Urban Nodes in Multiple Networks. Loughborough University Globalization and World Cities Study Group and Network (GaWC). – Research Bulletin 146. (<http://www.lboro.ac.uk>)

Taylor, P. J. 2003: The World City Network: A Global Urban Analysis. Routledge, USA. 328 p.

Teperics K. 2005: A Debreceni felsőoktatás demográfiai háttere. – In: „Tájak – Régiók – Települések...” (Szerk.: Süli-Zakar I.). Didakt, Debrecen. pp. 325-332.

Tóth G. 2006: Centrum-periféria viszonyok vizsgálata a hazai közúthálózaton. – In: Területi Statisztika. 2006. 5. szám. pp. 476-493.

Tóth J. 1993: Nagyvárosok a magyar településrendszerben. – In: Comitatus. 8. szám. pp. 40-53.

Tóth J. 1996: Településrendszer. – In: Magyarország társadalmi – gazdasági földrajza (Szerk.: Perczel Gy.). ELTE Eötvös Kiadó, Budapest. pp. 539-586.

Vitányi I. 2002: A civilizáció és a kultúra paradigmái. – In: Magyar Tudomány. 2002. június. pp. 720-729.

Vitányi I. 2004: A 20. század kulturális kihívásai. – In: Ezredforduló, 2004. 3-4. szám.

Vizdák K. 2005: A technikaerőforrás-ellátottság vizsgálata az Észak-Alföldi Régió gazdaságaiban. – In: Területi Statisztika. 2005. 3. szám. pp. 234-251.

Wágner I. 2004: Magyar regionális bankközpontok felkutatása és azonosítása. – In: Tér és Társadalom. 2004. XVIII. évf. 2. szám pp. 107-116.

Zongor G. 1999: Változatok a középszintre, avagy a magyar középszinttelenség. – In: Tér és Társadalom. 1999. XIII. évf. 3. szám pp. 45-58.

Felhasznált statisztikai források és fejlesztési dokumentumok:

Debrecen Megyei Jogú Város Fejlesztési Programja 2007-2013. Debrecen, 2006. 181 p. (<http://portal.debrece.hu>)

Debrecen Megyei Jogú Város Idegenforgalmi Konceptiója és Fejlesztési Programja. Debrecen, 2004. 128 p. (<http://portal.debrece.hu>)

Debreceni Vagyonkezelő ZRt, 2007: Konszolidált éves beszámoló, 2006. Debrecen. (www.dvrt.hu)

Észak-Alföldi Operatív Program 2007-2013. Budapest, 2006. 133 p. (www.nfu.hu)

European Spatial Development Perspectives (ESDP), European Committee, Brussels, 1999. (<http://ec.europa.eu>)

Foreign Policy, 2008: The 2008 Global City Index. Foreign Policy. 2008. november/december. (www.foreignpolicy.com)

Központi Statisztikai Hivatal (KSH), 2004: Európai Regionális Statisztikai Felhasználói Kézikönyv (2003). KSH, Budapest. 173 p. (www.ksh.hu)

Központi Statisztikai Hivatal (KSH), 2006: A gazdasági fejlődés regionális különbségei Magyarországon 2005-ben. KSH, Debrecen. 59 p. (www.ksh.hu)

Központi Statisztikai Hivatal (KSH), 2006: Innováció (2004). KSH, Budapest. 34 p. (www.ksh.hu)

Központi Statisztikai Hivatal (KSH), 2006: Társadalmi ellátórendszerek (2006). KSH, Budapest. 226 p. (www.ksh.hu)

Központi Statisztikai Hivatal (KSH), 2006: Magyarország turizmus szatellit számlái (2004). KSH, Budapest. 48 p. (www.ksh.hu)

Központi Statisztikai Hivatal (KSH), 2006: Társadalmi folyamatok Hajdú-Bihar megyében a 2005. évi mikrocenzus tükrében. KSH, Debrecen. 65 p. (www.ksh.hu)

Központi Statisztikai Hivatal (KSH), 2007: Az oktatás strukturális változásai az Észak-Alföldön 1990-2005. KSH, Debrecen. 52 p. (www.ksh.hu)

Központi Statisztikai Hivatal (KSH), 2007: Hajdú-Bihar megye 2006/1-4. KSH, Debrecen. 268 p. (www.ksh.hu)

Központi Statisztikai Hivatal (KSH), 2007: Jelentés a turizmus 2006. évi teljesítményéről (2007). KSH, Budapest. 84 p. (www.ksh.hu)

Központi Statisztikai Hivatal (KSH), 2007: Kutatás és fejlesztés az Észak-Alföldön. 2000-2005. KSH, Debrecen. 22 p. (www.ksh.hu)

Központi Statisztikai Hivatal (KSH), 2007: Kutatás és fejlesztés (2007). KSH, Budapest. 126 p. (www.ksh.hu)

Központi Statisztikai Hivatal (KSH), 2008: Statisztikai Tükör, Ipari parkok, vállalkozási övezetek az Észak-Alföldön. 2008/39. KSH, Budapest. 5 p. (www.ksh.hu)

Központi Statisztikai Hivatal (KSH), 2008: A külföldi érdekeltségű vállalkozások regionális különbsége (2006). KSH, Miskolc. 7 p. (www.ksh.hu)

Magyar Turisztikai Hivatal, 2005: Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégia 2005-2013. Budapest. 210 p. (<http://itthon.hu>)

Magyar Turizmus ZRt, 2007: Turizmus Magyarországon, 2006. Budapest, 12 p. (<http://itthon.hu>)

Oktatási és Kulturális Minisztérium, 2006: Statisztikai tájékoztató (Felsőoktatás 2005/2006). OKM, Budapest. 339 p. (www.okm.gov.hu)

Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), 2007: Health Data. (www.oecd.org)

PriceWaterHouseCoopers, 2007: UK Economic Outlook. London. 40 p. (www.pwc.com)

Regional Science Research Institute: Regional Science Research Institute Yearly Report, Virginia (USA), 1970

The City of London Corporation, 2007: The Global Financial Centres Index, Vol. 2. London. 84 p. (www.cityoflondon.gov.uk)

United Kingdom, National Statistics, 2007: Government Office Regions (GORs), The former Standard Statistical Regions (SSRs). (www.statistics.gov.uk)

United Nations, 2004: World Population to 2300. New York. p. 254. (www.un.org)

United Nations, 2006: World Urbanization Prospects, The 2005 Revision. New York. p. 210. (www.un.org)

United Nations, 2008: World Urbanization Prospects, The 2007 Revision. New York. p. 244. (www.un.org)

Új Magyarország Fejlesztési Terv (Magyarország Nemzeti Stratégiai Referenciakeret) 2007-2013. (www.nfu.hu)

Az Európai Régiók Gyűlésének nyilatkozata a regionalizmusról Európában. – In: Comitatus. 1997/1. pp. 59-65.

Felhasznált törvények, rendeletek, határozatok:

1848. évi XVI. törvénycikk a megyei hatóság ideiglenes gyakorlásáról

1848. évi XXIII. törvénycikk a szabad királyi városokról

1870. évi XLII. törvénycikk a köztörvényhatóságok rendezéséről

1872. évi XXXVI. törvénycikk Buda-Pest fővárosi törvényhatóság alakításáról és rendezéséről

1876. évi XX. törvénycikk némely törvényhatóságok megszüntetéséről

1876. évi XXXIII. törvénycikk némely törvényhatóság területének szabályozásáról és az ezzel kapcsolatos intézkedésekről

1877. évi I. törvénycikk némely törvényhatóságok véglegesen megállapított területének az 1876. évi XXXIII. tc. rendelkezése folytán törvénybe iktatásáról

1886. évi XXI. törvénycikk a törvényhatóságokról

1892. évi XXVI. törvénycikk a törvényhatóságokról szóló 1886. évi XXXIII. tc. némely rendelkezéseinek módosításáról

1907. évi LI. törvénycikk Miskolcz rendezett tanácsú városnak törvényhatósági joggal felruházásáról

1923. évi XXXV. törvénycikk a közszolgáltatásokban álló tisztviselők és egyéb alkalmazottak létszámának csökkentéséről és egyes kapcsolatos intézkedésekről

1942. évi XXIII. törvénycikk Szombathely és Kaposvár megyei városok törvényhatósági jogú városokká alakításáról

1947. évi XIII. törvény Békéscsaba megyei városnak törvényhatósági jogú várossá alakításáról

1949. évi XX. törvény a Magyar Népköztársaság Alkotmányáról

1950. évi I. törvény a helyi tanácsokról

1971. évi I. törvény a tanácsokról

1990. évi LXV. törvény a helyi önkormányzatokról

1990. évi C. törvény a helyi adókról

1993. évi LXXIX. törvény a közoktatásról

1994. évi LXIII. törvény a helyi önkormányzatokról szóló 1990. évi LXV. törvény módosításáról

1996. évi XXI. törvény a területfejlesztésről és a területrendezésről

1999. évi XLI. törvény a területszervezési eljárásról

1999. évi XCII. törvény a területfejlesztésről és területrendezésről szóló 1996. évi XXI. törvény módosításáról

2005. évi CXXXIX. törvény a felsőoktatásról

2006. évi CXXXII. törvény az egészségügyi ellátórendszer fejlesztéséről

1007/1971. (III. 6.) Korm. sz. határozat az Országos Településhálózat-fejlesztési Konceptióról

65/2004. (IV. 15.) Kormányrendelet a többcélú kistérségi társulások 2004. évi támogatása mértékének, igénylésének, döntési rendszerének, folyósításának és elszámolásának részletes feltételeiről

297/2006. (XII. 23.) Kormányrendelet a közigazgatási hivatalokról

12/1980-85. OGY határozat az Országos Településhálózat-fejlesztési Konceptió módosításáról

35/1998. (III. 20.) OGY határozat az Országos Területfejlesztési Konceptióról

96/2005. (XII. 25.) OGY határozat az Országos Fejlesztéspolitikai Konceptióról

97/2005. (XII. 25.) OGY határozat az Országos Területfejlesztési Konceptióról

73/2007. (VII. 27.) FVM rendelet a közös agrárpolitika keretébe tartozó egyes támogatási rendszerek működését segítő mezőgazdasági szaktanácsadási rendszerről

Az Európa Parlament és a Tanács **1059/2003/EK (2003.05.26.) rendelete** a statisztikai célú területi egységek nomenklatúrájának (NUTS) létrehozásáról

Az értekezés témakörében megjelent közlemények

Csomós György (2009): A regionális centrumok súlyának meghatározása Magyarországi településhálózatában. In: *Területi Statisztika*, 2009/2. Budapest. (megjelenés alatt)

Csomós György (2008): Regionális centrumok a globális térben: lakosságszám vagy funkcionalitás? – In: *Debreceni Műszaki Közlemények*, 2008/2. Debreceni Egyetem, Debrecen. pp. 69-83.

György Csomós (2008): Urban Centres in the Space. – In: *Neighbours and Partners: On the two sides of the border* (Süli-Zakar I. ed.). Debreceni Egyetem, Debrecen. pp. 83-90.

Csomós György (2008): A régióközpontok terminológiája. *Szolnoki Tudományos Közlemények*, XII. évf. Szolnok.

Csomós György (2008): Pólusközpontok, regionális centrumok és régióközpontok definiálása Magyarországi településhálózatában. – In: *14th Building Services, Mechanical and Building Industry Days* (Szerk.: Kalmár F.). Debreceni Egyetem, Debrecen. pp. 448-454.

György Csomós (2008): The weight of cities in the economy of the Northern Great Plain Region by the profile of enterprises. – In: *14th Building Services, Mechanical and Building Industry Days* (Kalmár F. ed.). Debreceni Egyetem, Debrecen. pp. 443-447.

Csomós György (2007): A nagyvárosok városhálózatban betöltött súlyának statisztikai alapú elemzése (különös tekintettel a felsőoktatásra). *Debreceni Műszaki Közlemények*, 2007/2. Debreceni Egyetem, Debrecen. pp. 75-86.

Csomós György (2007): A NUTS rendszer magyarországi alkalmazása. *Szolnoki Tudományos Közlemények*, XI. évf. Szolnok.

Csomós György (2005): Magyarország régióinak elemzése. – In: „*Tájak – Régiók – Települések...*” (Szerk.: Süli-Zakar I.). Debreceni Egyetem, Debrecen. pp. 117-120.

Süli-Zakar István – **Csomós György (2005):** Szerencs város térszerkezeti helyzete. – In: *Szerencs monográfiája* (Szerk.: Frisnyák S. – Gál A.). Szerencs Város Önkormányzata, Szerencs. pp. 253-266.

Süli-Zakar István – **Csomós György (2005):** Debrecen hely a nagyvárosi hierarchiában. *Debreceni Szemle*, 13. évf. 2. sz. Debreceni Szemle Alapítvány, Debrecen. pp. 280-289.

György Csomós (2004): Predominance of the west-east slope in Hungary: analysis of towns in the counties lying along the western and eastern state borders. – In: *Cross-border Co-operations – Schengen challenges* (Süli-Zakar I. ed.). Debreceni Egyetem, Debrecen. pp. 27-32.

Süli-Zakar István – **Csomós György (2004):** Nagyvárosaink a földrajzi térben. – In: *Határon átnyúló kapcsolatok, humán erőforrások* (Szerk.: Süli-Zakar I.). Debreceni Egyetem, Debrecen. pp. 257-262.

Az értekezés témakörében elhangzott előadások

Neighbours and Partners: On the two sides of the border

Nemzetközi tudományos konferencia (International scientific conference)

Előadás címe: *Urban Centres in the Space*

Debrecen, 2008. november 10-11.

A Magyar- és Világtudomány Napja XII. megyei rendezvénye

Tudományos konferencia

Előadás címe: *A régióközpontok terminológiája*

Szolnok, 2008. november 6.

14th Building Services, Mechanical and Building Industry Days

Nemzetközi tudományos konferencia (International scientific conference)

Szekció: Építőipar

Előadás címe: The weight of cities in the economy of the Northern Great Plain Region by the profile of enterprises

Debrecen, 2008. október 30-31.

14th Building Services, Mechanical and Building Industry Days

Nemzetközi tudományos konferencia (International scientific conference)

Szekció: Építőipar

Előadás címe: Pólusközpontok, regionális centrumok és régióközpontok definiálása Magyarországi településhálózatában

Debrecen, 2008. október 30-31.

A Magyar- és Világtudomány Napja XI. megyei rendezvénye

Tudományos konferencia

Előadás címe: *A NUTS rendszer magyarországi alkalmazása*

Szolnok, 2007. november 8.

Tájak – Régiók – Települések... (Tisztelgés a 75 éves Enyedi György akadémikus előtt)

Nemzetközi tudományos konferencia (International scientific conference)

Szekció: Földrajz és politika

Előadás címe: A magyar régiószervezés problémái

Debrecen, 2005. november 7-8.

Határon átnyúló kapcsolatok – Schengeni kihívások

Cross-border Co-operations – Schengen challenges

Nemzetközi tudományos konferencia (International scientific conference)

Szekció: Külső és belső határok

Előadás címe: Predominance of the west-east slope in Hungary: analysis of towns in the counties lying along the western and eastern state borders

Debrecen, 2004. október 11-12.

Debreceni Egyetem TTK Tudományos Diákköri Konferencia

Tagozat: Társadalomföldrajz és Területfejlesztés

Előadás címe: Nagyvárosaink a földrajzi térben

Debrecen, 2004. április 22.

Határon átnyúló kapcsolatok, humán erőforrások

Tudományos tanácsülés

Szekció: Települések, kistérségek, régiók

Előadás címe: Nagyvárosaink a földrajzi térben (Társszerző: Prof. Dr. Süli-Zakar István)

Debrecen, 2003. november 10-11.

Egyéb közlemények

F. Kalmár – T. Kalmár – E. Varga – I. Kocsis – T. Jenei – **György Csomós (2008):** Energy and Comfort Aspects of Infiltration at Closing Elements of Buildings. – In: *The 29th AIVC Conference in 2008 – Advanced Building Ventilation and Environmental Technology for Addressing Climate Change Issues* (14-16 October 2008, Kyoto, Japan). Vol. 2. pp. 191-196.

Mellékletek

Mellékletek jegyzéke:

	Ábrák jegyzéke.....	157
	Táblázatok jegyzéke.....	160
1. melléklet	Szabad királyi városok 1867-ben.....	165
2. melléklet	Törvényhatósági jogú városok 1886. és 1948. között.....	166
3. melléklet	Hierarchikus rangsor a XIX. századi Magyarország városaiban <i>Gyimesi Sándor</i> és <i>Bácskai Vera – Nagy Lajos</i> szerint.....	167
4. melléklet	Magyarország városainak városfejlettségi rangsora 1870-ben <i>Keleti Károly</i> szerint.....	169
5. melléklet	Az állam regionális szintre helyezett dekoncentrált közigazgatási szervei 2006-ban <i>Szigeti Ernő</i> alapján.....	170
6. melléklet	A regionális szintre helyezett kormányzati irányítás alatt álló szervezetek és köztestületek 2006-ban <i>Szigeti Ernő</i> alapján.....	171
7. melléklet	A felsőoktatással kapcsolatos mutatók értékelése (2006).....	172
8. melléklet	A közoktatással kapcsolatos mutatók értékelése (2006).....	173
9. melléklet	Az egészségüggyel kapcsolatos mutatók értékelése (2006).....	174
10. melléklet	A gazdasággal kapcsolatos mutatók értékelése (2006).....	175
11. melléklet	Az idegenforgalommal kapcsolatos mutatók értékelése (2006).....	176
12. melléklet	A kultúrával kapcsolatos mutatók értékelése (2006).....	177
13. melléklet	A lakossági infrastruktúrával kapcsolatos mutatók értékelése (2006).....	178

Ábrák jegyzéke:

1. ábra	A rurális és az urbánus területek népességének változása (1950-2030).....	2
2. ábra	Magyarország törvényhatóságai 1910-ben.....	13
3. ábra	A Trianoni békeszerződés határmódosításai Magyarországon 1920-ban.....	17
4. ábra	A községek és városok osztályba sorolása 1951-ben	20
5. ábra	Az 1953-as megyei reformterv	21
6. ábra	A Területszervezési Kormánybizottság 14 megyés tervezete.....	22
7. ábra	A magyar városok hierarchikus rendje az 1960-as években	22
8. ábra	Gazdasági körzetek az 1963-as Településhálózat-fejlesztési Tanulmánytervben	23
9. ábra	Az 1971-es Országos Településhálózat-fejlesztési Konceptió központrendszere és a tervezési-gazdasági körzetek	26
10. ábra	Bibó István városjárásokra alapozott kerületi közigazgatási reformterve 1975-ben	27
11. ábra	A városkörnyéki beosztás területi és központrendszere 1984-ben.....	28
12. ábra	A dekoncentrált államigazgatási szervezetek központjai a regionális centrumokban és a régió többi megyei jogú városában (2006-2007).....	35
13. ábra	Az Alpha, Beta és Gamma World City-k meghatározása a GaWC kutatásaiban <i>J.V. Beaverstock, R.G. Smith és P.J. Taylor</i> szerint (1999).....	41
14. ábra	A felsőoktatás összes foglalkoztatottjának száma a regionális centrumokban a főváros nélkül (2006).....	54
15. ábra	A felsőoktatással kapcsolatos mutatók összesített értéke az Észak-Alföldi Régió megyei jogú városaiban a régió értékéhez viszonyítva (2006).....	60
16. ábra	A regionális centrumok közoktatással kapcsolatos mutatóinak összesített értéke az országos értékhez viszonyítva a főváros nélkül (2006).....	64
17. ábra	A regionális centrumok és a közoktatási feladat ellátási helyek száma a régiók értékéhez viszonyítva (2006).....	66

18. ábra	A közoktatással kapcsolatos mutatók összesített értéke a régiók megyei jogú városaiban az országos értékhez viszonyítva (2006).....	67
19. ábra	A közoktatással kapcsolatos mutatók összesített értéke az Észak-Alföldi Régió megyei jogú városaiban a régió értékéhez viszonyítva (2006).....	68
20. ábra	Engedélyezett aktív ágyaik száma a legnagyobb kiemelt kórházakban (2006).....	71
21. ábra	Az egészségüggyel kapcsolatos mutatók összesített értéke az Észak-Alföldi Régió megyei jogú városaiban a régió értékéhez viszonyítva (2006).....	77
22. ábra	Az állami tulajdon változása néhány város gazdasági szervezeteiben (1992-2006).....	80
23. ábra	A gazdasági szervezeteknél alkalmazásban állók számának változása néhány városban (1992-2006).....	81
24. ábra	Gazdasági szervezetek számának változása néhány városban (1992-2006).....	81
25. ábra	Bankok és bankfiókok száma a regionális központokban és az Észak-Alföldi Régió megyeszékhelyein (2006).....	82
26. ábra	A gazdasággal kapcsolatos mutatók összesített értéke az Észak-Alföldi Régió megyei jogú városaiban a régió értékéhez viszonyítva (2006).....	89
27. ábra	Az idegenforgalommal kapcsolatos mutatók összesített értéke az Észak-Alföldi Régió megyei jogú városaiban a régió értékéhez viszonyítva (2006).....	96
28. ábra	Kiemelt idegenforgalmi jelentőségű városok jellemző adatainak összehasonlítása az Észak-Alföldi Régióban (2006).....	97
29. ábra	A kultúrával kapcsolatos mutatók összesített értéke az Észak-Alföldi Régió megyei jogú városaiban a régió értékéhez viszonyítva (2006).....	103
30. ábra	A lakossági infrastruktúrával kapcsolatos mutatók összesített értéke az Észak-Alföldi Régió megyei jogú városaiban a régió értékéhez viszonyítva (2006).....	108
31. ábra	Budapest és a pólusvárosok (1,00) összesített átlagértékének és lakosságának aránya (2006).....	111
32. ábra	A pólusvárosok (1,00) és Budapest súlyának aránya a vizsgált mutatócsoportok tekintetében (2006).....	112

33. ábra	A pólusvárosok összesített átlagértéke régiójukban (2006).....	114
34. ábra	A felhasznált mutatók összesített átlagértéke az Észak-Alföldi Régió megyei jogú városaiban a régió értékéhez viszonyítva (2006).....	115
35. ábra	Az Észak-Alföldi Régió megyei jogú városainak és a régió többi településének aránya lakosságszámuk és a számítás összesített átlagértékének tekintetében (2006).....	115
36. ábra	Az Észak-Alföldi Régió településeinek súlya Debrecen (1,00) összesített értékének arányában (2006).....	116
37. ábra	A regionális centrumok értékeinek eltérése a város súlyának összesített átlagértéke és a centrumképző funkciók átlagértéke alapján az országos értékhez viszonyítva (2006).....	118
38. ábra	A regionális centrumok értékeinek eltérése a város súlyának összesített átlagértéke és a centrumképző funkciók átlagértéke alapján a regionális értékhez viszonyítva (2006).....	119

Táblázatok jegyzéke:

1. táblázat	Magyarország NUTS 2 régiói a 35/1998. (III. 20.) OGY határozat az Országos Területfejlesztési Koncepcióról, és a megyei jogú városok az 1990. évi LXV törvény az 1994. évi LXIII törvény a helyi önkormányzatokról szóló 1990. évi LXV törvény módosításáról alapján (2006).....	4
2. táblázat	Hierarchikus rangsor a 19. századi Magyarország egyes városai alapján <i>Gyimesi Sándor, Bácskai Vera</i> és <i>Nagy Lajos</i> szerint.....	11
3. táblázat	Magyarország egyes városainak városfejlettségi rangsora 1870-ben <i>Keleti Károly</i> szerint.....	13
4. táblázat	A funkcionális értelemben vett városok hierarchikus tagolódása 1900-ban <i>Beluszky Pál</i> szerint.....	14
5. táblázat	A magyarországi városok hierarchiája 1900-ban <i>Beluszky Pál</i> szerint.....	15
6. táblázat	A városok komplex típusai 1900-ban <i>Beluszky Pál</i> szerint (különös tekintettel a nagy- és középvárosokra).....	16
7. táblázat	A községek és városok osztályba sorolása 1951-ben.....	20
8. táblázat	A települések regionális szerepköre az 1969-es Országos Településhálózat-fejlesztési Keretterv szerint.....	24
9. táblázat	A települések besorolása központi szerepkörük szerint az 1971-es Országos Településhálózat-fejlesztési Koncepció alapján.....	25
10. táblázat	Komplex várostípusok hierarchikus rangsora a városi funkciók súlya alapján 1996-ban <i>Beluszky Pál</i> szerint.....	31
11. táblázat	Az államigazgatás regionális szintre helyezett dekoncentrált szervezeteinek központjai a megyei jogú városokban (2006-2007).....	34
12. táblázat	Az államigazgatás regionális szintre helyezett dekoncentrált szervezeteinek központjai a régiókban (2006-2007).....	34
13. táblázat	A kormányzati irányítás alatt álló szervezetek és a köztisztviselőknek a központjai a megyei jogú városokban (2006-2007).....	35
14. táblázat	A regionális közigazgatási hivatalok központjai és a regionális centrumok (2006-2007).....	36

15. táblázat	A NUTS 2 tervezési-statisztikai régiók regionális centrumai, pólusvárosai és a régióközpontok (2006).....	37
16. táblázat	A Loughborough University Globalization and World Cities Study Group and Network (GaWC) által kidolgozott városkategorizálás (2004).....	40
17. táblázat	A NUTS régiók átlagos mérete az Európai Parlament és a Tanács 1059/2003/EK rendelete értelmében (2003).....	42
18. táblázat	A franciaországi NUTS 2 régiók és a regionális centrumok népességaránya Île-de-France régió és Párizs regionális centrum nélkül (Départements d'outre-mer nélkül) (2006).....	44
19. táblázat	A spanyolországi NUTS 2 régiók és a regionális centrumok népességaránya Madrid régió és Madrid regionális centrum nélkül (2006).....	44
20. táblázat	A magyarországi NUTS 2 régiók és a regionális centrumok népességaránya a Közép-Magyarországi Régió és Budapest regionális centrum nélkül (2006).....	44
21. táblázat	A regionális centrumok népességének változása 1970. és 2007. között, valamint népességarányuk változása Budapest és Magyarország népességéhez képest.....	45
22. táblázat	A magyarországi NUTS rendszer területi szintjei (2006).....	49
23. táblázat	A Hajdú-Bihar Megyei Önkormányzat, Debrecen MJV és a Debreceni Egyetem gazdálkodásának sarokszámai (2006).....	53
24. táblázat	Az I. Nemzeti Fejlesztési Terv keretében a legtöbb támogatást elnyert egyetemek (2004-2006).....	54
25. táblázat	A megyei jogú városok felsőoktatással kapcsolatos mutatóinak összesített értéke és lakosságszáma az országos értékhez viszonyítva (2006).....	56
26. táblázat	A regionális centrumok és a pólusvárosok felsőoktatással kapcsolatos mutatóinak összesített értéke Budapest értékhez és az országos értékhez viszonyítva (2006).....	57
27. táblázat	A megyei jogú városok felsőoktatással kapcsolatos mutatóinak összesített értéke és lakosságszáma a régiójuk értékhez viszonyítva (2006).....	58
28. táblázat	A Debreceni Egyetem, a Nyíregyházi Főiskola és a Szolnoki Főiskola sarokszámai (2006).....	59
29. táblázat	A közoktatási intézmények főbb adatai (2006).....	61

30. táblázat	A megyei jogú városok közoktatással kapcsolatos mutatóinak összesített értéke és lakosság száma az országos értékhez viszonyítva (2006).....	63
31. táblázat	A regionális centrumok és a pólusvárosok közoktatással kapcsolatos mutatóinak összesített értéke Budapest értékéhez és az országos értékhez viszonyítva (2006).....	64
32. táblázat	A megyei jogú városok közoktatással kapcsolatos mutatóinak összesített értéke és lakosság száma régiójuk értékéhez viszonyítva (2006).....	65
33. táblázat	A regionális központok kórházainak főbb adatai (2006).....	70
34. táblázat	A megyei jogú városok egészségüggyel kapcsolatos mutatóinak összesített értéke és lakosság száma az országos értékhez viszonyítva (2006).....	73
35. táblázat	A regionális centrumok és a pólusvárosok közoktatással kapcsolatos mutatóinak összesített értéke Budapest értékéhez és az országos értékhez viszonyítva (2006).....	74
36. táblázat	A megyei jogú városok egészségüggyel kapcsolatos mutatóinak összesített értéke és lakosság száma régiójuk értékéhez viszonyítva (2006).....	75
37. táblázat	Az Észak-Alföldi Régió fekvőbeteg-ellátását biztosító kórházak (2006).....	76
38. táblázat	A megyék kategorizálása versenyképességük alapján Lengyel Imre szerint (2003).....	79
39. táblázat	A megyék és a főváros besorolása elméleti régiótípusokba klaszteranalízis alapján Lukovics Miklós szerint (2006).....	79
40. táblázat	A megyei jogú városok önkormányzati bevételeinek forrásai (2005).....	83
41. táblázat	A megyei jogú városok gazdasággal kapcsolatos mutatóinak összesített értéke és lakosság számuk az országos értékhez viszonyítva (2006).....	85
42. táblázat	A vidéki regionális centrumokban keletkező SZJA összevont adóalapja és a vállalkozási tevékenységből származó összes bevétel (2006).....	86
43. táblázat	A regionális centrumok és a pólusvárosok gazdasággal kapcsolatos mutatóinak összesített értéke Budapest értékéhez és az országos értékhez viszonyítva (2006).....	87

44. táblázat	A megyei jogú városok gazdasággal kapcsolatos mutatóinak összesített értéke és lakosságszáma régiójuk értékéhez viszonyítva (2006).....	88
45. táblázat	Az Észak-Alföldi Régió megyei jogú városainak gazdasággal kapcsolatos összesített értékei az országos értékhez viszonyítva (2006).....	89
46. táblázat	Az Észak-Alföldi Régió megyei jogú városaiiban keletkező SZJA összevont adóalapja és a vállalkozási tevékenységből származó összes bevétele (2006).....	89
47. táblázat	Az idegenforgalmi egyenleg változása (2004-2006).....	90
48. táblázat	Turizmus specifikus ágazatok multiplikátorai és hatásuk a GDP-re (2004).....	91
49. táblázat	A megyei jogú városok idegenforgalommal kapcsolatos mutatóinak összesített értéke és lakosságszáma az országos értékhez viszonyítva (2006).....	93
50. táblázat	A regionális centrumok és a pólusvárosok idegenforgalommal kapcsolatos mutatóinak összesített értéke Budapest értékéhez és az országos értékhez viszonyítva (2006).....	94
51. táblázat	A megyei jogú városok idegenforgalommal kapcsolatos mutatóinak összesített értéke és lakosságszáma régiójuk értékéhez viszonyítva (2006).....	95
52. táblázat	Kiemelt idegenforgalmi jelentőségű városok jellemző összesített adatai az Észak-Alföldi Régióban (2006).....	96
53. táblázat	A megyei jogú városok kultúrával kapcsolatos mutatóinak összesített értéke az országos értékhez viszonyítva (2006).....	100
54. táblázat	A regionális centrumok és a pólusvárosok kultúrával kapcsolatos mutatóinak összesített értéke Budapest értékéhez és az országos értékhez viszonyítva (2006).....	101
55. táblázat	A megyei jogú városok kultúrával kapcsolatos mutatóinak összesített értéke és lakosságszáma régiójuk értékéhez viszonyítva (2006).....	102
56. táblázat	A megyei jogú városok lakossági infrastruktúrával kapcsolatos mutatóinak összesített értéke és lakosságszáma az országos értékhez viszonyítva (2006).....	105
57. táblázat	A regionális centrumok és a pólusvárosok kultúrával kapcsolatos mutatóinak összesített értéke Budapest értékéhez és az országos értékhez viszonyítva (2006).....	106

58. táblázat	A megyei jogú városok lakossági infrastruktúrával kapcsolatos mutatóinak összesített értéke és lakosságszáma régiójuk értékéhez viszonyítva (2006).....	107
59. táblázat	A megyei jogú városok összesített átlagértéke és lakosságszáma az országos értékhez viszonyítva (2006).....	110
60. táblázat	A regionális centrumok és a pólusvárosok összesített átlagértéke Budapest értékéhez és az országos értékhez viszonyítva (2006).....	111
61. táblázat	A megyei jogú városok összesített átlagértéke és lakosságszáma régiójuk értékéhez viszonyítva (2006).....	113
62. táblázat	A regionális centrumok összesített átlagértékének és lakosságszámának aránya Budapest összesített átlagértékéhez és az országos átlagértékhez viszonyítva a centrumképző funkciók alapján (2006).....	117
63. táblázat	A regionális centrumok lakosságszámának és összesített átlagértékének aránya régiójuk átlagértékéhez viszonyítva a centrumképző funkciók alapján (2006).....	117
64. táblázat	Magyarország regionális centrumai a lakosságszám, a város régiójában betöltött súlya és a centrumképző funkciók alapján (2006).....	121

Szabad királyi városok 1867-ben

Szabad királyi városok (1867)			
Város	Város	Város	Város
Alvinc	Fiume	Marosvásárhely	Szamosújvár
Arad	Győr	Máramarossziget	Szatmárnémeti
Bakabány	Gyulafehérvár	Meggyes	Szeged
Bártfa	Jablanac	Modor	Szentgyörgy
Bazin	Kapronca	Nagybánya	Szék
Beregszász	Kassa	Nagyszeben	Székesfehérvár
Beszterce	Késmárk	Nagyszombat	Temesvár
Besztercebánya	Kismarton	Nyitra	Trencsén
Bélabánya	Kisszeben	Pest	Túrocbéla
Brassó	Kolozsvár	Pécs	Újbánya
Besztercebánya	Komárom	Podolin	Újvidék
Buda	Korpona	Pozsega	Ungvár
Debrecen	Kostajnica	Pozsony	Vasvár
Dés	Körmöcbánya	Ruszt	Versec
Eperjes	Körös	Segesvár	Zágráb
Erzsébetváros	Kőszeg	Selmecbánya	Zengg
Eszék	Libetbánya	Sopron	Zombor
Esztergom	Lócse	Szabadka	Zólyom
Felsőbánya		Szokolca	

Törvényhatósági jogú városok 1886. és 1948. között

Törvényhatósági jogú városok (1886)			
Város	Város	Város	Város
Arad	Kassa	Pancsova	Szatmárnémeti
Baja	Kecskemét	Pécs	Szeged
Bélabánya	Kolozsvár	Pozsony	Székesfehérvár
Debrecen	Komárom	Selmecbánya	Temesvár
Győr	Marosvásárhely	Sopron	Újvidék
Hódmezővásárhely	Nagyvárad	Szabadka	Versec
Zombor			
Törvényhatósági jogú városok (1920)			
Város	Város	Város	Város
Baja	Hódmezővásárhely	Pécs	Székesfehérvár
Debrecen	Kecskemét	Sopron	
Győr	Miskolc	Szeged	
Törvényhatósági jogú városok (1945)			
Város	Város	Város	Város
Baja	Miskolc	Kassa	Szatmárnémeti
Debrecen	Pécs	Kolozsvár	Ungvár
Győr	Sopron	Komárom	Újvidék
Hódmezővásárhely	Szeged	Marosvásárhely	Zombor
Kaposvár	Székesfehérvár	Nagyvárad	
Kecskemét	Szombathely	Szabadka	
Törvényhatósági jogú városok (1948)			
Város	Város	Város	Város
Baja	Győr	Kecskemét	Sopron
Békéscsaba	Hódmezővásárhely	Miskolc	Szeged
Debrecen	Kaposvár	Pécs	Székesfehérvár
Szombathely			

Hierarchikus rangsor a 19. századi Magyarország városaiban Gyimesi Sándor és Bácskai Vera – Nagy Lajos szerint Beluszky Pál alapján

	Város	Lakosság 1825-ben (fő)	Városi érték Gyimesi S. szerint	Rangsor Bácskai V. – Nagy L. szerint
1.	Pest	22 198	15,4	1
2.	Pozsony	37 180	15,4	7
3.	Debrecen	45 375	14,2	22
4.	Buda	30 001	13,3	1
5.	Győr	14 472	10,4	8
6.	Temesvár	11942	10,3	4
7.	Szeged	32 209	9,9	9
8.	Kassa	13 606	9,5	12
9.	Eger	17 487	9,2	27
10.	Pécs	11 322	8,6	2
11.	Szatmárnémeti	14 279	8,3	20
12.	Miskolc	22 910	8,1	5
13.	Komárom	17 782	8,0	49
14.	Székesfehérvár	20 069	7,9	11
15.	Sopron	12 501	7,9	3
16.	Eperjes	7 656	7,7	15
17.	Besztercebánya	5 214	7,4	18
18.	Rozsnyó	6 008	7,3	26
19.	Veszprém	9 079	7,3	6
20.	Vác	11 119	7,2	14
21.	Szombathely	3 848	7,0	29
22.	Selmecbánya	17 028	6,6	44
23.	Nagyvárad	16 115	6,6	13
24.	Nagyszombat	6 626	6,6	17
25.	Pápa	13 232	6,5	21
26.	Nyitra	4 090	6,5	36
27.	Kecskemét	34 080	6,5	42
28.	Szabadka	34 924	6,4	-
29.	Arad	13 824	6,2	10
30.	Újvidék	20 231	5,3	16
31.	Ungvár	6 224	5,0	32
32.	Kalocsa	5 836	5,0	108
33.	Esztergom	9 183	4,8	19
34.	Losonc	3 000	4,8	23

35.	Máramarossziget	3 844	4,8	33
36.	Baja	14 537	4,5	24
37.	Nagybecskerek	12 626	4,1	65
38.	Zombor	17 534	4,0	34
39.	Jászberény	15 529	3,8	-
40.	Sárospatak	5 088	3,6	-
41.	Hódmezővásárhely	26 166	3,6	-
42.	Nagykároly	11 055	3,5	55
43.	Makó	17 148	3,5	66
44.	Modor	3 859	3,4	-
45.	Nagykőrös	13 679	3,2	-
46.	Nagykanizsa	5 897	3,1	69
47.	Sátoraljaújhely	6 548	3,0	-
48.	Lugos	4 799	2,9	-
49.	Lócse	5 175	2,9	9
50.	Keszthely	6 930	2,9	-

4. melléklet

Magyarország városainak városfejlettségi rangsora 1870-ben Keleti Károly szerint, Beluszky Pál alapján

Szám	Város	Szám	Város	Szám	Város
1.	Pozsony	31.	Brassó	61.	Komárom
2.	Nagyszeben	32.	Selmecbánya	62.	Újvidék
3.	Pest	33.	Szatmárnémeti	63.	Kecskemét
4.	Kassa	34.	Kismarton	64.	Makó
5.	Győr	35.	Besztercebánya	65.	Szarvas
6.	Székesfehérvár	36.	Fogaras	66.	Bártfa
7.	Buda	37.	Vác	67.	Ruszt
8.	Sopron	38.	Esztergom	68.	Dés
9.	Nagyvárad	39.	Eger	69.	Körmöcbánya
10.	Nagyszombat	40.	Szászváros	70.	Hátszeg
11.	Beszterce	41.	Nagybecskerek	71.	Versec
12.	Veszprém	42.	Baja	72.	Nagykőrös
13.	Kolozsvár	43.	Szamosújvár	73.	Mohács
14.	Kőszeg	44.	Kézdivásárhely	78.	Békés
15.	Miskolc	45.	Bazin	79.	Békéscsaba
16.	Nagykanizsa	46.	Szászrégen	80.	Hódmezővásárhely
17.	Arad	47.	Meggyes	85.	Kalocsa
18.	Székelyudvarhely	48.	Lugos	88.	Szeged
19.	Késmárk	49.	Nagykároly	89.	Szabadka
20.	Trencsén	50.	Nagyenyed	90.	Modor
21.	Pápa	51.	Torda	97.	Szolnok
22.	Gyulafehérvár	52.	Zólyom	108.	Nyíregyháza
23.	Debrecen	53.	Gyöngyös	121.	Kiskunfélegyháza
24.	Temesvár	54.	Óbuda		
25.	Pécs	55.	Szekszárd		
26.	Marosvásárhely	56.	Szentgyörgy		
27.	Segesvár	57.	Nagybánya		
28.	Lócse	58.	Csíkszereda		
29.	Ungvár	59.	Zombor		
30.	Eperjes	60.	Szokolca		

Az állam regionális szintre helyezett dekoncentrált közigazgatási szervezetei Szigeti Ernő alapján (2006/2007)

Szám	Dekoncentrált közigazgatási szervezet
1.	Regionális Közigazgatási Hivatal
2.	Elsőfokú Építésfelügyeleti Hatóság
3.	Fogyasztóvédelmi Felügyelőség
4.	APEH
5.	Vám- és Pénzügyőrség Regionális Parancsnokság
6.	Vám- és Pénzügyőrség Regionális Nyomozóhivatal
7.	Vám- és Pénzügyőrség Regionális Jövedéki Központ
8.	Magyar Államkincstár
9.	Kincstári Vagyoni Igazgatóság
10.	Regionális Munkaügyi Központ
11.	Országos Munkaügyi és Munkavédelmi Főfelügyelőség
12.	Regionális Nyugdíjbiztosítási Igazgatóság
13.	Országos Orvosszakértői Intézet
14.	ÁNTSZ
15.	ÁNTSZ Egészségügyi Radiológiai Mérő- és Adatszolgáltató Hálózat
16.	Oktatási Hivatal
17.	Kulturális Örökségvédelmi Hivatal
18.	Mérésügyi és Műszaki Bizottsági Hatóságok
19.	Bányakapitányság
20.	Nemzeti Közlekedési Hatóság
21.	Nemzeti Hírközlési Hatóság
22.	Vetőmag-felügyelőség
23.	Állami Erdészeti Szolgálat
24.	Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal
25.	Környezetvédelmi, Természetvédelmi és Vízügyi Felügyelőség
26.	Környezetvédelmi és Vízügyi Igazgatóság
27.	Területi Vízgazdálkodási Tanács
28.	Nemzeti Parkok Igazgatósága
29.	Vízrendészeti Kapitányság
30.	Nemzeti Nyomozó Iroda
31.	Határőr Igazgatóság
32.	Regionális Műszaki Mentőbázis
33.	Hadkiegészítő Parancsnokság
34.	KSH Statisztikai Igazgatóság
35.	Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal
36.	Regionális Idegenforgalmi Bizottság

A regionális szintre helyezett kormányzati irányítás alatt álló szervezetek és köztisztviselők Szigeti Ernő alapján (2006/2007)

Szám	Kormányzati irányítás alatt álló szervezetek és a köztisztviselők
1.	Ítéltáblák
2.	Fellebviteli ügyészségek
3.	Katonai bíróságok
4.	Katonai ügyészségek
5.	Magyar Nemzeti Bank (Regionális Emissziós Központ)
6.	Regionális Fejlesztési Tanács
7.	Közjegyzői Kamara
8.	Igazságügyi Szakértői Kamara
9.	Magyar Tudományos Akadémia (Területi Bizottság)
10.	Igazságügyi Szakértői és Kutató Intézetek
11.	Regionális Képzőközpontok
12.	Regionális Vidékfejlesztési Szaktanácsadási Központok
13.	Ifjúsági Szolgáltató Irodák
14.	Regionális Vérellátó Központok
15.	Országos Mentőszolgálat Regionális Mentőszervezetek
16.	Országos Esélyegyenlőségi Hálózat Esélyek Háza
17.	Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium Ügyfélszolgálati Irodák
18.	Építésügyi Minőségellenőrző Állomások
19.	VÁTI Regionális Irodák
20.	Regionális Fejlesztési Társaságok
21.	Magyar Turizmus Zrt.
22.	Magyar Posta Zrt.
23.	Magyar Államvasutak Zrt.
24.	Szerencsejáték Zrt.
25.	Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda Zrt.

A felsőoktatással kapcsolatos mutatók értékelése (2006)

Régió / város	Az országos érték arányában	Az országos érték arányában Budapest nélkül	A régió értékének arányában	Debrecen értékének arányában
Budapest	42,25	-	91,37	363,86
Érd	0,00	0,00	0,00	0,00
Közép-Magyarország	46,07	6,69	100,00	423,35
Dunaújváros	0,62	0,99	10,60	6,37
Székesfehérvár	0,81	1,30	12,92	8,46
Tatabánya	0,28	0,49	5,43	2,88
Veszprém	3,35	5,80	71,05	28,60
Közép-Dunántúl	5,05	8,58	100,00	49,43
Győr	1,74	2,86	26,95	16,89
Sopron	3,16	5,45	58,82	28,64
Szombathely	0,91	1,46	14,23	8,80
Nagykanizsa	0,00	0,00	0,00	0,00
Zalaegerszeg	0,00	0,00	0,00	0,00
Nyugat-Dunántúl	5,79	9,77	100,00	57,95
Pécs	10,54	18,52	88,94	90,64
Kaposvár	1,29	2,20	11,06	11,32
Szekszárd	0,00	0,00	0,00	0,00
Dél-Dunántúl	11,83	20,72	100,00	108,58
Miskolc	4,09	7,09	72,70	36,13
Eger	1,86	2,93	20,30	18,81
Salgótarján	0,00	0,00	0,00	0,00
Észak-Magyarország	5,95	10,02	100,00	58,51
Debrecen	11,29	20,31	84,83	100,00
Szolnok	0,54	0,85	4,05	5,71
Nyíregyháza	1,48	2,37	11,12	15,02
Észak-Alföld	13,31	23,53	100,00	-
Kecskemét	0,97	1,39	6,82	8,95
Békéscsaba	0,86	1,37	6,61	8,79
Hódmezővásárhely	0,00	0,00	0,00	0,00
Szeged	10,17	17,93	86,57	85,91
Dél-Alföld	12,00	20,69	100,00	112,07

A közoktatással kapcsolatos mutatók értékelése (2006)

Régió / város	Az országos érték arányában	Az országos érték arányában Budapest nélkül	A régió értékének arányában	Debrecen értékének arányában
Budapest	18,44	-	70,67	682,17
Érd	0,27	0,33	1,09	11,49
Közép-Magyarország	26,21	9,07	100,00	988,15
Dunaújváros	0,85	1,05	7,54	29,67
Székesfehérvár	1,97	2,47	17,96	68,92
Tatabánya	0,87	1,07	7,73	31,92
Veszprém	0,93	1,16	8,45	33,52
Közép-Dunántúl	11,14	13,71	100,00	439,50
Győr	2,28	2,86	22,88	80,87
Sopron	0,84	1,06	8,40	29,83
Szombathely	1,25	1,57	12,37	42,69
Nagykanizsa	0,70	0,87	6,93	24,73
Zalaegerszeg	0,95	1,19	9,40	32,46
Nyugat-Dunántúl	10,14	12,51	100,00	400,34
Pécs	2,20	2,76	22,53	78,49
Kaposvár	1,24	1,54	12,57	43,64
Szekszárd	0,80	0,99	0,99	27,73
Dél-Dunántúl	10,02	12,32	100,00	398,54
Miskolc	2,65	3,34	21,68	90,74
Eger	1,40	1,75	11,56	47,58
Salgótarján	0,60	0,75	4,93	21,10
Észak-Magyarország	12,52	15,39	100,00	502,97
Debrecen	2,88	3,62	17,93	100,00
Szolnok	1,26	1,58	7,78	44,26
Nyíregyháza	1,96	2,45	12,06	69,34
Észak-Alföld	16,35	20,17	100,00	-
Kecskemét	1,43	1,79	10,51	51,22
Békéscsaba	1,15	1,44	8,39	38,51
Hódmezővásárhely	0,58	0,73	4,27	21,55
Szeged	2,22	2,79	16,31	78,11
Dél-Alföld	13,61	16,83	100,00	527,59

Az egészségügygel kapcsolatos mutatók értékelése (2006)

Régió / város	Az országos érték arányában	Az országos érték arányában Budapest nélkül	A régió értékének arányában	Debrecen értékének arányában
Budapest	22,13	-	69,85	743,77
Érd	0,22	0,31	0,75	10,42
Közép-Magyarország	31,23	8,98	100,00	1007,51
Dunaújváros	0,65	0,96	6,58	21,02
Székesfehérvár	1,28	1,91	13,28	41,31
Tatabánya	0,79	1,17	8,08	27,19
Veszprém	0,93	1,39	9,86	30,08
Közép-Dunántúl	9,87	13,04	100,00	342,71
Győr	1,34	1,97	14,19	45,50
Sopron	0,71	1,06	7,51	23,10
Szombathely	1,11	1,66	11,94	36,11
Nagykanizsa	0,62	0,92	6,87	21,59
Zalaegerszeg	0,99	1,49	10,89	30,70
Nyugat-Dunántúl	9,36	12,40	100,00	318,81
Pécs	2,29	3,40	23,96	75,35
Kaposvár	0,91	1,35	9,62	30,40
Szekszárd	0,75	1,12	7,90	21,82
Dél-Dunántúl	9,67	12,79	100,00	333,40
Miskolc	2,90	4,34	24,47	92,88
Eger	0,99	1,48	8,34	31,19
Salgótarján	0,58	0,86	4,82	19,60
Észak-Magyarország	12,13	16,05	100,00	422,71
Debrecen	3,24	4,86	22,81	100,00
Szolnok	1,36	2,04	9,61	43,59
Nyíregyháza	1,83	2,77	13,06	56,80
Észak-Alföld	14,37	19,03	100,00	-
Kecskemét	1,35	2,00	10,33	44,81
Békéscsaba	0,68	1,00	5,08	24,06
Hódmezővásárhely	0,43	0,63	3,21	16,49
Szeged	2,29	3,43	17,29	76,63
Dél-Alföld	13,37	17,72	100,00	464,22

A gazdasággal kapcsolatos mutatók értékelése (2006)

Régió / város	Az országos érték arányában	Az országos érték arányában Budapest nélkül	A régió értékének arányában	Debrecen értékének arányában
Budapest	43,34	-	79,77	2165,47
Érd	0,52	0,86	1,09	21,87
Közép-Magyarország	53,23	17,43	100,00	2620,46
Dunaújváros	0,75	1,42	7,86	37,52
Székesfehérvár	1,61	2,98	17,57	78,30
Tatabánya	0,70	1,27	7,21	34,20
Veszprém	0,74	1,37	8,34	34,76
Közép-Dunántúl	9,31	16,79	100,00	447,68
Győr	2,28	4,45	25,67	117,53
Sopron	0,43	0,75	5,15	19,17
Szombathely	1,90	4,23	18,56	101,54
Nagykanizsa	0,34	0,60	4,07	15,17
Zalaegerszeg	0,66	1,17	7,89	29,52
Nyugat-Dunántúl	9,05	17,05	100,00	439,40
Pécs	1,59	2,82	29,39	70,64
Kaposvár	0,49	0,83	8,07	21,11
Szekszárd	0,33	0,56	5,49	14,06
Dél-Dunántúl	5,81	9,88	100,00	259,57
Miskolc	1,41	2,48	22,14	61,90
Eger	0,67	1,20	10,74	31,73
Salgótarján	0,26	0,46	4,06	11,65
Észak-Magyarország	6,42	11,15	100,00	293,12
Debrecen	2,21	3,98	28,77	100,00
Szolnok	0,66	1,13	8,04	29,29
Nyíregyháza	1,06	1,85	13,17	47,24
Észak-Alföld	8,23	14,16	100,00	-
Kecskemét	1,18	2,10	16,16	52,99
Békéscsaba	0,46	0,78	5,54	19,75
Hódmezővásárhely	0,34	0,60	4,55	15,49
Szeged	1,60	2,86	18,56	72,73
Dél-Alföld	7,96	13,55	100,00	355,88

Az idegenforgalommal kapcsolatos mutatók értékelése (2006)

Régió / város	Az országos érték arányában	Az országos érték arányában Budapest nélkül	A régió értékének arányában	Debrecen értékének arányában
Budapest	31,53	-	80,51	3391,14
Érd	0,05	0,07	0,23	5,04
Közép-Magyarország	34,40	4,41	100,00	4006,83
Dunaújváros	0,13	0,20	1,20	21,59
Székesfehérvár	0,39	0,69	4,43	36,34
Tatabánya	0,12	0,20	1,19	12,99
Veszprém	0,33	0,56	3,94	29,37
Közép-Dunántúl	10,90	15,34	100,00	3598,86
Győr	1,06	1,94	6,50	91,55
Sopron	1,06	1,82	6,21	119,32
Szombathely	0,47	0,76	2,68	38,47
Nagykanizsa	0,14	0,20	0,86	28,46
Zalaegerszeg	0,22	0,32	1,39	34,83
Nyugat-Dunántúl	17,43	30,67	100,00	5344,39
Pécs	0,76	1,23	6,92	91,84
Kaposvár	0,16	0,24	1,36	17,83
Szekszárd	0,18	0,27	1,46	18,42
Dél-Dunántúl	19,62	24,63	100,00	10412,12
Miskolc	0,73	1,12	12,18	102,65
Eger	1,04	1,69	21,03	207,86
Salgótarján	0,15	0,21	1,97	16,76
Észak-Magyarország	6,00	8,29	100,00	1463,18
Debrecen	1,11	1,83	15,59	100,00
Szolnok	0,32	0,51	4,45	31,99
Nyíregyháza	0,59	0,90	7,76	81,33
Észak-Alföld	7,44	10,53	100,00	-
Kecskemét	0,44	0,73	9,33	41,36
Békéscsaba	0,19	0,27	3,28	20,61
Hódmezővásárhely	0,10	0,14	1,94	17,50
Szeged	1,04	1,69	31,14	123,64
Dél-Alföld	4,19	6,13	100,00	713,87

A kultúrával kapcsolatos mutatók értékelése (2006)

Régió / város	Az országos érték arányában	Az országos érték arányában Budapest nélkül	A régió értékének arányában	Debrecen értékének arányában
Budapest	38,71	-	88,33	1612,33
Érd	0,07	0,09	0,24	2,33
Közép-Magyarország	42,82	7,17	100,00	1805,06
Dunaújváros	0,84	1,28	11,96	21,18
Székesfehérvár	1,85	3,09	26,18	55,22
Tatabánya	0,86	1,34	16,57	19,77
Veszprém	0,93	1,62	11,24	32,66
Közép-Dunántúl	8,24	13,64	100,00	314,53
Győr	3,80	6,39	33,20	102,28
Sopron	1,40	2,43	12,63	52,10
Szombathely	0,96	1,73	9,58	34,57
Nagykanizsa	0,43	0,71	4,01	13,12
Zalaegerszeg	1,59	2,58	13,49	38,08
Nyugat-Dunántúl	11,59	19,26	100,00	398,38
Pécs	3,37	5,86	41,31	87,49
Kaposvár	1,39	2,32	15,73	10,51
Szekszárd	0,23	0,43	3,43	8,81
Dél-Dunántúl	8,13	13,19	100,00	244,99
Miskolc	3,70	6,15	40,50	91,13
Eger	1,17	1,94	13,59	43,55
Salgótarján	0,20	0,28	6,30	6,30
Észak-Magyarország	8,87	14,21	100,00	285,38
Debrecen	4,20	6,72	39,90	100,00
Szolnok	1,71	2,78	15,90	39,48
Nyíregyháza	1,15	2,04	12,65	35,68
Észak-Alföld	10,27	16,16	100,00	-
Kecskemét	2,17	3,57	21,62	60,24
Békéscsaba	0,62	1,11	5,89	21,23
Hódmezővásárhely	0,34	0,53	3,14	10,51
Szeged	3,49	6,09	37,95	103,92
Dél-Alföld	10,07	16,36	100,00	313,77

A lakossági infrastruktúrával kapcsolatos mutatók értékelése (2006)

Régió / város	Az országos érték arányában	Az országos érték arányában Budapest nélkül	A régió értékének arányában	Debrecen értékének arányában
Budapest	23,51	-	66,93	999,85
Érd	0,56	0,73	1,67	23,64
Közép-Magyarország	34,78	14,56	100,00	1468,06
Dunaújváros	0,55	0,72	5,04	22,97
Székesfehérvár	1,37	1,84	12,78	56,40
Tatabánya	0,83	1,11	7,46	33,57
Veszprém	0,74	0,99	6,89	30,64
Közép-Dunántúl	10,82	14,17	100,00	450,23
Győr	1,72	2,31	16,88	70,63
Sopron	0,66	0,88	6,35	27,78
Szombathely	1,01	1,35	9,87	41,66
Nagykanizsa	0,53	0,70	5,15	22,55
Zalaegerszeg	0,87	1,16	8,58	35,21
Nyugat-Dunántúl	10,37	13,61	100,00	432,27
Pécs	1,94	2,60	21,12	80,11
Kaposvár	0,84	1,12	9,09	34,28
Szekszárd	0,53	0,72	5,73	21,50
Dél-Dunántúl	9,19	12,09	100,00	385,97
Miskolc	2,07	2,76	19,23	85,60
Eger	0,80	1,08	7,72	32,92
Salgótarján	0,50	0,66	4,48	20,34
Észak-Magyarország	10,62	13,97	100,00	449,54
Debrecen	2,42	3,19	20,14	100,00
Szolnok	0,92	1,24	7,76	38,15
Nyíregyháza	1,45	1,91	12,05	59,21
Észak-Alföld	12,38	16,18	100,00	-
Kecskemét	1,26	1,68	11,48	52,43
Békéscsaba	0,80	1,04	6,99	32,57
Hódmezővásárhely	0,41	0,54	3,49	17,67
Szeged	1,96	2,57	17,21	81,58
Dél-Alföld	11,84	15,41	100,00	504,33

Ezúton szeretnék köszönetet nyilvánítani mindazoknak, akik nélkül a dolgozat nem születhetett volna meg:

Dr. Süli-Zakar István professzor úrnak az inspirációért és az útmutatásért,

Dr. Kozma Gábor tanár úrnak az építő kritikákért és a folyamatos segítségért,

Dr. Varga Emilné Dr. Szűcs Edit dékán asszonynak a biztatásért és a toleranciáért,

Nagy Fruzsínának a nyelvi lektorálásért és a türelemért.

Debrecen, 2009. február 9.